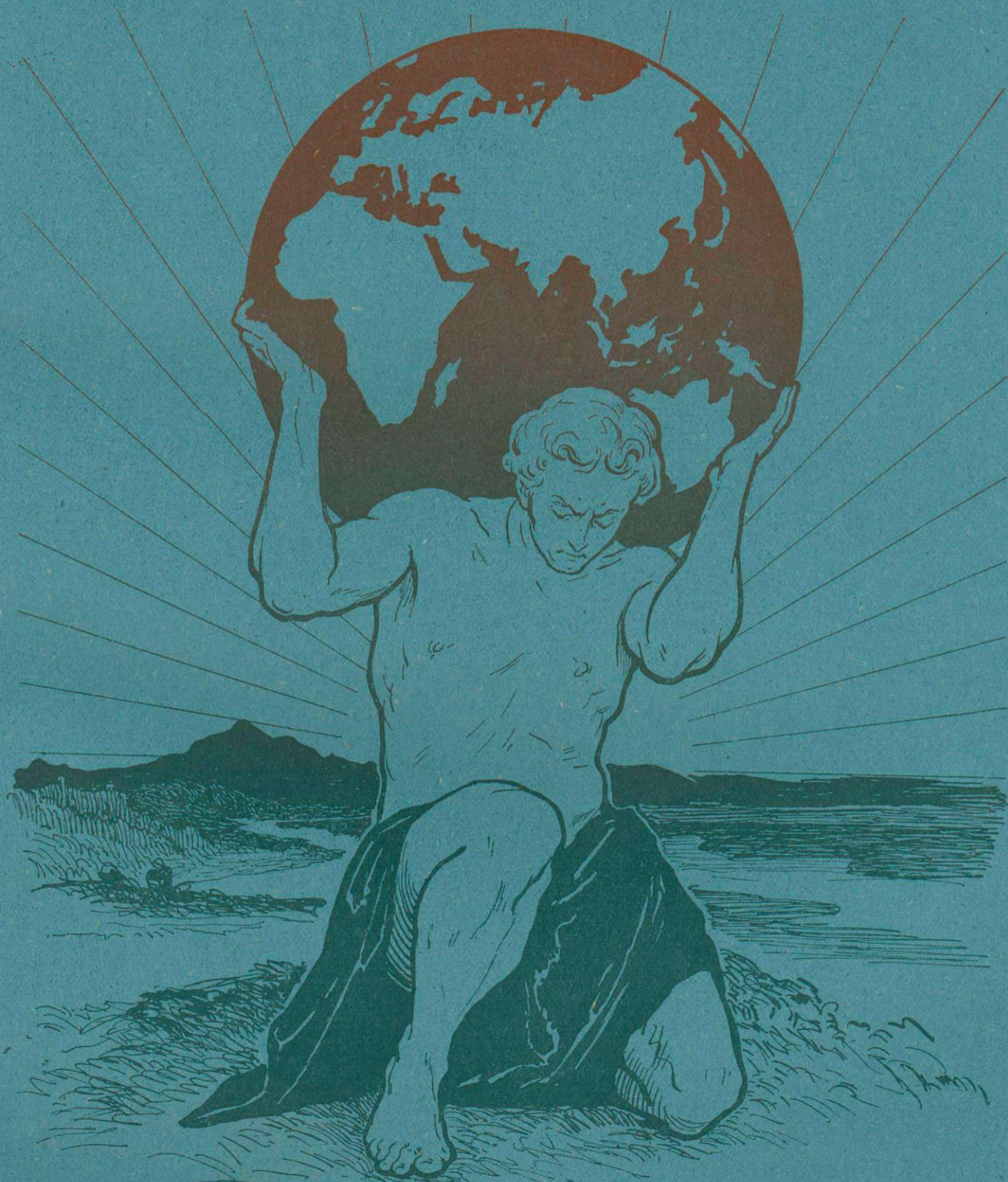

DOM IN SVET

LETO XVII.

1904.

ŠTEV. 8.

VSEBINA.

	Stran
Bogdan Vened: V smrtni senci. Baltiška povest. (Dalje)	449
Anton Medved: Trnolje	459
Viktor Steska: Matej Langus. Življenje in delovanje slovenskega slikarja. (Konec)	460
Silvin Sardenko: Daritev mojega življenja	467
Fr. S. Finžgar: Iz modernega sveta. Roman. (Dalje)	470
J. E. Rubin: Spomini na ljubljansko barje. (Konec)	483
Ksaver Meško: Lastovkam naproti. Potopisne črtice	491
Livški: Iz Kranjske na Goriško — pod zemljo. Tehnična dela pri bohinjskem predoru. (Konec)	495
Književnost	498
To in ono	501
A. Breznik: Slovarski navržki	511
Šah (na ovitku).	

SLIKE.

Vnebovzetje Device Marije. Matej Langus. — Cerkevni strop na Šmarni gori. Matej Langus. — Barska šola ob povodnji. — Ljubljansko barje in okolica. — Barske stavbe na koleh v prazgodovinski dobi. — Vseslovenski mladeniški shod na Brezjah: Prihod zastav. — Vseslovenski mladeniški shod na Brezjah: Javno zborovanje. — Utrdbe pred Port Arturjem. — Vrtalni stroj. — Utrdba Portarturska. — Učinek japonskega bombardiranja pred Port Arturjem. — Boris Čičerin. — „Sokoli“ pred mestno hišo v Ljubljani. — Vseslovanski sokolski zlet. Javna telovadba. — Model dvotopnega stolpiča na portarturski utrdbi. — Maršal Ojama, vrhovni poveljnik vse japonske armade. — Ulica v Ljaojanu, glavnem taboru generala Kuropatkina. — Japonci bredejo skozi reko Jalu. — Glave hunhuških roparjev, v kletkah za svarilo izobešene v Mandžuriji.

Cenjenim naročnikom!

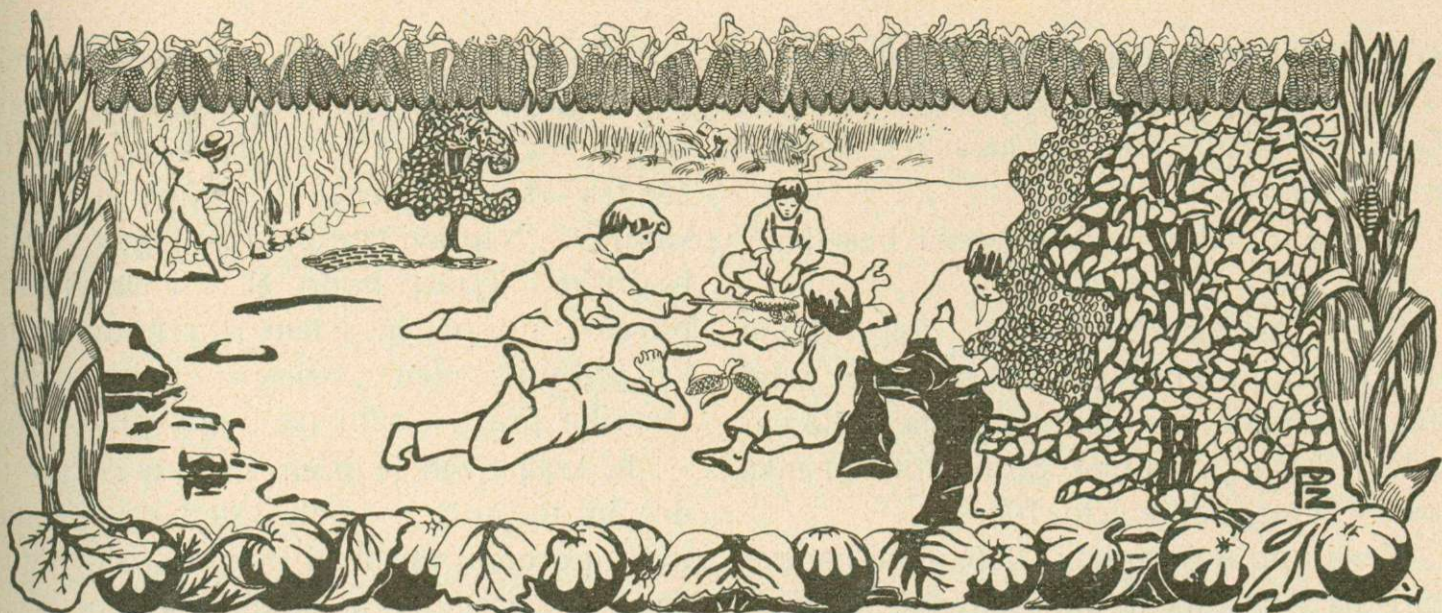
Cenjene naročnike, ki so še kaj na dolgu za l. 1903., opetovano nujno prosimo, da ta zastanek čim prej poravnajo, ker sicer upravništvo ne more pokriti ogromnih tiskarskih in upravniških stroškov. Posebej še prosimo one p. n. naročnike, ki te dni prejmejo posebne opomine, da se jim čim prej odzovejo.

Upravništvo „Dom in Sveta“.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: dr. Mihael Opeka za leposlovje, dr. Evgen Lampe za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „Marijanišče“. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2·5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „Marijanišču“

BOGDAN VENED:

V SMRTNI SENCI.

BALTIŠKA POVEST.

XV.

Jutro rožmarinovo. Sivi volk — jutranji somrak — je polovil po nebu že vse zvezde. Rožnata zarja je pa oznanjala, da iz svoje kristalne postelje, stoječe daleč daleč tam za gorami, tam na skrajnem vzhodu, v morski globini, vstaja kraljevsko solnce. Počasi je vstajalo, a potem, ko se je opraviilo v zlato svojo obleko in se nakitilo z biseri in dragulji, se je tem jadrnejše dvignilo in zaplulo nad zeleno zemljico. In z njim je jadrno vstajala in se dvigala vsa priroda. Ob njegovih vročih poljubcih — svetlih žarkih — so se cvetice na livadi kmalu vzdramile, otirale s čela potne, rosne kapljice, mencale in odpirale lepa svoja očka — dehteče čašice — in dvigale ljubke glavice kvišku. Hitro je vstajalo in se dvigalo tudi košato žitno polje, ki ga je bila ponoči ušibila, malokaj pomandrala nemiljena nevihta. In naglo so vstajale in na dan prihajale tudi pestrokrile ptice pevke iz skritih svojih posteljic-gnezdec, ko so jih obšinili solnčni žarki: saj so sedaj varne pred večnimi zalozovalci in nasprotniki, pred grdimi ponoč-

njaki čuki. Vse, vse je vstajalo, vse se vzdigavalo, vse je migalo, vse švigalo, vse je vrelo, kipelo in puhtelo kvišku — v zelenih nadah rožmarinovih. Rožmarinovo je jutro — ali bode pa tudi nageljnov dan?

Rožmarinovo jutro je vstalo danes po dolgem dolgem pričakovanju tudi kneginji Siriti, vdovi po nesrečnem bodriškem nadknezu Gotšalku. Tudi njo je ljuto bila in brez usmiljenja k tlom šibila sovražna nevihta. Blagega, plemenitega soproga so Bodriči vstajniki zavratno umorili, njo pa z njenimi dvornimi gospemi vred sramotno zapodili iz dežele. Od svojega očeta, danskega kralja Svena Astridsona milosti — od pravih pravcati milodarov — mora sedaj živeti nekdanj tako imenitna, malone vsemo-gočna bodriška kneginja! In od iste milosti, od istih milodarov mora živeti tudi njen sin, knezovič Henrik, odkar je prišel za njo na Dansko. Kaj čuda, da je razvajeni in razneženi kneginji vdovi v mračni žalosti in globoki srčni boli glava vsak dan globlje klonila k tlom!

Kraljevskega svojega otca je koj po svojem dohodu na Dansko milo, da, kleče prosila, naj maščuje njeno osramočenje, naj udari po bodriških vstajnikih in jo posadi

na bodriški nadknežji prestol. Kralj Sven je pa s prstom pokazal proti severu in dejal: „Dokler gledajo moje oči na sever, ne morejo gledati na jug.“

Kaj je hotel povedati s temi besedami, je Sirita takoj razumela.

Svenu Astridsonu se je že dolgo dolgo let skominalo po norveškem kraljestvu; zlasti velike skomine po njem pa so ga obšle baš to leto, ko je prišla ona, Sirita, kot izgnanka domov, Gospodnje leto 1066.

Kmalu po novem letu 1066. je bil namreč umrl na Angleškem kralj Edvard Izpoznavalec, zadnja mladika s stebila anglosaških kraljev. Za izpraznjeni prestol se je potegovalo vse polno knezov in neknezov, domačih in tujih. Poželel ga je tudi norveški kralj Harald Hardrada, zbral mogočno brodovje pa jadrno odjadral, da si ga osvoji. A za njegove skomine je bil angleški prestol pretrdo grozdje. Kralja Edvarda naslednik, ki mu je bilo prav tako ime kot njemu — Harald, ga je v odločilni bitki nedaleč od Jorka porazil in potolkel v črno zemljico. Sven Astridson je bil seveda ves srečen, ves vesel njegovega poraza, njegove smrti. Harald Hardrade sinova, Magnusa in Olafa, je takoj sklenil siloma pregnati in sebi posaditi na glavo norveško krono. Zato je rekel hčeri kneginji Siriti, da v tem času ne more gledati na jug. In prav tako je odgovoril tudi njenemu sinu knezoviču Henriku, ko ga je prišel prositi pomoči.

A tudi za njegove skomine je bil norveški prestol pretrdo grozdje. Zbral je bil že veliko vojno. Že je hotel odriniti z njo na Norveško pa je dobil od norveških veljakov pisanje: naj le kmalu pride in da jako obžalujejo že naprej, da jih bode moral koj zapustiti in oditi nazaj domov in domov prišedši reči svojim podanikom, da je norveško kraljestvo za njega — prekislilo grozdje. In slična pisanja, slične grožnje so dobili tudi njegovi vazali. In pozorno so jih čitali in prereševali pa naposled sklenili, da ne gredó na izprehod na Norveško. In prisilili so kralja Svena, da je ostal doma in obnovil mirovne pogodbe z Norvežani.

„Če ne smeš gledati proti severu, glej pa na jug!“ je dejala Sirita svojemu kraljevskemu očcu, ko ga je videla vsega raztogočenega vsled upornega postopanja oholih vazalov. „Napravi izprehod na jug, v zemljo bodriško! Tjakaj bodo šli vsi Danci radi, pevajoč, ukajoč. In s tem izprehodom tudi kaj priboriš: meni, oziroma mojemu sinu Henriku prestol, sebi pa bogat plen.“

In kralj Sven je pretresoval ta nasvet tri dni in tri noči, v kojih vsled ogorčenosti nad upornimi vazali ni mogel spati. Četrty dan na večer pa je poklical k sebi Siritu in jej izjavil, da je voljan iti nad bodriške vstajnike staroverce. A da bode zmaga gotovejša, naj gresta vojnika Gojnik in Godimir najprej knezoviču Budivoju in saskonskemu vojvodi Ordulfu sporočiti njegovo osnovo: On, kralj Sven, bode z brodovjem napadel Ljubek, onadva pa naj bi istočasno prodrla v bodriško ozemlje od juga. Krutove vojne sile bi na ta način razcepili, oslabili in končno ugonobili. Torej naj le hitro odideta Gojnik in Godimir na Saksonsko poprašat in se dogovorit, kdaj bodeta pripravljena Ordulf in Budivoj: naj kar določita dan, kdaj da bodeta vdrla v bodriško zemljo, in isti dan bode on že stal pred Ljubekom —

Opravičeno je torej danes zjutraj kneginja-vdova Sirita šetajoč po kraljevem vrtu ponosno-veselo dvigala glavo, ko je slišala prejšnji večer to kraljevo besedo — zastavo za njeno in njenega sina Henrika lepšo bodočnost. Krut bode premagan — tako je sanjala —, ona bode proglašena za začasno vladarico. Nekaj časa bode res sama vladala, a kmalu oddala vlado sinu Henriku. Budivoj, Gotšalkov sin iz prvega zakona, sploh ne pride v poštev. Kdaj že, še ko je bil Gotšalk živ, je zasnovala osnovo, po kateri bode bodoči bodriški nadknez njen sin Henrik, Budivoj pa kvečjemu kak podknez, recimo nadknezov namestnik ob lju-tiški meji! Ko pa postane sedaj kmalu kmalu ona bodriška kneginja-vladarica, proglasi nekega lepega dne Henrika za nadkneza. Budivoj pa naj gre, kamor hoče! Seveda

sedaj še ne sme izdati svoje osnove: Budi-voj naj nam le pride z zavezniki Saksonci pomagat, da preženemo Kruta, potem mu pa rečemo: Hvala lepa, z Bogom! In če ne bode hotel iti iz dežele zlepa, pojde pa zgrda — —

Tako je sanjala, v takih rožmarinovo zelenih nadah se je zibala kneginja-vdova Sirita šetajoč v ranem jutru po kraljevem vrtu. In ko se je našetala in se nasanjala o bodočih nageljnovih dnevih, je poklicala v vrtno lopo knezoviča Henrika ter vojnika Gojnika in Godimira.

Gojnik se ni mogel premagati: zavriskal je, da se je moralo daleč slišati — tako je bil vesel, ko jim je kneginja razodela kralja Svena sklep in osnovo. Veselja pijan je vzkliknil:

„S takimi poročili sva z Godimirom pripravljena iti čez drn in strn. Hvala višnjemu Bogu in svetcem nebeškim: sedaj nama ne bode treba več lenariti, sedaj bodeta Gojnik in Godimir zopet imela priliko pokazati, kaj znata, da nista samo zato na svetu, da bi lovila muhe in kradla Bogu čas!“

„Zatrdno“, je pristavil sosluzivec Godimir. „Kdo bode lovil nedolžne muhe, ki nimajo nič moči; jaz hočem loviti zločeste ljudi in tretji njih kosti.“

Zadovoljno se je smehljala Sirita pa jima še to naročala: V Bardevik gredé naj se na vsak način oglasita pri gospodu Tugumiru v Vranovem. Bodeta že znala kako priti tja, brez kakšne posebne neprilike! Tugumir je bil velik častilec in osebni prijatelj pokojnega nadkneza Gotšalka. On je veljaven, vevpliven mož v Bodričih. Sedaj pod novo nekrščansko vlado najbrže Nikodem, a v srcu zatrdno še vedno veren kristjan. Poznat je že zdavna širom okrog kot možak poštenjak stare korenine. O njem se pač ne more reči: V čigar vozu sedi, tega pesem žgoli. Če je Nikodem, kdo bi mu zameril! Vpošteva pač časovne razmere. In kot Nikodem bode zatrdno lahko storil več dobrega za krščansko-narodno stvar, kakor če bi očitno nastopil kot privrženec tačas v deželi nedovoljene Kristove vere. Krut bi

ga kot samoglavca, izdajalca, hujskača — pretvezo bi že dobil — lahko takoj prijel in zmlél v solnčni prah, njegovo mastno premoženje pa hlastno ugrabil. Tega premoženja pa bi bilo škoda. Tugumir je, kakor znano, eden najpremožnejših vlastelinov v Bodričih. Njegovo premoženje bode kristjanom lahko še dobro prišlo, kakor je na primer dobro prišlo rimski cerkvi premoženje bogatih izpreobrnjencev v prvih krščanskih časih, da se je mogla nastaniti pod zemljo, v katakombah, ker se nad zemljo ni smela kazati javno. In baš glede na to njegovo veliko premoženje jima naroča, naj se na vsak način zglasita pri njem. Ona bi mu po nju rada poslala lastnoročno pisanje, a je nevarno: če ju ujame kak Krutovec, je vsa stvar izdana — in škoda bi bilo Tugumira. Torej naj mu ustno sporočita njen pozdrav, naj mu razkrijeta načrt in ga v njenem imenu prosita, naj na kak način pomaga, da pride Gotšalkova krščanska rodbina na bodriški prestol nazaj; če drugače ne more ali si ne upa, naj vsaj z novci podpre nje teženje in krščansko-narodno probujenje v Bodričih.

Gojnik je poljubil kneginji roko in ji dal častno besedo, da bode častno kakor še vsigdar napravil dano mu nalogo.

Knezovič Henrik je pa odhajajočima vojnikoma naročil skrivaj, naj v njegovem imenu prav lepo pozdravita zlatolasko deklico Slavino. Naj ji povesta, da mu še ni izginila iz spomina mala rešiteljica. Ne, vedno mu je pred očmi: čez morjiče široko, čez goro visoko, čez dolino globoko, hitrejše kot najhitrejše ladjice, jadrnejše kot lahke ptičke, urnejše kot vetrovi in kot oblaki mu ne prestando, vsak dan silnejše plavajo misli do Tugumirovega gradička v Vranovem, k plemeniti, pogumni rešiteljici Slavini. In naj jo vprašata: ali ona še kaj misli na njega, na pregnanega, ubežnega knezoviča, ki se mora kot slaboten, negoden jelenček skrivati pred divjem lovцем po tujih lesih. Ali še hrani njegovo spominščico, zlato svetinjico? V duhu jo pozdravlja, v duhu poljublja, pa jo prosi, naj se tudi ona spominja njega v

mislih svojih in molitvah svojih. Kolo sreče se obrača: sedaj je zgoraj, sedaj spodaj. On zatrdno upa, da bode njega iz nižave zapuščenosti, oslabelosti in brezmočnosti dvignilo v višek pristojne mu časti. In potem, potem bode tudi ona dvignjena v višek — če Bog dá in sreča junaška.

Tudi knezoviču Henriku je obljubil Gojnik v svojem in svojega tovariša Godimira imenu, da bodeta tudi ta opravek opravila častno.

In šla sta. Na neki ruski trgovski ladji, ki je bila ravno na potu domov in se morala ustaviti tudi v velegrajskem pristanišču, sta se srečno vkrcala in odplula proti boriškemu ozemlju.

Na gugajoči se ladjici labodje-beli so pa tudi Gojniku začele brodirati po glavi misli, kaj bode, če pride z Godimirom v roke Krutu ali kakim zagrizenim njegovim privržencem. No, mladec premetenec je za tak slučaj kmalu imel v glavi zbranih vse polno obrambnih izgovorov, zvijač in pretvez, da se bode znal izlizati in izmuzati kakor maček skozi najtesnejšo luknjico.

Natvezel bode Krutu, da sta se vrnila, ker sta zapustila knezoviča Henrika, ko itak ni nobene nade, da bode Gotšalkov rod še kdaj prišel na krmilo, pa sta odrinila v domovino in se njemu, Krutu, sedaj ponujata, naj ju vzprejme med svoje vojnike: srčno rada bi namreč služila nadknezu, ki se je zadnjič v bitki pri Labi reki izkazal takega junaka zmagovalca, da gre sloves o tej njegovi zmagi po vsem severu. Ali bode pa rekel, da sta prišla sporočit, da namerava danski kralj Sven Astridson s svojim brodomjem naskočiti Ljubek, osvojiti mesto in od ondod prodreti v deželo: torej naj bode nadknez na preži!

In še več drugih obrambnih izgovorov je bil zbral v svoji glavi Gojnik za slučaj, da bi ju Krut dobil v roke. No, nobenega mu ni bilo treba rabiti; mladcema je bila sreča mila.

Srečno sta dospela v velegrajsko pristanišče in se izkrcala. Velegrad sta bila sklenila obiti: ni pač varno hoditi skozi mesto, ker bi ju kaj lahko kdo prepoznal.

Stopivši z ladje sta krenila v šumo. Kar sta zapazila dva konja, ki sta se mirno pasla v sočnati travi, pod nekim drevesom pa obleko in orožje, kakršno so nosili rujanski vojniki. Dve obleki sta bili. Vojnika sta se zatrdno šla kopat v morje pa sta pustila obleko le-tu.

„Kakor nalašč!“ je zašepetal Gojnik. „Godimir, hitro najino obleko v stran in obleciva to-le rujansko, potem pa na konjiča!“

Črez nekaj trenutkov sta brhka mladca v obleki in orožju rujanskih vojnikov že sedela na iskrih konjih pa ju v diru zapodila proti jugu.

Nihče ju ni ustavljal. Kdo bi si pač drznil nadlegovati lepa rujanska vojnika, rojaka nadkneza Kruta! Še s vprašanjem, kam gresta, se ni nihče upal do nju.

Mladca sta se pa zadovoljno smejala, delala duhovite dovtipe in podila konjiča, da sta letela kot ognjeni blisk, ki šine iz raztogočenih oblakov nad revico zemljico, kot Ježibaba, ki se zapodi z vetrovi in s snegovi nad nepriljubljenega človeka nasprotnika.

Srečno, brez najmanjše zapreke sta dospela do svojega cilja, pred Vranovo.

Ravno ob pravšnem, zaželjenem času, v somraku sta prijezdila v gozdiček, ki se je razprostiral pred gradičkom gospoda Tugumira.

„Počakajva, da se naredi trda noč; konja naj mulita travo, midva se pa uleziva!“ je velel Gojnik in razjahal svojega konjiča. Tovariš Godimir je brž storil takisto.

„Čim menj ljudi naju vidi, tem boljše je za naju in za gospoda Tugumira“, je dopovedoval Gojnik sosluzivcu Godimiru, ko sta legla v travo. „Tugumir ima mnogo-brojno družinčad. Lahko bi naju kak posel prepoznal in potlej izdal Krutovcem. Judež se dobi v še tako pošteni hiši, v še tako pošteni družbi. No, — kakor sem ti že na potu pripovedoval — se jaz zase in zate nič ne bojim: midva se bi v tem slučaju že znala izviti; slabše pa bi bilo za Tugumira, če bi kaka podla izdajica Krutu nesla na ušesa, da sva bila midva pri njem. Ne,

kolikor mogoče morava biti previdna, tako da na Tugumira ne bode padla niti najmanjša senca zlobnega sumničenja. Junak ni ta, ki je samo predrzen; pravi junak mora biti tudi previden.“

„Prav praviš“, je rekel Godimir. „Previdnost včasih človeku več hasni kot pridnost. In previdna morava biti koj: poglej, nekdo prihaja.“

Gojnik se je hitro ozrl proti vzhodni strani, kamor je pokazal s svojimi očmi in s svojim prstom njegov sosluzivec. Po cesti, vodeči od vzhoda, je res prihajal opotekajoč se človek.

„Vinski je“, se je zasmel Gojnik. „Pošteno se ga je našel. Kako ga zanaša! Vsa cesta je njegova. Pijanček je pa res lepa stvarca na svetu: če je še tak siromak, cesta je le njegova. Hahaha! Toda, Godimir, oglej si prihajajoča bliže! Mati ljuba, ali ni to Vrel?“

„Kakšen Vrel?“

„No, tisti Vrel, ki je bil pred dvema letoma vzprejet v našo ljubeško, nadknezovo telesno stražo, a ga je naš Jaroslav kmalu zapodil, ker je spoznal, da je navaden lopov, nepridiprav, kolikor ga je. Ob vstoličenju novega nadkneza Kruta sem ga videl v Velegradu med vojniki posadnika Gneva; torej je stopil v njegovo službo. No, ravno pravega je dobil Gnev! Sebi enakega! Seveda je to Vrel, nihče drugi. Pa kam neki gre to malopridno seme, ki bi ga človek najrajši prej kot prej zasejal v črni pekel? Nazaj se ozira, in oči se mu svetijo kakor mačku, ki preži na miško-glodalko, kdaj se prikaže iz luknjice. Pa ne, da bi koga pričakoval z grdimi, s črnimi naklepi? Godimir, tiho, pozor! Glej, sedaj se je ustavil. Za gostoobrastlo drevo je stopil. Bodalce vleče izpod plašča. S hijensko potuhnjenimi očmi gleda proti vzhodu. Prav zatrdno, svojo glavo zastavim, namerava lopov po stari svoji navadi izvršiti zopet kako črno dejanje. Druže Godimir, pozor! Preprečiti morava zlodelo.“

In z očmi, s kakršnimi opazuje iz zasede mnogoizkušeni, lokavi lovec orjaškega orla ali črnokljunega kragulja, ki se ravno pri-

pravlja, da se izpusti iz višave nad pohlevno pišče — da ga ustrelj, pišče pa reši, sta opazovala Gojnik in Godimir malopridnega Vrela.

Kako sta rešila brhka mladca-junaka nedolžno mladenko Slavico, ki si jo je bil izbral kragulj Vrel za svojo žrtev, za svoje klavno jagnje, ste že videli in slišali.

Da sta bila tisti večer gospod Tugumir in mala Slavina silno presenečena, še bolj pa vesela, ni treba praviti. Mislite, da je bila zlatolasa Tugumirova vnukinja malo vzradoščena, ko ji je hudomušni Gojnik med večerjo povedal, da ji prinaša pozdrav vroč in gorak, čeprav ne prihaja z juga gorkega in večno zelenega, ampak s severa hladnega, ledenega — pozdrav od knezoviča Henrika! Slavina se je smejala kakor v rani pomladi ravnokar vznikla, v jutranji rosi se kopajoča cvetka, ko jo pogleda zlato solnce. Vesela je bila, da se od veselja ni vedela kam dejati. Tugumir je pa kar plakal od veselja nad izpreobrnitvijo in rešitvijo Pluzonove hčerke Slavice ter nad lepimi Gojnikovimi poročili.

Kako se je završil tisti dan v Tugumirovi dvorani-obednici, že veste. Lep je bil zvršetak, tako lep, da ga celo črnooka noč, ki ga je gledala skozi okno, ni mogla prehvaliti: tiho šumljaje, skrivnostno šepetaje je v kljub trudnim, poznim uram na dolgo in široko pripovedala o tem zvršetku gostolistnatim drevesom in nežnim cveticam v gozdičku pred Tugumirovim gradom.

XVI.

Dvakrat štiriindvajset ur kasneje je pa črnooka nočka, prav nalahno šumljajoč, prav potihlo šepetajoč tem drevesom in cveticam pripovedovala nove dogodivščine.

Prišumljala je s severa, tako je pravila, in kaj je videla, kaj slišala, kaj izvedela v velegrajski okolici?

Na planinici zelene šumice velegrajske, na svojem navadnem zbirališču, igrališču-pevališču so v srebrnojasnini mesečini v kolu stale gorske vile pa pozorno poslušale tovarišico vilo Radovanko. Ta je gledala proti

mestu Velegradu, se na ves glas smejala in govorila:

„Ali nisem zadnjič prav imela, ko sem ti rekla, da se bodeš opekla, ti gizdava, sanjava in lokava Vanda, posadnika Gneva hčerka srakoperka? Ali nisi doslej poznala prislovice: Kdor drugemu koplje jamo, sam pade vanjo? Kako je hitro konec črnih tvojih nakan! Komaj si jih v podli svoji duši spočela, pa so že prišle na dan. Kajpak: nič ni tako skrito, da ne bi postalo očito. Kako se ti je tvoja črna osnova ponesrečila in hitro raznesla! Hahaha! Prav ti je. Iz dna srca in iz globine duše ti privoščim to osramočenje. Kot žerjav si hodila doslej okrog zahtevajoč, da te vsi občudujejo. Peščica ljudi te je res občudovala, odslej te bodo pa vsi, veš, vsi ljudje, cel svet. Pa ne zaradi tvoje lepote, — kaj še! — zaradi kačje hinavščine in hudobije tvoje! Hahaha! Le si puli lase, ki si bila prej tako ponosna nanje kakor pavica na svoje perje! Le čakaj Kruta, bodeš videla, kaj bode naredil s teboj! S studom se bode obrnil od tebe, kakor se človek s studom obrne od gnusne gosenice. In glej, da te ne bode pobil, kakor se pobije kača strupenjača! Pa, da bodete vedele, vile posestrime, za kaj tu gre, zakaj tako govorim!

Veste, prav zgodaj sem vstala danes, istočasno z rožnato zarjo, pa sem šla na izprehod tja doli v sočnati gaj. Umivala sem se z jutranjo roso, trgala cvetice in jih vtikala v kito — kronico zlatih svojih las. Kar sem zaslišala, da po cesti od juga sèm prihaja voz. Stopila sem za grm, da bi me prihajajč-voznik ne videl. Voz se je bližal bolj in bolj. Na njem sem zagledala dva moža v kmetiški, hlapčevski obleki. Mlajši se mi je zdel tako znan. Gledala sem, gledala pa spoznala v njem Gojnika, veste, onega Gotšalkovega vojnika, ki se je bil ob vstoličenju novega nadkneza Kruta v Velegradu tako postavil. Kaj neki išče mladec tukaj? Kam se pelje? V Velegrad? Saj mu je Krut vendar enkrat za vselej prepovedal stopiti še katerikrat na bodriška tla. Kako se je torej predrznil priti nazaj? Kako si upa

v Velegrad? Tako sem se čudom se čudeč popraševala in ugibala, kaj neki namerava predrzni mladec-junak v tej hlapčevski obleki. O njegovi nameri pa mi ni bilo treba dolgo ugibati. Uganko mi je rešil kmalu sam.

Voz se je ustavil prav vštric grma, ki sem jaz stala za njim. Vozača sta se oprezno ozrla na vse štiri strani, in ker nista zagledala žive duše nikjer, sta ročno stopila z voza, odgrnila rjuho, ki je bila razgrnjena črez zadnji njega konec pa nekaj vzdignila. Kaj? Okrvavljeno človeško truplo. Vzdignila sta je pa posadila v travo ob cesti.

— Ná —, je izpregovoril Gojnik, — tu leži, ti lopov Vrel, malopridnega posadnika Gneva malopridni vojniki! Vanda te je najela, da bi z bodalcem poslal Pluzonovo Slavico v naročaj Morani. Pa si padel sam v njen naročaj. Slavico hoče vsaj nekaj časa še cvetna Devana imeti na zeleni zemljici. Gospoda Tugumira si hotel pokopati, njemu si hotel naprtiti zavratni umor Pluzonove hčerke, Krutove izvoljenke, pa ti je izpodletelo v kljub tvoji navihanosti. Da, da, tudi črv ugrizne enkrat kislo jabolko. Pokopal si sam sebe in Gneva in Vando. Pa da bodo ljudje, ki te bodo našli tukaj, vedeli, za kakšno boleznijo si umrl, sem napravil tozadevno izpričalo. Tukaj je, sam je drži v roki in kaži ljudem! — In po teh besedah je Gojnik vteknil med mrličeve prste droben listič, sedel s spremljevalcem na voz, ga okrenil in se naglo odpeljal nazaj proti jugu.

Kaj človek vse vidi, vse izve, če gre v ranem jutru na izprehod! sem si čestitala in hitela k mrtvecu. Kaj je bilo zapisano na lističu? „Njega malopridnosti Gnevu, velegrajskemu posadniku, sporočam, da je bil njegov vojniki Vrel, ki ga je bila najela njega hči Vanda, da zavratno umori nadkneza Kruta nevesto, Pluzonovo Slavico, sam umorjen v trenutku, ko je hotel izvršiti črni zločin. Gojnik, mrliški oglednik.“

Hahaha, sem se zasmejala — ta pa zna! Bogve, kje je hodil v šolo ta pretkani Gojnik? Še mene poseka! Škoda, da je že izginil. Poljubček bi mu dala za sijajni ta čin! — A komaj sem izgovorila te besedice, sem

zaslišala od Velegrada sèm peketanje konjskih kopit. Hitro sem vteknila listič nazaj med Vrelove prste in se skrila za grm.

Veste, kdo je prihajal? Gnev in Vanda. Na jutranji izprehod sta pač pripekotala iz mesta. Veselo sta kramljala in se smejala. Zlasti Vanda je bila videti dobre, židane volje. Prešerno veselo je gledala naokrog, kakor bi bil že ves svet njen.

— Kaj je pa to? — je vzkliknila deklina, ko sta prijezdila do mesta, kjer je ležal mrtvi Vrel. — Mrtev, okrvavljen, zatrdno umorjen vojniki! —

Poskakala sta s konjičev. In kaj se je zgodilo potem, ko sta prepoznala mrliča in prečitala oni drobni listič — kaj bi pravila, saj si lahko same mislite! Samo toliko vam povem, da strela z jasnega neba ne more tako prestrašiti človeka, kakor je ostrašil pogled na mrtveca in ono drobno pisemce Gneva in Vande; da še tako drobčkana in šibka prosena bilka ne zatrepče tako, in naj zavije nad njo še tako huda sapa vijača, kakor je zatrepčala Vanda. Kar sesedla se je na tla. In sedaj v svoji sobici tiči, na posteljici leži in milo ječi ter si puli lase. Le si jih puli, ti gizdava in sanjava Gnevova hčerka srakoperka. Hahaha!

Tako je govorila vila Radovanka na planinici velegrajske šumice. Slišala jo je črnooka nočka pa je prišla povedat te novice, nje besede drevesom in cveticam v gozdičku pred Tugumirovim gradom. Prav nalahno šumljajoč, prav potihó šepe tajoč jim jih je pripovedovala, potem pa utrujena zadremala, zaspala, in z njo so zadremala tudi drevesa in zaspale cvetice — —

In ni lagala črnooka nočka in tudi vila Radovanka ne.

Ko je bil na Gojnikov ukaz zabodel Godimir Vrela, so ga bili pustili kar ležati ob cesti in se na Slavičin poziv napotili proti gradu. Kar naenkrat se je pa udaril Gojnik po glavi: „Tepček, slepček, take nespametnosti pa še nisi naredil, odkar te nosi zemlja! Vsaj to bi bil lahko izvedel od Vrela, kdo ga je najel za nameravano zlodelo! Zakaj sem ga velel takoj zabosti!

V vragovo naročje bi ga bili poslali lahko nekoliko kasneje, potem ko bi nam bil povedal in izdal, zakaj je hotel umoriti Slavico, kdo ga je tega naprosil. Sam pač ni imel nobenega vzroka in povoda napasti nadknezovo izvoljenko s smrtonosnim orožjem. Pričakoval jo je, to se je videlo. Zakaj je pa ni napadel prej in kje drugod? Pa, — morda še diha, morda se bode dalo iz njega še kaj izvleči, morda bode prišla še kakšna izdajavna kletvica iz gnjusnih njegovih ust. Hej, ljudje božji, malce malo me počakajte!“ je dejal svojim sopotnikom in zletel nazaj.

Vrel se je krčil in zvijal v smrtnih bolečinah, zvijal kakor slepec, če se mu je odsekala glava ali rep. Oči je imel že vse steklene; z desnico je krčevito tiščal rano, iz katere je curkoma vrela kri; bil je v zadnjih pojemljajih. Še je siknil z glasom hropečim, onemoglim: „Prokleta Vanda!“ — pa mu je odpovedal jezik, odpovedali tudi vsi drugi udje: preminil je.

„Že dobro; sedaj vse vem“, je rekel Gojnik in se vrnil k čakajoči ga trojici — —

„Kaj hočemo narediti z Vrelovim truplom?“ je po vljudnem pozdravu in poklonu vprašal mladec-junak gospoda Tugumira, ko ga je drugo jutro navsezgodaj dobil na vrtu. Gospod Tugumir je imel namreč lepo navado, da je zjutraj zgodaj vstajal, ne samo zato, da bi dajal lep zgled svoji družinčadi in jo izpodbujal in opominjal, da je treba iti na delo, ampak zlasti zato, da se je mogel nemočen našetati in nasrkati zdravega, čistega, še neoskrunjenega jutranjega zraka. Tudi danes je vstal zgodaj in šel šetat na vrt. Zarana je pa vstal tudi Gojnik in zagledavši ga skozi okno na vrtu šel k njemu z vljudnim jutranjim pozdravom in s vprašanjem, kaj naj se naredi z Vrelom.

„Kaj naj naredimo?“ je odgovoril gospod Tugumir. „Pokopati ga bodem dal.“

„Kje?“

„Kjer leži; v gozdu.“

„Jaz bi ti nekaj drugega svetoval, gospod Tugumir, kar bi bilo zatrdno umestnejše in koristnejše.“

„Kaj? Povej odkrito, kot prijatelj prijatelju!“

„Jasno je, da je lopova Vrela najela Vanda.“

„Da bi se iznebila svoje tekmice. Ves Velegrad že ve in govori, kako se Gnevova hči ponuja in nastavlja mlademu nadknezu.“

„Pa zakaj lopov ni napadel Slavice prej? Zakaj jo je hotel umoriti ravno pred tvojim gradom? Veš, zakaj, gospodine Tugumir? Ponoči nisem mogel spati pa sem reševal to zagonetko in mislim, da sem jo prav rešil. Da bi sum padel na te. Lopov Vrel bi zatrdno hitro razvpil v dežel, da je našel Slavico umorjeno pred tvojim gradom. In posledice takega obrekljivega govoričenja in sumničenja si lahko predstavljaš. Veš, kaj ti svetujem? Dokažimo s hitrim dejstvom, da kdor drugemu koplje jamo, sam pade vanjo. Ali imaš kakega hlapca zvestega, vsestransko zanesljivega?“

„Stari hlapec Jaropolk mi je zvest in verodostojen in zanesljiv kot sveta blagovest.“

„Dobro. Ne da bi kdo drugi vedel, bo deva Vrelovo truplo naložila na voz, ga odpeljala v bližino mesta Velegrada, ga tam ob cesti kje, skrivaj seveda, odložila in posadila na tla pa jo odkurila hitro nazaj. Kaj-pada bodem moral biti jaz zaradi večje varnosti preoblečen v obleko takisto hlapčevsko. Napisal bodem pa tudi list zapisnik, da bodo ljudje, ki bodo našli mrtvega Vrela, vedeli, za kakšno boleznijo je umrl posadnikov vojniki. In stvar se bode za nas vse, zlasti še za te iztekla dobro, za Gneva in Vando pa kar se da slabo.“

„Tvoja zamisel je vrlo pametna. Le uresniči jo. Moj voz in Jaropolk sta ti na razpolago.“

In za vse pretkanosti godni vojniki Gojnik je lepo izvedel to zamisel, kakor smo slišali od Radovanke oziroma od črnooke, sedaj že speče nočke, ki je to gorsko vilo slišala pripovedovati o tej dogodivščini tam v zeleni velegrajski šumici — —

Utrujena nočka je v lesu pred Tugumirovim gradom z drevesci in s cvetkami

spala že trdno spanje. V gradu so pa še svetili, še bdeli. V dvorani-obednici so sedeli gospod Tugumir, njega vnukinja Slavina, ki nikakar ni hotela iti spat pred drugimi, Pluzonova Slavica pa Gojnik in Godimir v prijateljskem pogovoru.

Slavica je bila nocoj prvokrat po svojem dohodu prišla v obednico. Drugo jutro po dohodu je bila namreč obležala, tako je bila slaba in utrujena od dolge, težke poti. Črez dan ji je sicer postalo boljše, ali Tugumir ji ni dovolil iz postelje, in tudi drugo jutro še ne. Šele nocoj je vstala in prišla k skupni večerji.

Gojnik se je bil v že trdi noči vrnil s „pogreba“, kakor je imenoval prevoz mrliča Vrela izpred Tugumirovega grada pred mesto Velegost. Bil je prav dobre volje. Ravno je pripovedoval, kakšen nagrobni govor je imel, s katerimi besedami se je poslovil od telesnih Vrelovih ostankov, kar se je zasllišal pred gradom topot konjskih kopit. Nekam prestrašeno se je spogledalo vse omizje.

Slavina je bila prva pri oknu pa jih hitro pomirila: „Našinci-vojniki!“

„Ali je to mogoče?“ je dejal Tugumir in sam stopil k oknu. „Res so naši ljudje, ki sem jih bil poslal doli k Labi reki h Krutovi vojni. A da so že doma, to je pa čudno. Čakajte, jih grem doli na dvorišče vprašat, ali je vojske že konec ali kaj.“

Gospod Tugumir se je kmalu vrnil z dvorišča v obednico sporočit svojim gostom, kaj so mu povedali njegovi ljudje, ki jih je bil moral poslati kot velmož vlastelin nadknezu v pomoč.

Krut je zbral pred Labinbregom z mrzlično naglico veliko vojsko pa pričakoval prehoda in napada saksonskega vojvodiča Magnusa. A čakal je napada zaman. Dnevi so prihajali in odhajali, Magnusa pa ni bilo črez reko. S svojimi praporci je nekaj dni strašil na levem bregu Labe, v neki noči jo je pa popihal proti jugu. „Premislil se je, izpregledal, da ni varno zobati z nami črešenj, pa je odkuril kot dihur“, so govorili drugo jutro bodriški vojniki, ko

na levem bregu Labe reke niso videli nobenega saksonskega vojnika več. Podobno je mislil in govoril tudi Krut. Iz previdnosti je pa vendar ostal še nekaj dni v Labinbregu. Ko pa Saksoncev le ni bilo na izpregled, in so mu sli-ogleduhi, ki jih je bil poslal v njih zemljo, vrnivši se povedali, da jo je Magnus s svojo vojno mahnil proti jugu, zatrdno proti nemškemu kralju Henriku, je razpustil večino svoje vojske in odrinil v Ljubek. Zato so prišli vojniki domobranci tako nepričakovano hitro domov.

„Če ni kakšne zvižaje vmes?“ je pripomnil Gojnik. „Pa naj bode zastran nas! Z Godimirom grem sedaj tem varnejše in brezskrbnejše v Bardevik do knezoviča Budivoja in do vojvoda Ordulfa, pa se bomo pomenili in domenili, kdaj bodeda Saksonec in Danec, vsak od ene strani, napadla Kruta. S tvojim dovoljenjem, gospod Tugumir, odrineva Godimir in jaz koj jutri zjutraj — po opravljenju.“

„Kakor hočeta; Bog z vama!“ je rekel Tugumir.

„Ali hočeta še mene s seboj?“ se je sedaj oglasila Pluzonova Slavica in se nasmehnila.

„Zakaj ne? Drage volje. Pa kam hočeš, gospodična Slavica? K knezoviču Budivoju?“ je nekam zbegan, presenečen in osupnjen vprašal Gojnik.

In zbegani, presenečeni, osupnjeni so se ozrli v Pluzonovo hčerko tudi drugi omizniki,

Slavica se je pa — pač nalašč — nekaj časa samo smehljala in z vidnim zadovoljstvom opazovala njih gledanje in strmenje.

„Gospodična Slavica“, je slednjič prekinil molk in strmenje gospod Tugumir, „prosim te, povej nam vendar, kaj nameravaš? Oni večer si nam povedala samo to, da si se vrnila na edino pravo pot, na pot, ki nam jo je začrtal Krist Gospod. Neizrečeno smo se vsi razveselili tega dejstva, kakor dejstva, da si bila potom malokaj čudežnim rešena zlobe tolovajeve. In ginjeni smo bili vsi, to si videla, zlasti jaz, do solz, ko si nam povedala, da si zapustila in popustila vse posvetne stvari — in da si jih res popustila,

to je, oprosti, precej pokazala tvoja obleka — in da se hočeš odslej posvečevati samo tej nebotični nameri: priboriti našemu rodu edino pravo, krščansko prostost. Ginjeni

MATEJ LANGUS.

VNEBOVZETJE DEVICE MARIJE.

smo bili, občudovali smo te, ko si nam to razodela, občudovali tako, da nam je koleno nehote klecalo, vendar te oni večer nismo hoteli izpraševati na dalje, kako nameravaš izvršiti svojo nakano. Povej nam torej nocoj, prosim, kaj misliš započeti.“

„Dobro, povedala bodem odkrito“, je odgovorila Slavica. „Stvar je taka: Iz sence na solnčno plan, namesto teme mora v Bodričih nastati svetloba, namesto smrti vzkleti življenje in namesto obupa nada, tako sem si dejala v Velegostu. Pa sem skrivoma, v siromašni obleki, zapustila svojo očino, svoj rojstni kraj in odpotovala budit Bodričem nebeške nade in življenje in svetlobo. Nekaj dni bodem — s tvojim dovoljenjem kajpada — tu pri tebi, tako sem bila sklenila, da se tu nekaj časa skrita, odločena od sveta, kar bi bilo zaradi številne družinčadi težko izvesti doma v Velegostu, z molitvijo, s postom in premišljevanjem pripravim za blagovestniško delovanje. Potem bodem pa šla od hiše do hiše, od sela do sela, od mesta do mesta kot blagovestnica krščanska.“

„Pa nisi pomislila, da bi ti Krut ne pustil dolgo dihati v svobodnem zraku?“

„Pač. Toda dejala sem si: saj so tudi prvi krščanski blagovestniki, prvi učenci Gospodovi šli med neverce kot jagnjeta med volkove, pa so zvečine povsod zmagala jagnjeta. Sicer bi se pa tudi nič ne bala smrti mučeniške. Tako sem bila sklenila, na tak način sem se bila namenila kot blagovestnica nastopiti v Bodričih. Sanje pa, ki sem jim imela snoči, so mi pokazale drugo pot blagovestniškega delovanja.“

Prostrana, nepregledna poljana se je širila pred mojimi očmi. In na tej poljani so se razprostirale vojne trume, nepregledne, neštete, goste kakor drevesa v globoki, stoletni šumi. In vse te trume, oborožene s silnimi sulicami, s kopji in z meči, so nepremično gledale v mladega, na iskrem konju sedečega poveljnika, pač pričakujoč povelja. Pogledala sem mladega poveljnika pozornejše, in tako se mi je zdel znan. — Moj Bog, to je mati Filomena, preoblečena v moško, vojaško obleko! sem vzkliknila.

Da, da, prav ona je! — In Filomena poveljnica je začela pregledovati čete, jahala od vrste do vrste in vsaki nekaj govorila. In vsaka četa je navdušeno vzklikavala: Živela naša voditeljica! Ko je pa pregledala vse čete, je zamahnila z mečem in poveljevala: Naprej! S troedinim Bogom za svobodo, dom! In vrste so zavriskale, navdušeno zapele bojno pesem in se pevajoč začele pomikati proti severu. Njim na čelu pa poveljnica Filomena.

Kaj pomeni ta sèn, ta prikazen? sem se vpraševala, ko sem se zbudila ...“

„Kaj je pomenil?“ se je hlastno oglasil Gojnik. „Dovoli, gospica Slavica, jaz sem precej umel, kaj pomeni. Prikazen ti veli, da tudi ti tako nastopiš. Bodi naša voditeljica v bojih krvavih! Na ta način bodeš stokrat več dobrega storila in dosegla, kakor če bi hodila po deželi kot oznanovalka blagovesti v obleki preprosti, siromaški. To ni za ženske, to je za moške, duhovnike in redovnike! Hej, gospica: v vojaško obleko pa na konjiča! Pa zletimo čez Labo reko h knezoviču Budivoju v Bardevik in od tam izdamo in po bodriški deželi razširimo razglas, naj Bodriči kristjani — skrivaj seveda — hité v Bardevik k Budivoju in k tebi. Ti bodeš razglas podpisala s svojim imenom. In to tvoje ime bode privleklo k nam na stotine naših rojakov kristjanov. In potem pod Budivojevim in tvojim poveljstvom udarimo čez Labo, s severa bode pa istočasno prihrumel Sven Astridson. — In šlo bode krasno.“

„Krasna zamisel!“ je vzkliknil gospod Tugumir. „Rad bi jo osebno pomagal uresničiti; ali, kakor veste, sem ob vmestitvi nadknezu Krutu vpričo vsega naroda izjavil in prisegel, da bodem takisto zvest podanik njemu, kakor sem bil nadknezu Gotšalku. Besede ne smem snesti, prisege ne prelomiti. Tudi svojih kmetov ne bodem hujskal, pač pa jim ne bodem branil in ne stavlil nikakih zaprek, če se sami vzdignejo proti Krutu, kadar ga napadete z juga in s severa. Sedaj za enkrat pa sem vam na razpolago z novci.“

„Dobro. Naprej! Oskrbite mi vojaško opravo!“ je po kratkem premišljevanju odločno velela Pluzonova hčerka — —

In zopet je imela črnooka nočka priliko videti lep prizor pred Tugumirovim gradom. Ravno se je zbudila — zbudili so jo rumeni žarki vzhajajoče jutranje zarje — in kaj je videla? Iz grada so potihoma prišli trije mladi vojniki. Spremljal jih je gospod Tugumir, mala Slavina in starica Godislava.

„Hvala ti še enkrat, gospod Tugumir!“ je zašepetal na dvorišču z glasom nežnim, srebrnozvonkim najmlajši vojniki.

„Bog s teboj, Slavica!“ je takisto tiho odvrnil gospod Tugumir in s solzami v očeh poljubil lepemu vojniki roko.

„Godislava, ne jokaj! Če Bog dá, se kmalu zopet vidimo. Dotlej bode pa gospod

Tugumir skrbel zate. Kajneda, gospod Tugumir?“

„Zatrdno. Torej še enkrat, Slavica: Bog s teboj! Sedaj morate iti. Dani se. Vidva pa, Gojnik in Godimir, da vesta, da se zatrdno oglasita, ko se bodeta vračala na Dansko, pri nas, da nam povesta, kako ste se dogovorili v Bardeviku.“

„Morata se“, se je oglasila zlatolaska Slavina, „da vama dam za knezoviča Henrika mal spominček.“

„Zatrdno. Zdravi! Hodimo!“

In vojniška trojica je poskakala na konjiče, ki jih je imel stari hlapec Jaropolk že pripravljene pred gradom, in odpekotala v tiho jutro. Lepo je bilo tiho to jutro, zorno, rožmarinovo. Ali bode pa tudi nageljnov dan?

(Dalje)

ANTON MEDVED:

TRNOLJE.

1.

Današnji svet je ves učen:
Modruje doktorjev na kupe,
in vidijo čutila že
skoz Röntgenove lupe,

in trapi tudi ženščine
preklicana pokora,
da se učé latinščine —
o tempores, o mora!

2.

Čestitam ti k drami prav rad, umetnik.
A pazi — Vsled preobilnih repriz
duh igre duha nam tako potlači,
da bomo nazadnje vsi rokovnjači!

VIKTOR STESKA:

MATEJ LANGUS.

ŽIVLJENJE IN DELOVANJE SLOVENSKEGA SLIKARJA.

(KONEC.)

II.

ocenjevalci Langusovih slik si silno nasprotujejo. Skoro dva ne sodita enako. Nekateri ga visoko stavijo, drugi mu odrekajo vso izvirnost in moč. Nekateri više cenijo njegove freske, drugim so ljubše njegove oljnate slike. Edvard vitez Strahl ga ocenjuje tako-le: „Njegove vaje in njegovi osnutki kažejo, da je bil silno priden, pa tudi, da ni redno napredoval. Langus ni bil stvarilen talent, a srečno je posnemal do podrobnih potez slike starih mojstrov. O ceni njegovih slik se sodbe ne vjemajo. Pravo utegne biti v sredi. Njegove slike so dobro risane, pa nimajo poleta; barve so prijetne, pa brez moči. Slike so zlizane in razodevajo malenkosten in plašljiv značaj. Vse pričajo o marljivosti in o natančni izvršbi, a ne ogrevajo. Iz njegovih madon prosejajo skoro povsod poteze njegove žene, kar bi jim sicer nič ne škodovalo, ko bi jim slikar vdihnil vsaj nekoliko duha. Najboljše so njegove freske, ki res vzbujajo pozornost, najbrže, ker so ga velike ploskve silile, da je slikal krepkeje in svobodneje in ker zahtevata perspektiva in okrajšava močnejše sence¹⁾.

Iv. Kukuljević²⁾ sodi v mnogem oziru nasprotno: „Langusove freske, čeprav so izvrstne, se vendar ne morejo primerjati njegovim oljnatim slikam. V vseh slikah (v frančiškanski cerkvi) se vidi mnogo ugodne razlike in izpreminjave, živahnost v barvah, krepost v izrazu in popolno somerje posameznih figur, bližnjih in daljnih.“

¹⁾ Strahl. o. c. str. 46.

²⁾ „Slovník umětníkůh jugoslávských“ str. 216.

Zdi se mi, da je Strahlova sodba pravičnejša, le drugi del o freskah bi se dal nekoliko omejiti.

Langusova mehka narava odseva tudi iz njegovih slik. Uprav vsled svoje nežne, krotke, rekli bi ženske narave, si je vzgojil nadarjenih učenk, pa nobenega pravega učenca. Ta nežnost se kaže v risbi, v barvah in v sestavah.

Drugi vzrok, da Langusove slike v kljub svoji izlikanosti vselej ne ugajajo, moramo iskati v njegovi šoli. Vsi učitelji tedanje dôle so mu vedno trobili, naj se vadi po antikah in starih izkušenih mojstrih. Langus jih je pokorno poslušal in risal in slikal po dovršenih vzorih. Res se je pri tej vaji mnogo naučil, a vprašati bi se moral vendarle, odkod so pa stari mojstri zajemali svojo umetnost? Kje so se ti učili, ko niso imeli pred seboj mojstrskih slik? Učili so se po naravi, ki je izvestno prva učiteljica vsakemu slikarju. Hkrati pa mora vsak umetnik premišljevati, da v svojem duhu obdela to, kar si je nabral z ukom in opazovanjem. Führich je to misel tako istinito izrazil z besedami: „Der Künstler muß ein Mann der Betrachtung und der Begeisterung sein.“

Uprav teh vaj pa je primanjkovalo mlademu Langusu. V poznejših letih je res tudi po naravi napravljaj svoje osnutke, a večinoma le glede na obraze; gube pri oblekah so ostale trde prej ko slej. Zato so obrazi nekaterih slik jako živi, istiniti in izraziti, obleka pa ni skoro nikdar naravna.

Obraze nekaterih svetnic, n. pr. sv. Terezije, sv. Marjete Kortonske itd. je posnel po tedaj živečih uršulinkah: sestri Alojziji, Serafini, Ivani in drugih. Priznati moramo, da bi težko kje dobil primernejših potez za svetniški izraz. Pri sv. Križu pri Litiji mu je

bila za vzorec hči oskrbnika Pehanija, ko je slikal madono.

Langus je večinoma dobro risal, le nekatere poteze je prevečkrat ponavljal, zlasti pri angelskih skupinah in pri obrazih. Barve so večinoma lepe, izvršba natančna, plastike je premalo. Kompozicije bi bile še dosti dobre, ko bi bil slikar le prostor bolje izpolnil. Megleno rjavkasto ozadje ni nekaterim slikam prav nič v korist.

Doslej so se njegove slike dobro ohranile, kar dokazuje, da je delo solidno.

S pridnim delom si je Langus na Dunaju in v Rimu nabral mnogo lepih posnetkov. V Ljubljani je pričel samostojno delati.

Slikal je akvarelne in oljnate slike, pa tudi freske. Ozrimo se najprej na njegove freske! Že do leta 1840. je slikal na mokri omet v župni cerkvi v Škofji Loki ozadje velikemu oltarju. Istotako je slikal v Št. Vidu nad Ljubljano, kamor ga je povabil župnik Blaž Potočnik, ki je tedaj prenovil vso cerkev. Langus je poslikal zadnjo steno v svetišču okoli oltarja v obliki arhitekturnega okvirja. Na vznožju tega okvira sta stala sv. Štefan in sv. Lovrenc, na drugi strani vzporedno sv. Rok in sv. Boštijan; nekoliko višje vera, upanje in ljubezen, na vrhu pa štiri angeli¹⁾. Te slike so seveda izginile s staro cerkvijo.

Langusovo ime je zaslulo zlasti l. 1843., ko je dobil nalog, naj poslika novo kupolo ljubljanske stolnice. Stolnica namreč prvotno ni imela sedanje kupole. Andrej Pozzo je sicer napravil načrt za kupolo, a primanjkovalo je gmotnih sredstev za gradnjo kupole. Mesto prave kupole so torej zgradili neko navidezno kupolo, ali bolje rečeno: lesen strop, pritrjen z železnimi drogovi na ostrešje. Zidarski mojster Matej Medved iz Cerkljan je napravil nov načrt za kupolo. Č. kr. dež. stavbni ravnatelj Fr. Patscheider ga je potrdil, in vlada je zidanje dovolila l. 1840. C. kr. stavbni pristav Benedikt Müller je nadziral delo. Z gradnjo so pričeli dne

19. aprila 1841 in dovršili zidarsko delo v osmih tednih.

Langus je posnel Quaglieve slike v navidezni kupoli in po njih zasnoval svoj črtež. (Glej fotogr. snimek „Dom in Svet“ 1904, str. 393.). Pri izvršbi se ni strogo ravnal po osnutku. V trikotnih poljih pod kupolo je pričel slikati štiri evangeliste 9. junija 1843. To delo je dovršil 8. avgusta. Teden pozneje, 16. avgusta, je pričel slikati v laterni sv. Duha, obkoljenega z angelskimi glavnicami, potem se je lotil glavne skupine v kupoli sami. Do 28. oktobra je dovršil skupino uprizarjajočo presv. Trojico, ki krona Marijo, sv. Nikolaja in alegorijski sliki „Carniolio“ in „Emono“.

Leta 1844. je nadaljeval započeto delo. Pričel je 29. aprila in slikal sv. Jožefa, Janeza Krstnika, Karola Bor., Antona Pad., sv. Martina, sv. Mohorja in Fortunata, svetega Jurija, sv. Pelagija, sv. Ahacija, sv. Varijo in sv. Vitala, sv. Nežo in sv. Terezijo z mnogimi angelci. Te slike je dovršil 19. julija. Treba je pa bilo še pozlatiti kapitele, kanelirati stebre, okrasiti stene ob oknih. 26. avgusta je bilo tudi to delo do malega izvršeno. Zato so oder odmaknili in odkrili kupolo v navzočnosti cesarja in cesarice. Pozneje so še nekatere dele pozlatili in 18. septembra docela dokončali delo.

Kako so slike ugajale, naj pove sodobni ocenjevavec: „Slike so presenetljivo živahne, krepke in tople; žive barve so izvrstne, snov je naravno obdelana. Prej mrtev zid diha sveže življenje.“¹⁾

Ob oknu nasproti sv. Nikolaju izpričuje napis, kdaj je Langus to delo dokončal:

*Sedem Episc. Antonio Aloysio Tenente
Curis Caroli Zorn Carn. Parochi Pinx.
Matthaeus Langus Carniolus
Steinbüchel
MDCCCXLIV.*

Vodiški župnik, Jernej Arko, pozneje novomeški prošt, je poveril poslikanje cerkve

¹⁾ „Illyr. Blatt“ 1844, šte. 40. Obširneje je te slike ocenil Leop. Kordesch v listu „Carniolia“ 1844, 341 sq., kjer je tudi opomnil, kaj je Langus sam sestavil in kaj posnel po Quagliu.

¹⁾ Carniolia. 1840, str. 254.

na Šmarni gori M. Langusu. Že l. 1842. je pričel slikati zid ob velikem oltarju in malo kupolo nad prezbitarijem. L. 1846/7. pa je nadaljeval slikanje v veliki kupoli. Volčič¹⁾ sodi te slike tako-le: „Veličastno se Marija vzdiguje iz svojega groba proti nebu. Pri grobu sta Marta in Magdalena. Ob strani gledajo apostoli strmeč njen slovesni in prečudni vnebohod. Zgoraj vabi presv. Trojica Marijo v večno prebivališče. Mariji nasproti je Eva, pod njo pa drevo spoznanja, ki ga opleta zapeljiva kača. Evi nasproti je veliki duhovnik Melkizedek, ki Bogu daruje kruh in vino, potem Sara in Abraham z nožem v roki pri sinu Izaku, dalje Mojzes z deseterimi božjimi zapovedimi, njegov brat, veliki duhovnik Aron s kadilnico, Jozve in kralj David s harpo. Evi na levi je Noe z rešilno barko, Jakob na potu, egiptovski Jožef, višji duhovnik Heli, Ana, Samuelova mati, Caharija, Elizabeta in Janez Krstnik. Zadaž za orgljami so lične podobe mnogih romarjev v kranjski noši in s kranjskimi obrazi. — Pravijo, da so te slike lepše nego Langusove v stolnici, ker je bil tu prostejši. Kupola ima 80 štirjaških sežnjev in podobe se vrste ovijaje se v treh prelepih krogih tako, da je ena vrsta ožja od druge.“

Podobno jih ocenjuje²⁾ Kukuljevič: „Najznamenitejše njegove slike na mokri omet se vidijo na Šmarni gori pri Ljubljani. Tu je Langus krasno predstavil Marijino vnebovzetje s presveto Trojico, s sv. cerkvenimi učenci in z množico drugih svetnikov in angelov.“ Na tej freski vidiš portrete vodiškega župnika Arkota, Jamnika in Langusa samega.

Mesec dni je slikal Langus tudi v kapelici uršulinskega samostana v Škofji Loki.

Največ truda so stale Langusa njegove zadnje freske v frančiškanski cerkvi. Tu je napolnil več stotin m² veliko ploskev s slikami na mokri omet; okrasil je namreč v tej cerkvi ves strop v svetišču in v ladji in še v šesterih kapelica.

¹⁾ Življenje prebl. Device Marije itd. 10. snopič, str. 273.

²⁾ L. c. str. 216.

Strop v svetišču predočuje Marijino vnebovzetje, v ladji pa Marijino kronanje. Skupine, zlasti v ladji, so veličastne. Med okni v ladji so še štiri skrivnosti iz Marijinega življenja: brezmadežno spočetje, rojstvo, zaroka in obiskovanje tete Elizabete. Pod okni pa so angelci z lilijo, krono, vencem itd.

V kapelica se je Langus oziral večinoma na svetnika, ki mu je posvečena dotična kapelica. V vsaki kapelici so po tri slike, in sicer ena na stropu in po ena na vsaki strani oltarja. Če vstopiš v frančiškansko cerkev, vidiš v prvi kapelici na listni strani na stropu sliko sv. Valentina v nebeški slavi, na stenah pa sv. Karola Bor. obhajajočega sv. Alojzija, in sv. Valentina ozdravljajočega otroka.

V drugi kapelici so slike: Sveta Lucija, Apolonija in Agata v nebeški slavi, Marija Pomočnica in spodaj Ljubljana z molivci, sv. Lucija moli ob grobu sv. Agate.

V tretji kapeli je naslikal Langus samo na stropu svetega Frančiška v nebeški slavi. Stenski sliki sta Wolfovi.

Na evangelijski strani ob svetišču v prvi kapeli so te skupine: Bog oče z angelci; Angel se prikaže sv. Jožefu v spanju; Simeon v templu.

V drugi kapeli: Sv. Janez Krstnik kaže na Jezusa; Izpremenjenje na gori in Smrt sv. Jožefa.

V tretji kapeli: Sv. Nikolaj Tolentinski v nebeški slavi; Marija gre kot dete v tempel; Duše v vicah.

Te skupine niso povsem Langusovo izvirno delo, ampak Langus se je naslanjal na znane slike, na Rafaelovo „Izpremenjenje“, na Mencingerjevo „Smrt sv. Jožefa“. „Prvo obhajilo sv. Alojzija“ je posneto po sliki De Cairo iz XVII. veka.

Langus je ob orglah zapisal:

«G: Fajmoshter in Kljuz | harji fo ne-
utrudno | skerbeli, in miloferzhni | Dobrot-
niki fo | pomagali, de fim v Letu | 1845.
dve stranske Kapele od leta 1848 | do leta
1855. pa zelo Zerkev | Smalal | Matthäus
Langus«¹⁾

¹⁾ „Izvestja muz. društva“ 1896. 242.

Tudi te Langusove freske niso imele sreče. Prav občutno je zlasti strop poškodoval potres l. 1895. Mnogo strokovnjakov je poudarjalo, da jih bo treba pri popravilu cerkve nadomestiti z drugimi, in sicer v drugačnem konceptu in v drugi obliki. Prevladalo pa je mnenje, naj se ohrani ta izborna koncipirani in z malimi izjemami dovršeni umotvor. Popravo je dovršil z nekaterimi izpremembami slikar Kastner¹⁾, le v svetišču je Kastnerjevo delo nadaljeval slikar Jos. Kleinert.

Kukuljević je obiskal Langusa l. 1851., ko je slikal frančiškansko cerkev. Svojo sodbo izraža tako-le: „V vseh teh slikah se vidi mnogo ugodnih razlik in izprememb, živahnost v barvah, krepost v izrazih in popolna sorazmernost podob od blizu in daleč. V prizoru iz življenja sv. Alojzija, kjer ga predstavlja, kako ga starši pripeljejo k prvemu sv. obhajilu, ostane mi vedno nepozabljivo lice onega angela, ki nosi sv. Alojziju lilijo, cvet nedolžnosti. Ona nežnost in ljubkost, ki gleda iz tega obraza, se ne dá lahko popisati, čeprav so vsi drugi predmeti v tem prizoru prav lepo izraženi“ itd.²⁾

Iz doslej navedenih fresk je jasno, da je Langus nekako od l. 1840. do svoje smrti vsako poletno dobo slikal freske. Za oljnate slike in za osnutke mu je pa ostajala zimska doba.

Kje pa se je Langus naučil slikati na mokri omet? Na Dunaju gotovo ne. Tam so fresk ob njegovem času skoro popolnoma pozabili. Najbrže se Langus ni nikjer učil pravilno slikati fresk. V Rimu se je učil bolj risati in rabiti oljnate barve; kopiral je s pridom velike mojstre, zlasti Rafaela, za freske pa najbrže ni imel niti časa niti prilike. Doma v njegovi dobi tudi ni bilo nobenega znamenitega freskista. Frančišek Jelovšek in Herrlein sta že izdavna umrla, Potočnik se je postaral (1752—1835), drugih domačih slikarjev na tem polju pa nismo imeli. Langusa je najbrže prilika in potreba

nagnila, da je krenil na novo pot. Izučiti se je moral sam v tej zanj novi tehniki. Prav radi tega ne smemo njegovih fresk ocenjevati tako strogo, kakor pri drugih mojstrih. Brezdvomno je, da tiči v njegovih freskah ta napaka, da je slikal freske kakor oljnate slike in ni delal dovolj razlike v obeh tako različnih tehnikah. Njegove freske so radi tega nekako temne in težke. V njih ne prevladuje tisto jasno ozadje, kakor pri starih mojstrih; ni tistih toplih in prosojnih barv, da se ti zdi, kakor bi bile stene nadahnjene s podobami, marveč njegove freske tlačijo strop in se neprijetno odlikujejo od drugih delov ali recimo od drugih slik, kakor na primer v stolnici. Kako vse drugače je razumel freske nadihniti na steno stari Julij Quaglio! Ali ni volil Quaglio lahnih in toplih barv, rumenkaste, rdečkaste, rjavkaste in zelenkaste, da bi ne težile sten? In kako se je ravnal Langus po svojem vzorniku? Jemal je temne barve, ozadje zastrl s težkimi oblaki, obleko zalil s polnimi toni. Kaj čuda, če pogrešaš po sicer jasnih cerkvah pričakovane veselosti in živosti!

Kljub temu pa je vendarle Langus v freskah napredoval. Poznejše freske so lažje in jasnejše, kakor prve. Pa tudi brez ozira na to ima velike zasluge, da je zopet vpeljal freske v naši deželi v času, ko so že izumrle skoro povsodi v Avstriji. Ko so zopet oživele, so bile že plod druge šole. Zato dr. Ilg kratko imenuje Langusa zadnjega baročnega slikarja avstrijskega.¹⁾ Čeprav torej Langusove freske niso vzorne, jih je vendarle težko doseči, še težje prekositi, kakor se izražajo strokovnjaki.

Oljnate slike Langusove se nahajajo po cerkvah in pri zasebnikih. Vseh skupaj je gotovo lepo število, a niso vse znane. Med temi slikami so najvažnejše oltarne slike, mnogo je tudi portretov, manj pokrajinskih

¹⁾ „Mitteilungen d. Centr. Comm.“ 1884. CXVIII: „den man im gewissen Sinne, in so später Zeit, den letzten Barokmaler Oesterreichs nennen könnte.“ Primeri tudi „Die österr.-ung. Monarchie in Wort und Bild.“ „Kärnten und Krain.“ 1891, str. 471, kjer slično sodi Langusa tudi Iv. Flis.

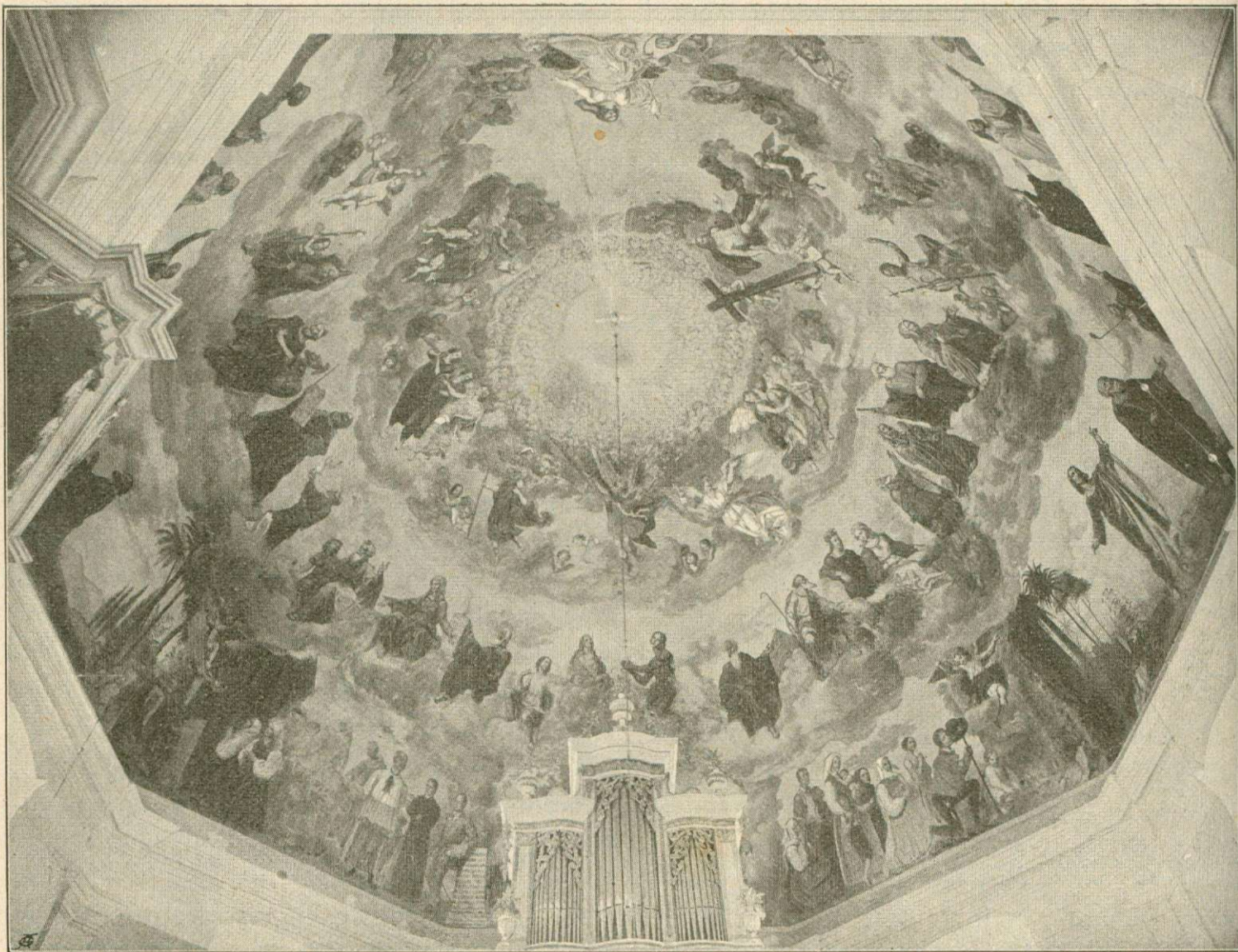
¹⁾ Ibidem, poročevavec M. S.

²⁾ Kukuljević l. c. str. 216.

slik. Tu navedemo le nekoliko več ali manj znanih slik.

V ljubljanski stolnici je več Langusovih slik. Glavna slika nam kaže sv. Nikolaja, ki kleči v pluvial odet in zroč proti nebu. Spodaj v razburkanem morju ga kličejo na pomoč mornarji. Langus je zadel v tej sliki pravo barvo in luč, zato se dobro vjema z Quagliievimi slikami ob stenah. Vrh stene

slika v kapelici Matere božje. Na listni strani je Langusova slika sv. Janeza Nepomučana. Megleno ozadje moti gledavca, in tudi barve ne napravljajo pravega učinka. Prav čedni sta sličici ob menzi v Zveličarjevi kapelici, predočujoči sv. Alojzija in sv. Katarino Siensko. V kapelici sv. Jurija (sedaj Matere Božje) so tri slike Langusove: sv. Jožef in ob straneh sv. Terezija in sv. Marjeta Kor-

CERKVENI STROP NA ŠMARNI GORI.

MATEJ LANGUS.

nad velikim oltarjem je naslikal Langus s sepijo sliko Kristusovo na platno, ki zastira okno. Dalje je Langusova velika slika svetih Treh kraljev na oltarju presv. Rešnjega Telesa. Na tej sliki se je slikar sam portretiral. Njegova glava gleda z desne strani na prizorišče. Lepa je tudi slika presv. Trojice v kapelici enakega imena. Prav nežna je kopija po Rafaelovi Madoni Folinjski iz l. 1833., ki visi v kapelici Sv. križa. Prej je bila ta

tonska. Za kapelico sv. Barbare je Langus slikal še sv. Joahima in sv. Ano.

V cerkvi sv. Jakoba je slika Marijinega vnebovzetja, ki ima podpis Langusov z letnico 1822. Neverjetno se mi zdi, da bi bila ta lepa slika Langusova, in sicer iz omenjenega leta, torej še preden je odšel v Rim. Ta uganjka bi se dala rešiti le, če je omenjena slika kopija prejšnje Mencingerjeve. V tej cerkvi je ponovil tudi sliko sv. Jakoba

**1) Na eni sliki znamenit božjegrobni podob je njegov podpis: ch. Langus pinxit 1836.*

in slikal po isti bandersko sliko, ki se hrani sedaj v „Škofijskem muzeju“.

Za frančiškansko cerkev je slikal Marijino Oznanjenje v velikem oltarju, božji grob,^{*} sliko sv. Ane, Jezusovega Srca v zakristiji in „Immaculato“ za advent, a to v vodenih barvah.

Uršulinski samostan v Ljubljani hrani sliko sv. Nikolaja iz l. 1822., ki je bila prej v stolnici, in pet osnutkov fresk v stolnici. V obednici je „Kristus na križu“ po Reniju. V cerkvi je njegova „Mater Dolorosa“ iz l. 1854.

Pri sv. Petru v Ljubljani je bila na oltarju do l. 1903. slika Marijinega Srca izpod Langusovega čopiča. Obraz je bil nepravilno risan, barve so bile slabe. Sliko je nadomestil Kastner s svojo, ki se pa kolikor mogoče naslanja na Langusovo.

V muzeju je portret grofa Hohenwarta, župana Hradeckega, Langusov lastni portret, portret njegovega prijatelja Gegenbaura, portret Rafaelov, slika Judite, madone¹⁾, rimske muze in kopija Rafaelove slike, predstavljajoče nedolžnost.

V knezoškofijski palači je slika Jezusa na križu iz l. 1828. Ta slika je posneta po Van Dyku in spada k najboljšim delom Langusovim. Oklepa se precej točno izvirnika, le svetloba krog križa, ovojno krilo in Jezusova glava se razlikujejo od originala.

V fužinskem gradu (Kaltenbrunn) je slika Kristusa na križu in slika, kažoča tirolskega lovca. V Šent Vidu nad Ljubljano in na Dobrovi hranijo za advent „Immaculato“ iz l. 1838. Podobna je bila nad velikim oltarjem pri uršulinkah v Škofji Loki.

Na Preski imajo snemanje s križa in nekaj malih podob, slikanih na les iz l. 1855. Pet teh sličic hrani sedaj „Škofijski muzej“.

Na Bohinjski Beli je Langusovo delo sv. Marjeta. V palači knezoškofa Vidmarja v Kranju so Langusove slike: kopija Schmidtove „Madone“, kopija „Žalostne Matere Božje“ in mal portret knezoškofa Vidmarja. V Kamni gorici sta dve sliki Langusovi: „Marija dobrega sveta“ in „Sv. Jožef“.²⁾ Za

1) „Argo“ IV, 32.

2) „Zgod. zbornik“ stolp. 678.

Tržič je slikal Langus sv. Jurija in sv. Florijana. Nedavno pogorelo sliko je nadomestil M. Bradaška. V Zapogah je „Sv. Nikolaj“ Langusovo delo, istotako „Sv. Družina“. V frančiškanski cerkvi v Kamniku imajo tri Langusove slike: „Sv. Antona puščavnika“, „Sv. Marjeto Kortonsko“ in za advent „Immaculato“, slikano na les. Za župno cerkev na Vačah je naslikal l. 1850. „Sv. Andreja“, krasno kopijo po Mencingerjevi sliki pri sv. Petru v Ljubljani, „Jezusov Krst“, „Sveto Katarino“ in „Kristusa na križu“ za postni čas.

Na Dolenjskem so Langusove slike na Savi: „Sv. Nikolaj“ iz l. 1845., v Št. Juriju pod Kumom: „Sv. Jurij“, v Mokronogu v velikem oltarju „Sveti Egidij“ iz l. 1823., v grajski kapelici v Klevevžu (Klingenfels): „Immaculata“, v Dobropoljah na velikem oltarju: „Jezus na križu“, poleg njega Marija, Magdalena in sv. Janez; v župni cerkvi Sv. Križa pri Litiji je več Langusovih slik. Na listni strani je glavna slika Matere božje, v gornjem nastavku sv. Petra s petelinom; na evangelijski strani slika sv. opata Gala z grbom rodbine baronov Gall pl. Gallenstein, nekdanjih lastnikov razpadle podpeške graščine; v gornjem nastavku je slika sv. Ane, patronice baronice Marije Ane († 25. januarja 1864).¹⁾

V Brusnicah so tri Langusove slike: „Kristus na križu“, „Marijino vnebovzetje“ in „Sv. Jožef“.

Na Notranjskem so Langusove slike: v Idriji „Sv. Barbara“ iz l. 1829., v Hrenovicah „Sv. Martin“ iz leta 1851., ki je podoben „Sv. Nikolaju“ v stolnici, v Šturijah „Sv. Jurij“ v velikem oltarju in v Rakitni „Najdenje sv. Križa“.

Na Štajerskem je Langus zastopan v Braslovčah. Njegova je „Žalostna M. Božja“ z dvema manjšima slikama.

Na Koroškem imajo v Velikovcu Langusovo sliko sv. Magdalene.

Na Trsatu sta Langusovi dve mali sliki, upodabljači Jezusa in Marijo.

L. 1839. je naročil misijonar Frančišek Pirc za Ameriko tri slike: „Sv. Peter oddaja

1) Poročilo g. kanonika Iv Sajovica.

ključe“, „Sv. Frančišek Ksaver pridiguje“ in „Kristusov krst“.

Tudi zasebniki imajo mnogo Langusovih slik. Njih števila seveda ne moremo določiti.

Gpdč. Marija Langus ima lično sličico svojega očeta, Langusovega brata.

Simon Zupan, župnik na Ježici, hrani iz zapuščine svojega strica, stolnega prošta Josipa Zupana, več Langusovih slik: „Sveto Lucijo“, kopijo Rafaelove „Folinjske madone“, kopijo kropenske „Matere Božje“ (l. 1852.), „Blejsko jezero“ v lahnih barvah in portret Jos. Zupana iz l. 1842.

„Vrtec“ l. 1895., str. 185. je objavil sliko v treh barvah z naslovom „Užaljeni deček“. Pripomniti mi je, da je to podobo slikala Henrika, nečakinja Langusova, in ne Langus sam.

Župnik S. Zupan hrani tudi lepo sliko: „Sirota“. To sliko je posnela l. 1854 Henrika po sliki izpostavljeni na razstavi v reduti. Dobila je dovoljenje, da sme ondi slikati, kadar ni ljudi v razstavi. Ko pride Langus na svojega godu dan s svojega navadnega izprehoda domov, najde na svojem slikarskem stojalu to sliko. „Kaj pa je to?“ vpraša polglasno in prične pazno ogledovati sliko. Za vrati pa je čakala Henrika, skočila urno k stricu, ga objela in mu rekla: „Stric, to sem Vam naredila za god.“ Ginjeno je Langus pripomnil: „Tolike spretnosti nisem pričakoval od tebe.“ Res je slika izborno kopirana.

Odvetnik dr. Štor ima sliko sv. Magdalene. Ekspozit na Bevkah, Anton Vonča, hrani Langusovo „Assumpto“ (kopijo) in „Svetega Antona puščavnika“ iz l. 1854., profesor in kanonik Jos. Smrekar malo sliko sv. Antona puščavnika.

Za markiza Gozzanija je napravil Langus „Immaculato“ za 200 gld. Markiz se je izrazil, da bi v Turinu ne dobil enake za toliko zlatnikov.

[Slikar Lovro Kapus v Kamni gorici hrani Langusov portret, dalje majhen portret papeža Leona XII. in oljnat osnutek neke svet-

nice ali pa alegorije. V njegovi zbirki je tudi več nariskov, študij za razne svetnike v raznih pozicijah, včasih na enem lističu po trikrat. Na teh študijah se vidi, da so Langusa mnogo truda stale gube na oblekah. Večinoma jih je risal mogočno in živahno, pa tudi nenaravno. Na potezah se vidi, da je Langus hitro risal. Teh listov je okoli dvajset.

Langus je slikal tudi še portrete dekana Tomana, duhovnika Kosmača, Fistra in o. Benvenuta Chrobata. Ta poslednji portret hranijo v frančiškanski knjižnici v Ljubljani.

Vitez Strahl ima v svoji krasni zbirki v Stari Loki osem Langusovih risank iz raznih časov. Med drugimi nariski je tudi Prešeren, kakor ga je objavil Prešernov album.

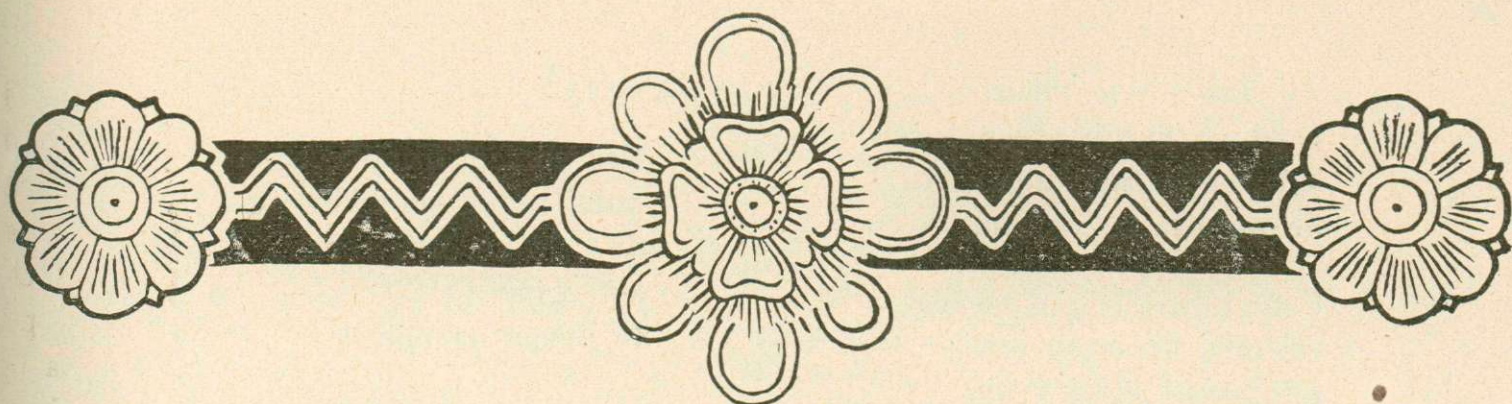
V Kamni gorici hrani gospa Globočnik roj. Toman jaslice, ki so po pripovedi domačinov Langusovo delo. Vsako leto jih izpostavljajo v znamenju pod Langusovo rojstno hišo. V njegovi rojstni hiši sta njegovo delo dve manjši sliki: „Sv. Filipa Nerija“ in nekega drugega svetnika škofa.¹⁾

Najmanj je Langusovih pokrajinskih slik, kar je tudi umevno. Posebnih naročil zanje Langus ni dobival, in ker je bil z delom vedno preobložen, se ni mogel lotiti te stroke, čeprav je imel zanjo gotovo dovolj veselja in sposobnosti. V to panogo spada poleg že prej imenovane slike blejskega jezera tudi še „Pokrajina iz begunjske okolice“, ki je sedaj last ljubljanskega knezoškofa dr. Antona Bonaventura Jegliča.

Število Langusovih slik je torej prav znantno, čeprav še niso vse znane. Če sodi Ed. vitez Strahl, da ga je glede števila prekosil Kurz plem. Goldenstein, ki je mnogo slikal na Kranjskem, mu tega ne tajimo, a odločno trdimo, da so Langusove slike zato tudi mnogo boljše.

Iz vsega tega je torej jasno, da je Matej Langus znamenit slikar v naši domovini in velik dobrotnik svojim rojakom s svojimi ustanovami.

¹⁾ Poročilo g. Andreja Zgaga.

SILVIN SARDENKO :

DARITEV MOJEGA ŽIVLJENJA.

INTROITUS.

Morebiti vse bi lepše bilo,
ko bi v hramu okna si zagrnil
in srce bi Tebi govorilo ...
Ti bi videl — pa bi mi povrnil
za molitev blaženo plačilo.

A sedaj me boš drugače sodil,
ko nemirni čolnič čuvstev svojih
na očitno morje sem zavodil ...
Morebiti v teh bom novih bojih
blagoslov iz duše Tvoj prepodil.

A molčati vendar nisem hotel.
Videl sem, da mnogi se ljudje
v srcih svojih stresejo nevernih,
kadar Tvoje čujejo ime.

In povzdignil Tvojemu imenu
rad bi hvalo v neizmerni krog:
Naj neverna srca trepetajo,
naj spoznajo, da si Strašni Bog!

KYRIE.

S trohljivim prahom odeta
in z vlakenci stoternimi
na pusto grudo pripeta
po Tebi duša hrepeni.

Kdaj zadnje vlakence poči?
Kdaj oddrobi se prah poslednji?
Kdaj duh v ljubezni se vroči
s Teboj zedini, moj Vsevedni?

Jaz čakam svoje ločitve ...
tecite dnevi mi v zaton!
Jaz upam Tvoje združitve ...
O, Kyrie eleison!

GLORIA.

Tebe hvali stvarstvo celo,
Tebi sveti zvezd krdelo,
Tebi glasni dan oznanja,
Tiha noč o Tebi sanja.

Tvoja vera zemljo zaljša
kakor cvetje vrh drevesa;
upanje so tvoje vice
in ljubezen so nebesa;
a pravica — Tvoj pekel.

Vedno prapor višje plava,
ko ga veter obletava;
in zaman je vsako delo,
ki bi Tebi slavo vzelo.

Prerok Balaam med svetom
mnogokje se spet pojavlja:
Ko proklinja Tvojo slavo,
nehote jo blagoslavlja —
Ti si Solnce — mi smo prah!

CREDO.

Da so meni brza krila,
dvignil bi se na višine,
skril bi se med rajske trume,
kakor orel med pečine.

Ali dasi nisem ptica,
v lahnih mislih višje plavam,
kakor ptica najhitrejša
ne približa se višinam.

Kamor zvezde svit najvišje
vekomaj ne more zreti;
gori misel moja vstaja
in prihaja v Sion sveti.

Tam nebo se novo vzpenja,
tja oblak se ne prikrađe,
čas ne menja se nikoli,
tam so ure večnomlade.

Gori vera se razvije
v jasno božje razodetje,
kakor v zorni se pomladi
brst razkrije v nežno cvetje...

OFFERTORIUM.

Postavil Tebi sem oltar;
neštete misli lepe,
neštete želje vroče
na njem so bile žgavni dar.

Sedaj sem ves osirotel:
Za mano moja zlata
nepovračljiva leta,
okoli mene sam pepel.

A niti ene solze ne
po njih ne bom potočil;
vse Tebi bom poklonil,
pri Tebi spet bom našel vse.

Naj duhu Tvojemu živi
prihodnjost moja temna,
sedanjost moja tiha
in nepozabnost mladih dni.

Naj še tako nebeški vonj
ob mojih potih diha,
na cvetu tisočernem
ne bom se sklonil ponj.

Z rokami več odprtimi
ne bom lovil veselja,
in dom iskal in brate
med srci bom potrtimi...

SANCTUS.

Kak so lepi Tvoji cveti,
polni nežne so miline;
da celó se čista rosa,
ko izgine,
še pozna na njih.

Kak nebo je Tvoje čisto
kakor biser rajske krone;
da celo se solnčni žarek,
ko zatone,
še pozna na njem.

Kak so sveti Tvoji hrami,
da še gost, ki s srcem vnetim
molil Tvoje je božanstvo,
z licem svetim
iz svetišča gre.

Ali to so same sence!...
Ti pa cvet si najkrasnejši,
najčistejši Ti si biser
Najsvetejši
Ti si Duh!

BENEDICTUS.

Blagoslovljen,
kogar Ti s tančico
milosti ogrneš;
komur solzo
z mračnih lic otrneš.
A zavržen,
kadar Ti obličja
več mu ne obrneš!

In srce je
zapuščena njiva,
ki je jutro
z roso ne zaliva;
ki ji solnce
topli dih zakriva.

Pridi rosa,
pridi rajska mana!
Tebe kliče
duša moja vdana:
Blagoslovljen!
Tisočkrat hozana!

AGNUS DEI.

Ko včasih belo jagnje zrem,
prijetna misel me prevzame,
in roke se od sebe same
k objemu dvigajo po njem.

A kadar vidim stopati
nedolžno jagnje na morišče,
bolestna misel me obišče
in hoče mi oropati

vso radost skrito dnu srca.
Na judovske se spomnim dvore,
Kalvarije se spomnim gore
in Tebe milega Boga.

In v duši sklep mi zazori:
da jagnjetu bi šel nasproti
in prosil zanje v smrtni poti
pustite jagnje! — naj živi! —

COMMUNIO.

Kar je srečnih hiš po vasi,
moja srečna je najbolj;
ko stoji od cerkve daleč
komaj metrov pet in pol.

In med okni sta med vsemi
najsvetlejši moji dve,
ko v cerkvena jasna okna
gledata od dne do dne.

In tihotno in skrivnostno
večne luči lahni svit
kakor zlata božja misel
pride k meni prenočit.

Ko ga zrem in občudujem,
kak je ljubek, čist in zal,
mislim, da si Ti duhovno
dušo mojo obiskal.

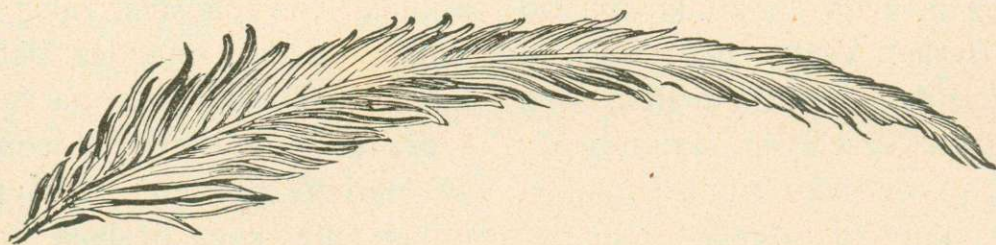
ITE, MISSA EST...

Daritev v solzi nevsahneli
vsi dnevi naši so po vrsti;
od vzdihava prvega v zibeli
in do pokoja v črni krsti.

Kadilo njeno vedno plava
nakvišku z novimi močmi:
ponoči sen ga razpihava,
podnevi boj ga poživi.

In marsikdo od te daritve
že v prvih bojih se odstranja,
ko zvonec komaj za molitve
pri darovanju mu pozvanja.

Ne daj, Gospod, da jaz odstopil
in prazne misli šel bi plest...
da smrtni dan me bo pokropil
in klical: Ite, missa est!...

FR. S. FINŽGAR:

IZ MODERNEGA SVETA.

ROMAN.

XX.

Maretka je sedela pred hišo na hribčku. Pod njenimi nogami je že razprostirala narava zeleni prst in tkala vanj prve marjetice. Iz gostilne na koncu vasi se je čulo neubrano petje. Maretka je držala v naročju odprto knjigo. Ali njeno črno oko je gledalo preko ravnine in se zamišljeno ustavilo na črnem griču, ki je bil porasel z bori. Sanjala je z bujno deklško domišljijo. V njenem srcu je bilo vse polno življenske pomladi. Razgrinjale so se v njem zelene trate, cvetje je bodlo iz tal, toda vse popje je bilo še zaprto; Maretka je slutila, da se odpre nenadoma, da zaplava in zapleše nad to trato velika sreča. Pod njenimi nogami se bodo odpirali cvetovi. Vsaka čaša ji bo odkrila sladko skrivnost. In ona bo hodila za srečo in živela in se radovala. Ob njej pa bo hodil Peter, ki bo z očmi dajal znamenja sreči. In ta ga bo slušala; počivala bo pod zeleno senco in s Petrom sedeta k njej, tesno drug ob drugim, mož in žena. In koliko mu bo tedaj pripovedovala! Vsako malenkost, ki jo je naredila čez dan, o vsakem šivu, o, in druge stvari, tako vesele in skrivnostne! Peter pa ne bo več tako zamišljen, tako samotarski. Vina kupi in pogače ter jo položi prednjo, pa se bosta gostila in ljubila.

Za njo se nenadoma oglasi hripav smeh. Maretka se je stresla in ozrla.

Z razmršenimi lasmi, z ruto v roki in z zabuhlimi očmi je stala za njo Korta. Vračala se je iz gozda, od Črnega bajerja.

Kdorkoli bi bil Maretki ljubši, kakor ta ženska. Kadar je šla Maretka k izpovedi, vselej je ponavljala, da je ne sovraži, da je

pripravljena ji storiti celo dobro delo. Toda, kadar se je sešla z njo, jo je stisnilo v srcu in mrznja jo je čisto prevzela.

„Hi-hi-hi! Maretka! Katekizem v naročju, srce pa pri fantu! Hi-hi-hi!“

„To ni katekizem, to je lepa povest!“

„Zaljubljeno branje, kaj ne? Ljudje pa mislijo, da sedi svetnica pred hišo. Hi-hi-hi!“

„Potepuhinja, pusti me!“

Maretka je vstala in zaklopnila knjigo ter se obrnila proti vratom.

„Potepuhinja gor, potepuhinja dol, pa takega fanta še nisem nikoli imela, kakor ti, tistega Petra, ki bi rad celi svet zadavil. Hi-hi-hi! Tralala-lom-la-lom.“

Vihteč ruto je zdrsnila po stezici in pela pesem iz beznice. Otroci so hiteli izza vogalov in kričali za Korto. Maretka je izginila v hišico.

Korta se je napotila po stezi proti tovarni. Potoma je mrmrala o kronci, izgovarjala na glas besede, kako ogovori Semena.

„Ej, bo jezen, vrag! Udari me! Naj me! Kronca bo pa le padla! — — — Ampak tistole črevce zeleno tam na hribu! Potepuhinja! Seveda sem, zakaj mi to pravi! — Bolje vem, kot ona. Jaz slabejša ne morem biti — nak — ona je pa še lahko. Ti gosenca ti krompirjeva! V tron naj te denejo, sv. Marjeto pa vun! Petra pa za lintverna poleg tebe, koza neslana!“

Korta je prišla do kapelice. Nekaj ljudi je šlo na izprehod. Korta je sedla na kamnito stopnico in si zakrila lice, kot bi trudna počivala. Skozi prste je škilila za ljudmi, dokler niso odšli za ovinkom. Nato je vstala in se pogledala v šipo, s katero je bilo izdelano znamenje. Popravila si je lase, z umazano ruto si je utrla ustnice, krog katerih so se držale prisušene sline. Nato je

pokrila ruto in si popravila obleko. Še enkrat je pogledala v steklo in tedaj je srečala pogled Žalostne Matere božje. Zdrsnila je na kolena.

„Marija Žalostna, pomagaj!“

Glava ji je klonila na železno omrežje. Ko se je čelo dotaknilo mrzle ograje, jo je spreletelo po vsem životu in v glavi je začutila, kakor bi se za hip trgala strašna gosta megla. Naglo se je dvignila in šla s povešeno glavo dalje.

„Vem, o vem, vse vem, priznam! — — Ne morem — zares ne morem drugače — Pa nisem sama vzrok! Lažniki so vzrok, lažniki vsi po vrsti dvajset — petdeset — še več. Ti so me vrgli na cesto . . . Saj bomo vsi na sodbi —“

V Korti je vstajala njena lepa in čista mladost. Z grozo in žalostjo se je je spominjala. Vesela bi je bila — pa se je skoro zjokala — ker je bila tako strašno pomandrana in pohojena. Tako bridko ji je bilo, da bi se sesedla in jokala ob potu ter kričala na glas za pomoč kakor gobavec za Kristusom.

Ali to je bil le trenutek, ko se je pretrgal črni oblak nad njo in je pogledalo solnce skozi luknjo. Vse se je zopet naglo strnilo in bila je tema.

Korta je vzravnala glavo.

„Še na starost je človek otročji!“ Potegnila je z roko po čelu . . . Prišla je že prav blizu tovarne.

Izza vogla se je pojavila vitka postava.

„On je“, ji je šinilo v glavo.

„Ne, ni, to ni Seme. Zdravnik je. Tega človeka ne maram. Zdi se mi, da je poštena duša. To mene jezi. Bržkone je pa le hinavec. Sicer smo to vsi, pravzaprav — so vsi. Jaz nisem več — — Vidiš ga, semkaj se je obrnil. Čak me, hinavec! Sedaj bom še jaz hinavka. Morda je tako neumen . . .“

Korta potegne ruto daleč na obraz, bolehalo se prihuli in stopa z drsajočimi nogami ter rahlo pokašljeje. Zdravnik je kadil in malomarno stopal po poti zatopljen v misli. Korta se mu ogne in ga počaka.

Ko je stopil že skoro korak mimo nje, ogovori ga z jokavim glasom:

„Gospod, naj mi kaj pomagajo! Tri otroke imam. Tako so lačni . . .“ Korta je zakašljala, se še bolj prihulila ter skrivala obraz. Bala se je vendar, da je zdravnik ne bi spoznal, dasi ni imel z njo še nikoli posla.

Zdravnik se obrne, seže v žep in išče drobiža. Ker ni imel manjšega denarja, da ji hitro krono in odide dalje.

„Bog naj povrne in ljuba Nazarenska mati. Tri roženkrance bomo izmolili za njih — tri — še nocoj!“

Pokašljevaje in težkih korakov se je vlekla dalje; ko je čutila, da je razdalja dosti velika, je stopila za gosto mlado jelko in se na glas zakrohotala.

„Oj, kako si ti dober, oslè! Škoda za vsak krajcar, ki se je potrošil zate, da si hodil tako dolgo v šolo! Sedaj pa dalje! Sreča me išče danes!“

Korta je zavila krog tovarne. Vse je bilo mirno in tiho. Le nad prostorom, kjer so stale Martinove peči, je v čistem, solnčnem zraku mrgolel prozoren dim. Uradnika ni bilo nobenega doma. Vse je izletelo v probujajočo se naravo. Direktorjevi so se odpeljali. Zdravnik je stal tedaj pri oknu. Skrival se je za gardino. Pavla je sedala na voz, in njene široko odprte oči so potrkale na zdravnikovo okno, da se je vzbudilo v Vinkotovem srcu tako omamno cinglanje, da se je komaj vzdržal za gardino. Ko je dvignila glavo, je zablestela krasota njenega vrata in vrat se je zlil s prelestnimi bočki njenih klasičnih lic v eno črto. Umetniki trdijo, da je to najlepši vrat. Zdravnika je prevzelo. Zazdelo se mu je, da je njegovo srce sedlo k Pavli na voz in da je ostala pri njem samo suha in pusta glava. Vsa čuvstva so zbežala za njo. Postalo mu je naenkrat sila dolgočasno. Mir krog njega in v tovarni ga je jezil. Vzel je palico in odšel brez namena. Želel je samo to, da bi srečal ekvipažo, ki bi se peljala prav tesno mimo njega, in bi pozdravil Pavlo tako od blizu, da bi se skoro dotaknil njene roke, ko bi povetil klobuk. —

Korta je stala pred vratmi. Po prstih je prestopila prag in pogledala v sobo ob levi. Vrata so bila odprta. Na mizi je stala prazna steklenica, Klešman je ležal na postelji vznak in hrupno smrčal.

„Nikogar ni doma. — Vsi so šli — Sicer bi Klešman ne spal tako brezskrbno. —“

Hotela se je po prstih vrniti. Vendar je poizkusila. Saj je bila blizu Semenovega stanovanja.

Ključ je tičal v vratih.

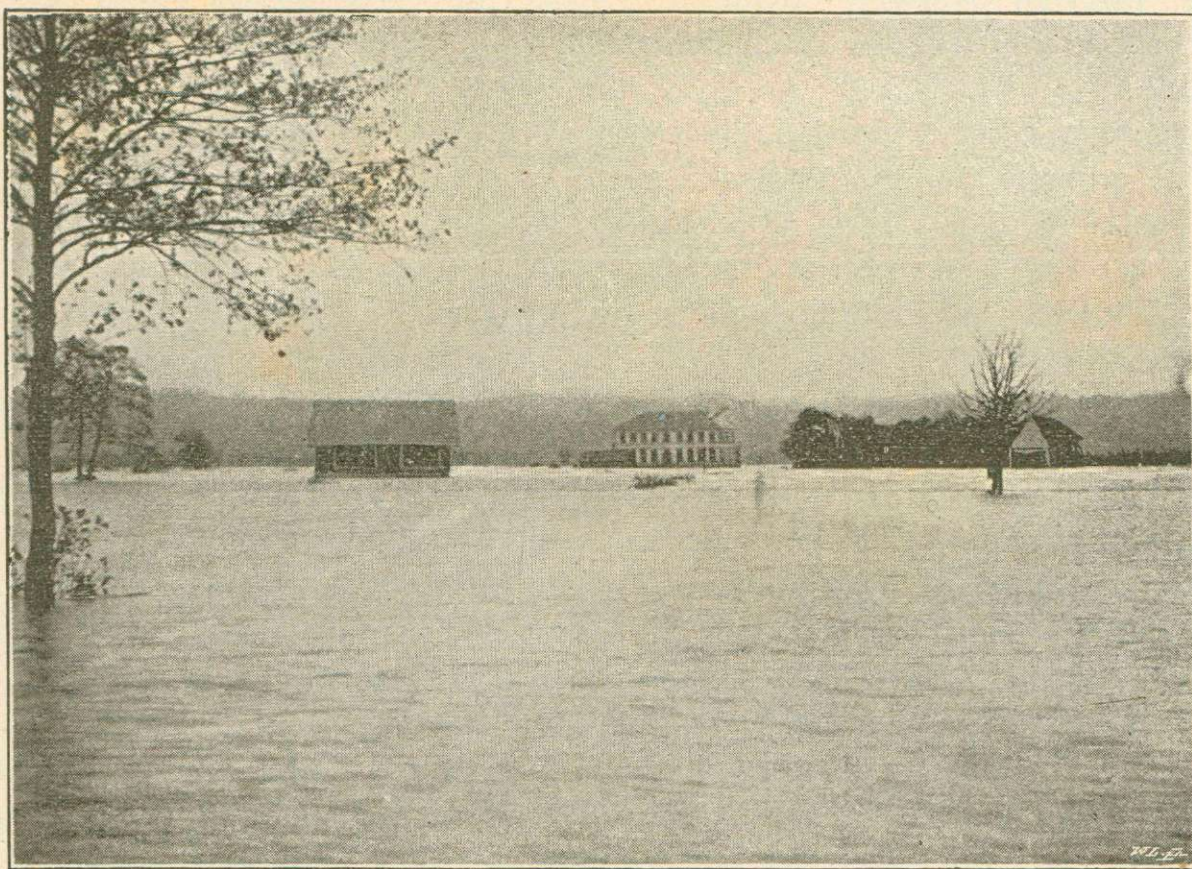
„Doma je!“

Potrka. Nič glasu. Potrka drugič.

Seme je stopil proti njej in jo sunil iz kota. Z zobmi je škripal in jecal nerazumljive besede. Korta se je sesedla ob steni in popolnoma mirno čakala. Bila si je v svesti zmage, kakor izkušen vojskovodja, ki se malo briga za spopadke prvih straž.

„Ne greš? Glavo ti razbijem!“

„Na, udari! Bo vsaj konec mojega gorja! Egonček, ali ne veš, da ljubezen vse prenese? Ti si me ljubil, kakor se ljubi kozarec vina. Izpije se, in ljubezni je konec. Jaz pa drugače! Ljubila sem te in te še ljubim in te bom do konca. In ne bilo bi me danes

BARSKA ŠOLA OB POVODNJI.

Seme nekaj zagodrnja, Korta pa ne čaka več. Previdno pritisne kljuko in stopi v sobo.

Nadzornik je ležal na otomanu, obrnjen v zid. Ko čuti, da je nekdo vstopil, zasučje se naglo in v istem trenutku plane divje kvišku in se s kletvijo zadrvi proti Korti. Ta je hitro zaprla vrata in se umaknila v kot ter položila prst na ustnice.

„Tiho, ljudje slišijo! Škandal bo!“

„Vrag naj pogoltne ljudi, tebe in vse škandale! Poberi se, coprnic, vlačuga!“

sem, ko bi te sovražila. Ali ljubezen zahteva, da te rešim smrti!“

„Kaj, kaj — kaj, smrti, kakšne smrti?“

Seme se je naenkrat ponižal in postal slaboten kakor fantiček.

„Vstani in govori!“

Korta je pa še obsedela prihuljena na tleh.

„V gozdu sem bila pri Črnem bajerju...“

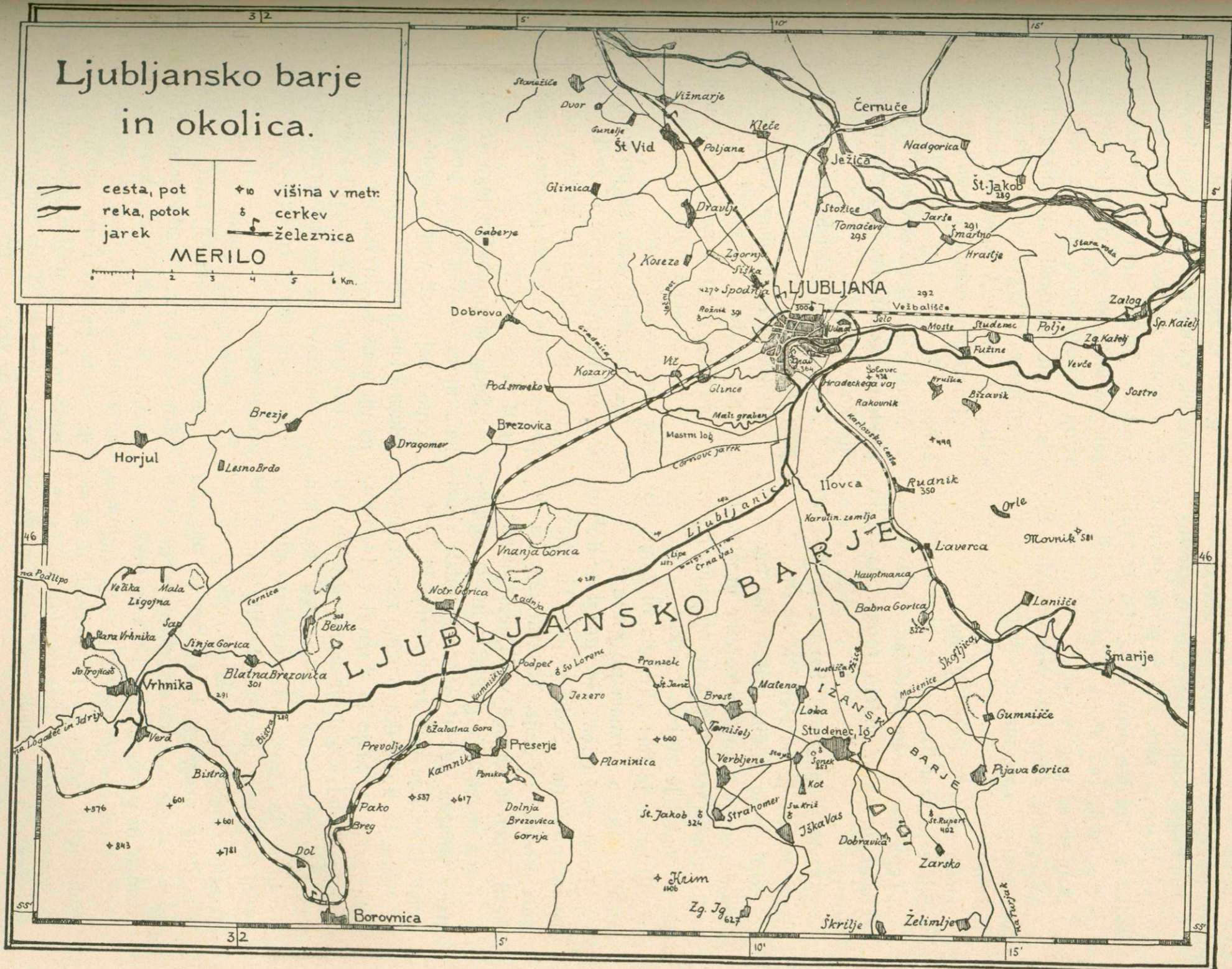
„Kdaj?“ Seme se je spomnil dvoboja in se prestrašil.

Ljubljansko barje in okolica.

	cesta, pot		višina v metr.
	reka, potok		cerkev
	jarek		železnica

MERILO

0 1 2 3 4 5 6 Km.

„Danes, sedajle, preden sem prišla do Vas, gospod nadzornik. Med ljudi ne morem; pogledajte, to je najboljša obleka.“

„Kaj kvasiš toliko! Povej hitro, kar veš!“

„Pri bajerju sem bila v gimu skrita in sladke koreninice sem jedla. Pa je prišlo vse črno delavcev in so se pogovarjali —“

„Kaj so se pogovarjali?“

„Vsega ne vem. Bila sem predaleč. Slišala sem pa Vaše ime in videla, kako dvigajo pesti!“

„Kdo so bili? Povej imena!“

Seme je vzel list papirja in svinčnik.

„Tega ne morem povedati, ker sem bila predaleč in se ni videlo toliko, da bi jih spoznala.“

„Slišala si glasove! Saj jih poznaš po glasu. Morda je bil Peter Rožman...“

Korti se je rodila maščevalna misel. V trenutku se je domislila Maretke in zveselila se je njenih solz. Vstala je ob zidu. Njene oči so zadobile zloben blesk.

„Rožman je bil! Prisegla bi zanj. Natančno sem ga poznala po glasu!“

„Torej vsaj eden! No, druge že dobim, da jim posvetim. Sedaj pojdi! Tu imaš za trud. Vohuni še dalje. Tovarno je treba pomesti, sicer te kanalje vzdignejo glave.“

Korta je stisnila goldinar in se potuhnjeno splazila čez dvorišče in odšla skozi vrata. Ubrala je pot proti žganjarni...

Seme je hodil dolgo silno razburjen po sobi. Sramote, ki jo je doživel v dvoboju, še ni prebolel. Ostalo je sicer vse tajno. Ali vedel je dobro, da je zdravniku znan izid dvoboja. Ta človek ga je nabil po adjunktju kakor paglavca. In sedaj hodita skupaj po tovarni, shajata se v pisarni, celo pozdravljata drug drugega. In vendar se mu zdi, da iz vsakega pozdrava zdravnikovega zveni zasmeh in poroga. Ne! Tega ne preboli.

— Izgrizem ga odtod in mu zagrenim vsako uro! Sedaj pa še delavci, te živali, ta goveda, psi — ti dvigajo pesti proti meni. Korobač! Tako kletu vas ponižam, da se boste zvijali kakor gliste.

Rožman je priglašen na jutri za delo. Tebi je odzvonilo...

XXI.

Rezko je zapel električni zvonček v ponedeljek zjutraj nad glavo mojstra valjavcev. Za trenutek so se ozrli delavci kvišku proti zvončku. Toda samo za trenotek. Goreče železne kače so se zvijale iz valja na valj; stroji so brezčutni, nič ne slišijo, in roke niso smele zakasniti najmanjšega hipca.

Mojster je vrgel orodje na tla in hitro odšel iz tovarne v uradniški oddelek.

„Ponižno prosim, gospod nadzornik, kaj želite?“

Mojster je obstal za vratmi in se globoko priklonil nadzorniku. Drugih uradnikov še ni bilo v pisarni.

„Ali je prišel Peter Rožman pri Martinovi peči danes na delo?“

„Pokorno naznanjam, da je na delu!“

„Naj pride takoj sem!“

„Prosim gospod nadzornik, takoj!“

S hlapčevskim poklonom je izginil mojster skozi vrata.

Nadzornik je vstal, šel po sobi, pogledal v sosednje pisarne, če ni že kdo pri delu. Zgodaj je še bilo in uradna ura se še ni pričela. Sobe so bile prazne. Seme je vrata zaprl in se vrnil.

„Sedaj si privoščim tega kozla! Na kolena mora — vse mora povedati... Ne! Čemu? Saj dosti vem. Zapodim ga! In direktor? Disciplina — ta mora biti. O tej mi nasujem ušesa, in vse mi odobri.“

Pri vratih se je pojavil Peter.

Pozdravil je nadzornika dostojno, toda v tem poklonu je bila neka samozavest, nič suženjskega.

„Prosim, kaj želite?“

Seme je prekrizal roke na prsih in se široko razkoračil pred Petrom. Divje in zaničljivo je gledal vanj, kakor zver napol mrtev plen. Nekaj časa je molčal. Mislil je, da že ta nastop Petra uniči, da se prične tresti in jecljaje prositi odpuščanja, če ga je morda razžalil. Toda Seme se je kruto varal. Peter je stal za vratmi vzravnan kakor sveča. Njegovo oko je vzdržalo nadzornikov pogled in ga odločno prašalo, če želi, da se

pomerita. Seme je bil ljut, žolč mu je bruhal v telesu.

„Ali se tako stoji pred menoj, pred nadzornikom? Pes!“

„Nisem pes! Človek sem, morda toliko vreden kakor Vi!“

„Človek? Bestija si, še pes nisi! Tolovaj!“

„Gospod nadzornik, jaz sem opravil.“

Peter se je priklonil z gnevom in s tako gesto, kakor bi pljunil pred Semena. Hotel je iti.

„Stoj!“

Seme je zaloputnil vrata.

„Kje si bil včeraj?“

„Mislim, da zato nisem nikomur odgovoren!“

Seme je skočil k zidu in snel s kljuke bič, katerega je rabil drug uradnik za psa. Zamahnil je nad Petrom. Peter je odstopil, iz njegovih oči sta šinili dve iskri, roka se je mehanično nagnila proti stolu, pesti so se mu zaprle, izpod zavihanih rokavov so pogledale strašne mišice. Nadzornik ni udaril. Spoznal je kritični položaj, zbal se je teh jeklenih pesti in napetih mišic.

„Nikomur nisi odgovoren? Meni, veš, meni si odgovoren, ker si hujskal pri Črnem bajerju delavce, naj me ubijejo!“

Skozi Petrove živce je šinil skeleč blisk: lzdani! Ali ostal je miren. Niti atom krvi mu ni pljusknil v lice.

„To je laž, gospod nadzornik!“

„La-až? Povej, ali si bil pri bajerju?“

„Bil!“

„Kaj ste delali?“

„Pogovarjali smo se!“

„O čem ste govorili?“

„O tem, česar me dolžite, se nismo!“

„Kaj potem?“

„Ne povem!“

„Kdo je bil?“

„Ne povem!“ Peter je odgovarjal če dalje trje in odločneje. Izpoznal je, da se je pričela igra — vabank.

„Zato ti povem jaz: Takoj imaš zapustiti tovarno! Poberi se!“

„Grem, toda pomnite, da se vsaka krovica maščuje!“

Peter je odšel brez pozdrava.

Po tovarni je šumelo mrmranje. Peter se je poslavljaj in dvanajsterim naročil molk in negacijo. Vsi so zrli za Petrom, vsa srca so šla za njim. Ko bi bil Peter zakričal: Udarimo! — dvignilo bi se na stotine rok, zahreščali bi stroji, zagromela kladiva in tekom ure bi bila tovarna razrušena. Peter je čul to mrmranje, čutil je utripanje src in odhajal je, izgnanec, a vendar v svesti, da se poslavlja kot zmagovavec.

Novica je šla tudi med ženske. Vse so bile osuple in vse hkrati so se ozrle na Maretke. Njej je padlo delo v naročje, usta so se ji odprla — ali glasu ni bilo skozi. Zajokalo je srce s tistim strašnim jokom, ki navda človeka z boleščjo, kakor bi vsak živec posebej trgal z železnim kavljem.

Korta edinani pogledala Maretke. Zbudila se ji je vest. Zgubila se je na stolčku in delala dalje.

Nekoliko pred poldnem se je vrnil Peter v tovarno. Prišel je praznje oblečen in potrkal na vrata ravnateljeva.

„Prosim, če smem govoriti. Moje ime je Peter Rožman, delavec pri Martinovi peči!“

„Dà, tisti, ki mu je nogo ožgalo. Ali je že zdrava?“

„Danes sem prišel na delo, pa me je gospod nadzornik zapodil — in sicer brez vzroka.“

„Brez vzroka? Hehe, tako ne bo! Vzroka je bilo gotovo dosti. Gospod nadzornik ve, kaj dela!“

„Oprostite, jaz pravim, da ne ve, kaj dela. Meni se je podtaknil izmišljen vzrok!“

„Pojdite vun in počakajte, da Vas pokličem!“

Peter je odšel na hodnik, ravnatelj je pozval Semena.

„Kaj je s Petrom Rožmanom? Zakaj ste ga odpustili?“

„Zvedel sem, da hujska delavce in da jih nagovarja, naj me ubijejo!“

„Tako? Ne verjamem. Imate dokazov?“

„Korta mi je povedala, da so imeli shod pri Črnem bajerju. Čula je moje ime in videla je dvigati pesti!“

„Druzega nič?“

„Ne, gospod ravnatelj!“

„Slab dokaz. Korta je pijanka, vlačuga. Vi ste se prenašli.“

„Oprostite, gospod ravnatelj, upam, da se nisem. Ta Rožman že dolgo ruje; vede se silno arogantno. Vsa disciplina bo skvarjena. Kako mi je odgovarjal! To je bilo grozno! Drugače nisem smel ravnati, sicer je najbolje, da grem, ker bi se me nihče ne bal.“

Direktor je kadil portoriko in hodil s trdimi koraki po parketu.

„Odstopite!“

Nadzornik je odšel servilno in ponižno.

„Ta človek je zaletel prve vrste! — Ali železna roka — In disciplino, seveda, disciplino razume. — Rožman mora biti odpuščen, sicer se Semenu izpodkoplje ugled. Je že vrag! Ravnatelj naj pokriva grehe uslužbencev. — Torej zborovali so! Zaradi večurnega dela! To je tudi nadzornikovo delo. Prepovem mu, da poslej ne ukrene ničesar brez mene. Navsezadnje je on ravnatelj, ne jaz —“

„Peter Rožman!“

Ravnatelj je poklical skozi vrata, in Peter je vstopil.

„Vi ste torej hujskač? Ali ne veste, da vas damo lahko zapreti?“

„Vem, da me ne morete dati. Če si kdo izmisli grdo laž, ni še to povod za zapor!“

„Z menoj se ne boste pričkali! Od dela ste odpuščeni, toda štirinajst dni še dobivate polovico plače. Pojdite!“

„Hvala lepa za plačo. Kruha si bodo prislužile te roke drugod. Ko pa obnemo-rejo, trkala bodo na boljša vrata, kot so vaša!“

Peter je odšel. Po hodniku so doneli trdi koraki.

„Petelin ti zanikarni! Kako se repenči! Prav je naredil, da te je pognal!“

Direktor je obstal čemerem in zamišljen pri oknu. Nad tovarno se je oglasil rog. Umazane postave so vrele na cesto. Ravnatelj je gledal te čete, ki so brez glasu

hitele vsaka proti svojemu domu. Bilo je v tem molku, na teh počrnelih obrazih, v namršnenih obrvih nekaj strašnega. Nehote se je ravnatelju vrnila misel, jeli ni ta hrupna sila tako grozna, da lahko zamaje celi svet v tečajih? Ali ni izključen dan, ko bi nezadovoljneži stresli s tilnikom in vrgli proč jarem ter vzravnali glave in stisnili pesti?

Ravnatelju je bilo neugodno. Zapustil je pisarno in šel v park, da ne bi dalje gledal te neme sile, ki se je valila po cesti kakor hudourni oblak izza gore.

Peter je za tovarno počakal Maretke in se ji pridružil.

„Ali si že slišala?“

Maretka je zaihtela.

„Ne jokaj, lepo te prosim!“

„Saj ne morem drugače!“

Maretka se je naslonila potoma ob Petra.

„Povej, zakaj te je zapodil?“

„Maretka, vse ti razodenem. Pripravi se na trpljenje! Še bolje pa je — da me pozabiš!“

„Ne, ne, nikoli te ne pozabim. Zakaj mi to praviš?“

„Pravim, da bi bilo najbolje. Mene so zapodili. Bogve, kdaj dobim delo. Ali odtod ne grem; Maretka, povem ti, da sem kolo-vodja delavcev, ki se prav kmalu upró in zahtevajo pravic. Tega ne vedó v tovarni. Tudi ti ne veš. Ali danes ti povem, ker se poslavljam. Bogve, kaj se še vse zgodi. Bodi pa prepričana, da nimam namena moriti — dasi ta človek, ta črna zver ne zasluži drugega. Namena niman; ali zgodi se vse lahko. Zato te pustim sedaj; morda se še vse izpremeni, tedaj se lahko vrnem — — —“

Peter je pogledal Maretke v objokane oči. Iskal je v njih odgovora. In bral ga je, slišal je plač srca, ki je klicalo: „Pridi, vrni se!“

„Morda tudi padem, morda bom zaprt za to, ker se hočem boriti za pravico in braniti človeško kri —“

„Peter, nikar tega ne govori! Kako silno mi je hudo!“

„Saj ti nisem govoril še nikoli. Danes sem ti moral vsaj nekaj povedati. Toda za

sedaj molči! Ko pride čas, te morda poprosim, da izpregovoriš —? Ali boš?“

„Samo ukaži, Peter! Poslej mi je vseeno. Če ti trpiš, naj še jaz! Peter, jaz sem močna!“

Maretka se je nekako postavila ob Petru. Skozi solze v očeh ji je žarel pogum.

„Daj mi roko! Maretka, velja! Ko pride čas, te poiščem in poučim! Z Bogom!“

Maretka je naslonila glavo na njegove prsi, stisnila mu roko, potem pa naglo odstopila in rekla krepko:

„Z Bogom!“

Njuni stezi sta se ločili...

Pred materjo je Maretka prikrivala žalost. Vedela je, da mati čuti z edinko in da bi njo takisto bolelo srce, če bi ji razodela. Nikdar še ni resno govorila o zakonu s Petrom. Vendar je vedela, da je to srčno nagnjenje tudi materi očita skrivnost. Zaradi tega se je delala Maretka veselo, kakor sicer. Povedala ji je nekaj novic, ki jih je vedela... Vsakdanjosti, blebetanje, ki ga rade poslušajo stare ženice.

Ko je šla popoldne v tovarno, se ji je zazdelo naenkrat, da to ni mogoče, da bi bil Peter brez kruha. Kakor sanje ji je bil dopoldanji dogodek. In če je resnica, mora se izpremeniti. Peter je nagel, dober sicer, a človek tako trde glave, da ne odneha, česar se loti. Maretka ga je dobro poznala. Mislila je na vse načine, kaj bi ukrenila, da spravi Petra nazaj v delo. Pripravljena bi bila iti do nadzornika, pred njim bi pala na kolena in ga prosila in rotila, naj ne veruje — Peter je nedolžen. Toda tudi mrvica upanja ji odtod ni sijala.

Naenkrat se domisli zdravnika. Ta je tako dober. Kaj, ko bi šla do njega, povedala mu vso stvar in ga prosila, naj govori pri direktorju za Petra. Sicer je ugajalo njenemu ženskemu ponosu, da je njen ljubec v časti pri vseh delavcih, da jih vodi in se bori za pravice. Ali vstajala je ljubezen, tista tiha in sebična ljubezen, ki ji je šepetala strah v srce. Kaj koristi ugled, delo za druge, ko se pa vendar utegne pogubiti, in zanjo bi bil potem za vedno izgubljen. In ta ljubezen ji je čedalje bolj narekovala in jo silila, naj

ga poizkusi oteti in privedi nazaj na delo. — V tovarni celo popoldne ni nič govorila. Tovarišice je niso dražile. Velika večina jo je pomilovala; nekatere so ji morda privoščile, toda pokazala tega ni nobena.

Ob sedmih je sklep dozorel. Opogumila se je in šla iz tovarne naravnost k zdravniku.

Težka je bila ta pot. Zase bi je ne bila prehodila nikoli. Pri vratih na dvorišče ji je silno plalo drobno srce. Najbolj se je bala Klešmana, njegovih zelenih oči in kačjega jezika. Smuknila je skozi vrata — Klešmana ni bilo v obližju. Hitro je bila pred Slugovimi durmi.

Pred zdravnikom se je drhteč razjokala in ga za božjo voljo prosila pomoči. Povedala mu je vse, kar je vedela o Petru, kar je sumila o njem, povedala mu, da se vzameta in da bi potem ona vplivala nanj, da se ne prenagli.

Dr. Slugi se je Maretka smilila. Izpoznal je hitro, da to dejanje nadzornikovo le pospeši skoro neizogibni izbruh med delavci. Zato jo je potolažil in obljubil, da stori, kar bo mogoče, da se vrne Peter zopet na delo.

Maretka je odhitela po stopnicah, kakor človek, ki je ječal pod neizogibnim sklepom upnikov, da ga prodajo, pa naenkrat zadene terno. Za Klešmana se še zmenila ni, dasiravno je stal pri vratih in jo zbadljivo ogovoril. Šla je proti domu. Najrajše bi stekla k Petru in ovila roke krog njegovega vratu ter mu povedala: „Peter, ne pojdeš, ti se vrneš na delo in boš moj!“

Zdravnik je po Maretkinem odhodu premišljal dano obljubo.

„Pravzaprav je ta stvar sitna! Disciplina mi ni čisto nič mar. In to mi lahko pove obraz ravnatelj, nadzornik ali kdorkoli. In tako se jaz samo blamiram. Če povem o Petru, kar sem slišal na lastna ušesa, ne bi bilo zanj ugodno. In vendar sem s celo dušo sovražnik zistema, ki vlada v tovarni. Moram se principiuelno boriti zoper. In hočem se! Nekaj ugleda imam po okolici — živel se bo, naj tudi grem odtod. Nič, nobenega konflikta se ne bojim. Na vsa usta jim povem — — —“

Zunaj je bil lep mesečen večer. Jug je prinašal gorke sape, v vrhovih dreves je šumelo kakor probujeno življenje. Zdravnik je slonel pri oknu. Na ravnateljovem vrtu so šumele stopinje po pesku. Kmalu sta se zablesteli v mesečini dve vitki ženski postavi. Pavla in Alma. Zdravnik je dobro razločeval konture Pavle, ki je hodila s tihimi koraki, kakor bi stopala po jezerski gladini. Zdravniku se je zahotelo: ko bi sedaj on šetal z njo! Ali vrnil se je vmes zločesti Pan — konflikt mu je bilo ime — razpor, ki ga bržkone čaka jutri pri ravnatelju. Komaj je trenutek zasanjaril, kakor bi sedel na dehtečo travo po dolgem potu, že je zazvenelo zopet orožje, razvili sta se dve zastavi: Pavla — principi . . .

XXII.

Pri ravnatelju sta bila kontrolor in nadzornik. Sedeli so vsi komodno, kadili in se razgovarjali o slučaju Petra Rožmana.

„Disciplina“, je nosiljal v enomer nadzornik. Drugega dokaza ni imel za svoje ravnanje. Kontrolor je zrl nepremično v ravnatelja in za njim ponavljal vsako sodbo ter jo spremljal z gostobesednim odobravanjem. Vsi so bili edini, da je socialno gibanje v svetu samo prazen manever, da se to pojavlja samo tam, kjer ni železne roke, da bi držala tolpo na verigi.

Tedaj nekdo potrka.

Prijavi se zdravnik.

Ravnatelj ga vljudno sprejme, vsi si podajo roke, izgovarjajoč navadne fraze. Ravnatelj ponudi zdravniku stol.

„Gospod ravnatelj, neko prošnjo ali pravzaprav vprašanje bi imel za Vas.“

„Izvolite, da sva sama?“

Oba uradnika sta takoj vstala.

„Ne, ne, prosim, sedita gospoda! Prav drago mi je, da sta navzoča.“

„Torej želite, gospod doktor?“

„Stvar Vas morda razočara. Prosil bi namreč za Petra Rožmana!“

Zdravnik je nekoliko prenehal, da bi sodil vtisk na obrazih. Nadzornik je namrdil spodnjo ustnico v zaničljiv smeh, kontrolor je

gledal ravnatelja, ta je pa čisto mirno otresal pepel od portorike v škodelico.

„Stvar je gospodom bolje znana kot meni!“

„Gotovo!“

Nadzornik se ni mogel zmagati. Zdravnik ga je mimogrede pogledal in nadaljeval.

„Za slučaj se zanimam samo s socialno-filozofičnega ozira. Zakaj, to mi je jasno, da je disciplina v tvornici Vaša stvar.“

„Gotovo!“

Sedaj je ravnatelj pogledal nadzornika, ki se je nemirno premikal po stolu.

„Ta delavec, ki je odpuščen, se mi zdi zelo inteligenten, in vem, da je pri tovariših vplivna oseba. Ker pa visi kar nad nami, prav nad glavo že vsepovsod socialno gibanje, zato se mi zdi umestno, da ljudi, ki lahko mnogo škodujejo ali koristijo, pridobimo. In tak človek je Peter. Menim torej, da odpust, ki ga je diktiral gospod nadzornik, ni na mestu vsled navedenih razlogov.“

Nadzorniku se je tresla spodnja čeljust. Oziral se je na ravnatelja in ga prosil z očmi, naj mu dovoli, da govori. Ravnatelj je pa kadil stoično-mirno in čakal, da zdravnik izgovori.

„Poleg tega sem se prepričal, da je nevarno pretenje, zaradi katerega je bil odpuščen, izmišljeno. To so razlogi, da sem se drznil govoriti!“

Ravnatelj se je važno in počasi nagnil na stolu nekoliko naprej, odložil smodko in odgovarjal.

„Kar sem že trdil enkrat, gospod doktor, to trdim še vedno. Teorija — je pač teorija. Praktično življenje je čisto drugačno. Teoretično imate čisto prav, praktično pa imamo mi prav. Delavsko gibanje je vkoreninjeno v slabosti onih, ki bi morali voditi te sloje, ki jim režejo kruha. Delavec je tako precej pasje narave. Če mu pomoliš košček mesa, te ugrizne za prst. S tem mislim, da je ta malo pomembna stvar rešena. Ali ste zadovoljni, gospod doktor?“

Direktor ga je sladko smehljaje pogledal in segel po smodki.

„Nikakor nisem zadovoljen. Popolnoma neresnično je, da bi bil navedeni vzrok podlaga sedanjemu gibanju. V kolikor je meni znano, bi bil vzrok prav nasproten. Delavec ječi pod velikim kapitalom. Masa je vpognjena precej do tal — ali zlomiti se taka sila ne dá. In sila zbudi vedno protisilo, in ta divja protisila je lahko zelo pogubna za delodajavca in za delavca. Zato trdim še vedno, da je naloga izobraženstva in prav posebno onih, ki so v neposredni stiki z delavci, da se zanje zavzamejo.“

„Teorija, gospod doktor, sama teorija! Kaj bi bilo z disciplino, kaj z ugledom, če bi se tako ravnalo! Recimo, da bi bil slučaj, o katerem govorimo, krivičen. Ugled zahteva, da vsi branimo nadzornika. Kdorkoli je proti, ruši disciplino!“

„Da, disciplino!“ Nadzornik je kot zmagovavec izgovoril to besedo.

Zdravnik se je obrnil proti njemu.

„Če se dene divjemu biku roč skozi nos in se ga otveze zanj na verigo — tega jaz ne smatram za disciplino.“

Direktor je bil na te besede nekoliko užaljen.

„Gospod doktor, Vi ste si pridobili že mnogo ugleda po okolici kot izboren zdravnik. Prosim, ostanimo vsak pri svojem in bodimo prijatelji!“

„Kolikor bo mogoče, vedno, gospod ravnatelj. Želim pa samo, da se ne bi kdaj bridko spominjali današnjega datuma. Moj naklon!“

Ko je zdravnik odšel, je zavladal med ostalimi molk. Nekaj jih je pretreslo, kakor bi bil govoril prerok.

„Ne rečem, dober človek je, življenja pa ne ume. Celo škoduje nam lahko!“

„Gospod ravnatelj, to je moje davno prepričanje.“

Nadzornik je porabil priliko, da bi zbudil kak sum zoper zdravnika.

„Jaz bom pazil nanj! Meni se zdi silno slavohlepen. Nalašč se zaplete in nam poruši disciplino, da bi ga ljudje hvalili in slavili. Naše izgube, kaj mu mar! Pobere in gre! Da bi ga nikdar ne bilo v tovarno!“

Ravnatelj ni nič odgovoril. Nejevoljen se je obrnil k pisalni mizi. Uradnika sta šla v svoje sobe.

Dr. Sluga je bil razočaran. Prepričan je bil, da se stvar kako ugodno uredi in reši. Ali ves načrt mu je bil debelo prekrižan. Zato je tudi v hipu sklenil, da se prične nalašč vmešavati med delavce, da jim hoče pomagati in svetovati, kjer in kakor bo mogel. Sklenil je zasledovati delovanje nadzornikovo in ob priliki glasno povedati vse vnebovpijoče krivice. Naenkrat je v njem oživel vse nekdanje navdušenje in sam nad seboj se je jezil, da doslej ni še ganil z mazincem. Šel je naglo čez dvorišče mimo direktorjevega paviljona v svoje stanovanje. Čutil je, da so ga ponižali, vedel je, kako si mane roke nadzornik. In to ga je še najbolj dražilo. Pred paviljonom je srečal Pavlo. Pozdravil jo je dostojno, vendar nekam malomarno. Ozrl se ni skoro nič. Zganilo se je sicer v njem, ali jeza, da je ona hčerka tistega, ki mu je za najboljše namene vrgel v obraz „sutor ne ultra crepitam“, ta jeza je porušila v njem vse. Jezilo ga je, da se je sploh kdaj brigal zanjo. V sobi je pa na glas hvalil Prosenca, da mu je tako pametno svetoval. Sicer bi se bil morda prenačlil.

Pavla je s finim ženskim čutom zapazila v mrzlem pozdravu nenadno izpremembo. Šla je k Almi in sedla k njej na altano, kjer je ona slikala.

„Alma, ta doktor je strašen človek!“

„Zakaj?“

„Srečal me je in še pogledal me ni! Komaj da je dvignil klobuk! Tak kmetiški blaziranec!“

„Ne sodi tako hitro! Morda je bil kaj razburjen ali zamišljen. Mož vendar ne more biti vedno sladak kot bonbonček!“

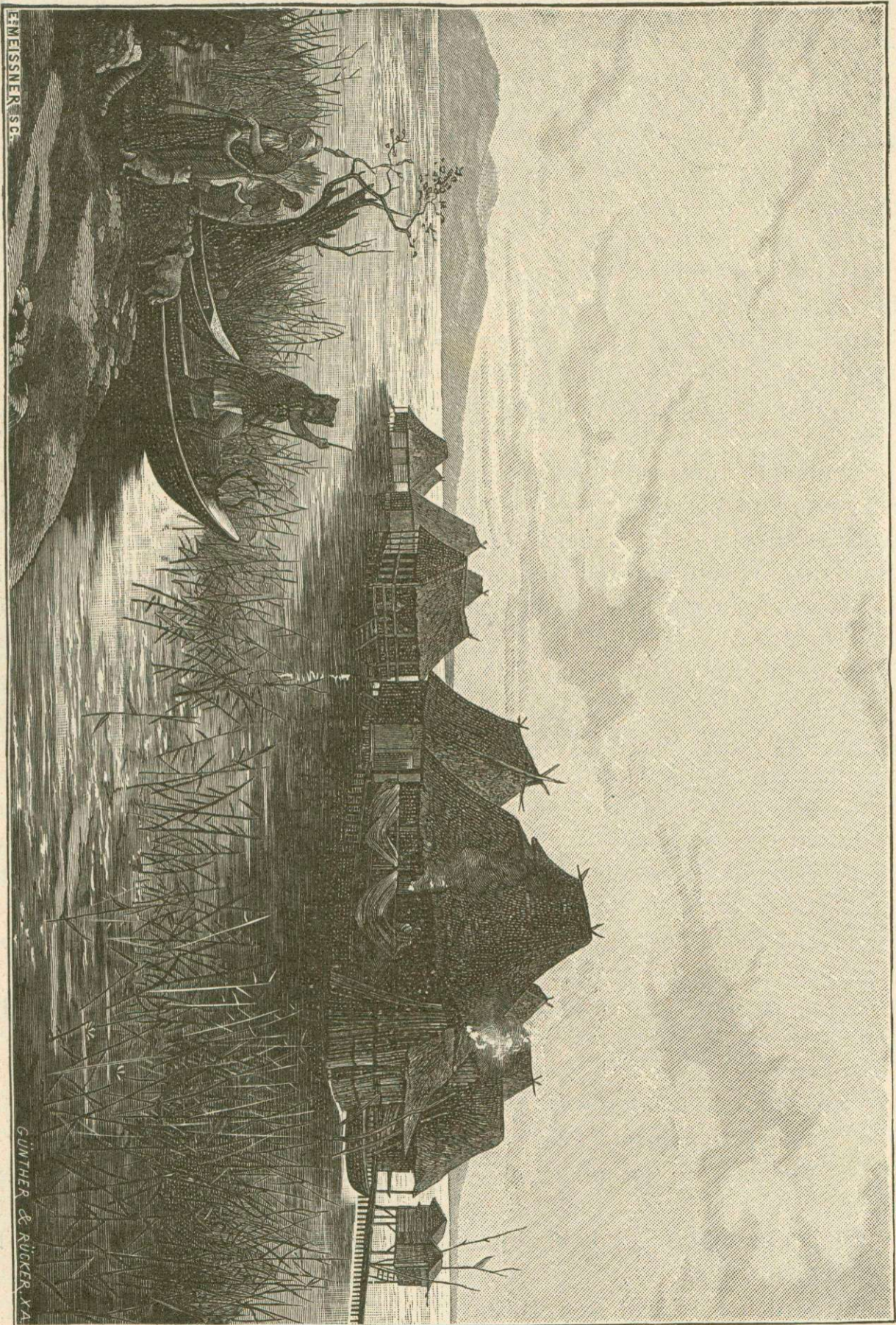
„Ne, to je bilo sirovo! Pravim ti, žaljivo je bilo, kakor bi se mu kdo silil. Takih napetežev polne ulice!“

Almi je sestrina jeza zelo ugajala. Kako je Pavla doslej govorila o zdravniku! Alma ji je morala često ugovarjati, da ni zbudila v njej ljubosumnosti. In danes je prav s to jezico jasno pokazala, da ji zdravnik ni ni-

kakor človek, za katerega se ne briga, marveč da je v njej gorela ljubezen do njega, ki je ne more utajiti.

„Kdo ga pa sili, da naj govori? Toda dostojen naj bo, kot se spodobi, ne pa tak kmet!“

BARŠKE STAVBE NA KOLEH V PRAZGODOVINSKI DOBI.

„Pavla, meni pa moški, ki je često zamišljen, veliko bolj ugaja, kakor kak večni klepetavec.“

Pavla je skrčila ustnice, kakor bi jih grizla. Alma jo je pogledala čez ramo in se ji glasno nasmejala in mirno slikala dalje.

VSESLOVENSKI MLADENIŠKI SHOD NA BREZJAH: PRIHOD ZASTAV.

„Ali si čudna, Pavla! Kar ti zahtevaš od moških, to je včasih že smešno!“

„Otrok, tebi je pa vsak drvar dober!“

„Bravo, le naprej! Ne veš, kako si lepa, kadar si jezna!“

„Alma! Ne draži me! Pomisli, da sem starejša od tebe!“

„Zato imaš starejše nazore — moji so mlajši, recimo modernejši!“

Alma je odložila čopič in paletu ter sedla tesno k Pavli.

„Torej ti stara tetka, poslušaj, kakega moža si želi imeti tale otrok.“

Alma je poljubila Pavlo in ji ovila roko krog vrata.

„Le poslušaj, moj mož bo tak-le:“

Govoril bo malo, pa veliko mislil. Sedel bo pri pultu in bo študiral in pisal in tuhtal velike modrosti. Tedaj bom jaz hodila po prstih v drugi — tretji sobi in še zakašljala ne bom. Ko pa preneha z delom, tedaj pohitim k njemu v naročje in bom taka, kakor bo želel: otročja, ljubezniva in naivna, kakor institutka ali pa morda, kakor doktor filozofije. In če me tri dni ne pogleda, kadar bo zamišljen in v delu, mu ne zamerim čisto nič. Takega moža hočem imeti. Beži, beži, zaradi puhlega pozdrava bi se jezila! Saj izobražen človek ni trgovski pomočnik, ki se še v spanju priklanja!“

„Brbljačica! — Papa gre. Tudi on je slabe volje. Kašlja! Hitro v obednico!“

Gospodični sta šli pozdravljat papa, ki je nekaj zamrmral in šel naravnost v obednico.

Pri juhi je vladal splošen molk. Papa je bral časnik.

Poznali so ga vsi, da je slabe volje. In tedaj ga ni bilo varno ogovarjati.

Pri črni kavi mu je Pavla prižgala smodko in ga pogladila po licu.

„Papači, bodi dobre volje!“

„E, večne sitnosti!“

„Zopet kak nered v tovarni“, je poizkušala rahlo mama.

„Nered, nered, seveda je in bo še večji. Ta-le zdravnik je — kaj je — eksaltiran teoretik.“

Vsi so napeto poslušali. Mama se je bala, da se izjalovi ugodna partija, Pavla se je v slučajni jezi veselila, da Papa zabavlja čez zdravnika, Almi je bilo pa tako skrivnostno neugodno, ker je bil dr. Sluga skriti idol njenega srca.

„Pa res čuden človek!“ omeni Pavla. „Mene še pogledal ni danes!“

„Aha, tega sem jaz kriv. Čemu se vmešava v stvari, ki ga ne brigajo? Danes pride in prosi za nekega delavca, ki ga je nadzornik odslovil. Kam pridemo, če bo vlekkel vsak na svojo stran? Moral sem mu čisto jasno povedati, da ga to nič ne briga.“

„Dobre namene ima in dobro srce! Ta spor se hitro pozabi.“

Mami ni bilo ljubo, da sta se sporekla.

„Ne pozabi se ne! On je trdoglav!“

„Značajen se meni zdi. Saj je isto trdil oni večer pri kontrolorjevih.“

„Alma, lepo te prosim, molči no! Papa bo vedel, kaj je značaj in kaj je navadna aroganca!“

„Zakaj bi morala jaz molčati? Še in še trdim, da je značajen in blag, bolj kot sto Semenov.“

„Pst, Alma ne govori preveč!“

Mama je dvignila prst in ji požugala.

„Ubogam te, mama. Samo to še rečem, da vsak sme povedati svoje mnenje, samo jaz ne.“

„Le povej, zdravniku le povej; tje teči in mu povej, da si zaljubljena vanj!“

„Pavla, pometaj po svoji česti!“

„Mir!“ je ukazal papa in se zleknil v naslonjač.

(Dalje.)

J. E. RUBIN:

SPOMINI NA LJUBLJANSKO BARJE.

(KONEC.)

Pot okoli barja.

el sem na pot in začel sem jo doma, na vzhodu... Iz Šmarije pelje pot čez gozd na Grmišče, in tam pride-mo na barje. Takoj pod Razdrtim leži „bajer“ in ob njem mlin. Tu je skrajni konec barja na vzhodu. Ob bajerju sem srečal bosega človeka z mlinarskim klobukom na glavi. Poznal sem ga. Sam se imenuje „Grün grof Aueršperk“, pa je mlinar. Pridružil se mi je in šel z menoj. Govoril je o ribah in nazadnje prosil, če jih plačam naprej. Vedel sem, da bi rib ne dobil, če mu kaj dam. No, ni zameril, je dobra duša, samo treznosti ne pozna. Proda moko, žito, pšeno, sploh vso „merico“, žabe lovi in ribe v bajerju, proda vse in zapije. Spremil me je do gozda in se vrnil domov. Pot pelje po gozdu navzgor. Tu leži pokopanih 300 Francozov, ki so padli v bitki l. 1813. Na vrhu klanca stoji kapelica v njih spomin. Nekoliko od kapelice je „grmada“. Hrvat, pravijo, brez rok in brez nog je tam umiral. Da ne straši ponoči popotnikov, mečejo grmado na tistem mestu. Pot nas pelje dalje po gozdu. Ko pridemo na kraj, se pred nami pokaže barska ravnina. Ob stojimo in se je nagledamo. Ob kraju sem do gozda vidimo polje, ki prehaja sčasom v pusto planjavo. Morda vidimo tuintam kosca ali osamele delavce, ali pa „morostarja“, ki reže šoto... V podnožju obrobne-gričevja leži vas Klanec, na griču Zalog in Drglerija, na drugi strani Glinek v dolini in Grmišče na griču.

Ko bi hoteli obiti celo barje, bi morali zdaj zaviti nazaj proti vzhodu, kjer pelje cesta na Pijavo gorico. Vas Blato leži na

čisto močvirni zemlji s črno prstjo. Pot nas privede v Želimeljsko dolino. Tu je bil včasih živahen promet na Kočevje. Zdaj je vse tiho. Na obeh straneh doline se vleče gorski greben. Tam zadaj vidimo ponosni Turjaški grad, ki še danes oblastno gleda po dolini, nad njim pa se dviga kralj do-lenjskih gričev Sv. Ahec z znamenito cerkvijo, ki so jo zidali vjeti Turki. Pustimo si ta obisk za drugič! Na drugi strani gleda visoko Golo, za Golim pa znani Kurešček. Vode, ki tekó izpod teh gričev, se stekajo v Želimeljsko dolino, in od tam teče lžica počasi proti barju, kjer pa ima še počasnejši tek. Zato je Želimeljska dolina v severozapadnem delu močvirna in kaže vse lastnosti barja. Pojdimo po lžanski cesti dalje! Različni deli barja imajo svoja imena. Svet ob stiku ceste proti Želimljam in proti lgu se imenuje „Krešija“. V dalji nas pozdravljajo na gričih tri cerkvice. Prva najnižja je Kreménica, druga nekaj višja je Zarsko, tretja Draga. Svet je gričast. Krim se pokaže boljbolj razločno. Ker nimamo časa, ne gremo danes nanj; a kdor utegne, naredi to partijo: izplača se! Težko srečaš tu kakega človeka. Po poti iz barja sem je prišel človek bos, z rokami v žepu, z nasmehom na obrazu. Odkril se je in se posmejal. Vprašal sem ga za ime okolice.

„Per kapiša per ela per italiana?“ me je vprašal. Zasmel sem se mu. Čuden ta človek: Zanimiv ti hoče biti, pa se ti dela za tujca ali pa te ima za norca. Smejal se mi je tudi on in čakal odgovora. Kmet se je pripeljal mimo in dva psa sta se podila okoli voza. Oba sta se zapodila v mojega „Italijana“. Tudi njima se je smejal, in prav je imel. Psa sta ga kmalu pustila.

„Kaj ne razumete slovenskega?“ sem ga vprašal.

„Tudi, če hočem“, je odgovoril ter šel z menoj.

Gledal sem po barju. V dolini, ki se zajeda med griče, zapaziš več žag in mlinov. Naravno! Gozdov mnogo, vode tudi zadosti. Na lžanskem smo. lžanci imajo še precej starih navad, ki jih držé trmoglavo, vendar ni vse tako slabo, kot si mislijo „vsepopolni“ naši Ljubljančanje. S tostranskimi sosedi barja se že od nekdanj „ne morejo“. Ko sem bil še otrok, sem bil pri stari lžanki. Pravila nam je pravljice s Krima in z barja. Bile so lepe, in spominjam se jih le nejasno. lžanci so narod precej zase. Kot sploh Dolenjci, držé tudi oni zelo na obleko. Plešejo na poseben hiter način. Mnogo je sedaj izseljenih v Ameriko. Bavijo se s poljedelstvom in živinorejo. Trgovina z deskami je razvita. Ob robu barja leži Studenec. V ozadju se dvigajo gozdi, kjer je imela grajska gospôda svoj zverinjak. Nad vasjo se dviga lžanski grad, ki se vidi daleč čez barje. Okoli gradu so še lepi parki. Tu so l. 1848. razjarjeni lžanci pokazali svojo moč in razbili grad. O neusmiljenem gospodarstvu grajske gospôde v prejšnjih stoletjih hranijo spomin različne pravljice, n. pr. o voličkih-dvojčkih z zlatimi rožički in druge. Gotovo je tu pokopana še globoka, skrita zgodovina. Jurčičeva „Hči mestnega sodnika“ se tu končuje. Kot barjani sploh, vozijo tudi lžanci mnogo s kravami, kar se pri njih severnih sosedih skoraj malo vidi. Poganjajo pa jih kot konje, s čimer drugi radi lžancem nagajajo. To je dalo pogosto povod tepežem, če so prišli lžanci „v druge vasi“. So pač svoje navade. Vode teče mnogo skozi vas in živahno gibanje je ves dan na vasi. Gledal sem na levo in na desno, mislil na zgodovino tega naroda ter pozabil, da hodi poleg mene še vedno moj znanec. Smejale se je in mrmljal sam seboj. Včasih je nekaj štel na prste.

„Vi ste gospod, gospod...“ je govoril.

„Kam pa greste?“ sem ga vprašal.

„Jaz sem bil tudi gospod, grem z vami.“

Na koncu vasi se pot razcepi. Lahko bi šli prav pod Krim, a da pridemo prej okoli

barja, pojdimo po cesti naravnost. „Pot na Podpeč in Vrhniko“, pravi deska ob cesti. Gremo. Na našo levo leži lepo ravno polje tja do pod Krima, na desno pa vidimo barje. Čisto ob barju leže vasi: Loka, Matenja in Brest, ob podnožju gričev pa: Vrbljen, čisto pod Krimom Strahomer, njemu nasproti v drugem kotu vzhodno pa lška vas, kjer pridri lška iz gorá. Če bi šli ob lški navzgor, pelje nas pot po stisnjeni dolini med gorami: Na obe strani se dvigajo strme stene in gozdovi zatemnujejo dolino. Doline okoli Krima so nenavadno lepe, soteske pa naravnost čudovite. Lepota Dolenjske je še skrita. Nima morda tiste veličastnosti, kot snežno gorovje Gorenjske, in vendar je tudi ta stran lepa po svoje. Enodnevní izleti iz Ljubljane čez barje na Krim ali pa na Sveti Ahec morajo biti pravi vžitek za vsakega meščana.

Šel sem po cesti dalje. Bilo je še jutro, pomlad je dehtela. Kaj sem še kdaj lepšega vžival, kot pomladansko jutro na barju: ko trepetá ta suha zemlja pod novim solncem, ko pridni kmet hodi v skrbeh po nji in se trudi! V travi se ti zdi, da vse mrgoli... Kaj vse ne životari po teh ravninah! Če stopáš ob jarku, beže pred teboj tetke žabe v velikanskih skokih v vodo. Rastlinstvo v tem času na barju še ni razvito. Najlepše je v poletju, ko je takorekoč vsak jarek zaraščen z rožami. Najznamenitejše so znane bele velike „močvirnice“. Rastejo v vodi in celo cvet je navadno pod vodo. Ker je voda rjava, se ti zdi, da je cvet rumen. Začudiš se, ko ga utrgáš in prineseš na dan krasno belo rožo. Poleg tega ti pa nudijo bičevje in cvetlice po lokah dovolj lepih cvetov, da se vrneš zvečer lahko s krasnim šopkom z izprehoda. Prirodoslovec bi sedel tu sredi ravnine in bi se zagledal v tla, po jarkih pa bi gledal, kako leže tri plasti zemlje druga nad drugo. Povprečno krije barje dve pedi na debelo gorenja plast, ki je preraščena s koreninami, med katerimi se drži črna prst. Kdor hoče kopati šoto, odstrani to plast, ki pa posušena tudi gori. Z njo se navadno omeje jarki. Druga plast je šota. S posebno

lopato reže spretni „morostar“ šoto, drugi jo skladajo v kopice, da se posuši. Voz šote je stal do 5 gld. in se rabil povsod kot dobro kurivo. V zadnjem času je nastala blizu Škofljice tovarna za mlenje šote; tako rabijo za nastelj. Da je podjetje nemško, se razume. Česa se pa pri nas spominimo, kar bi bilo nam potrebno in v prid! Kako je že sem prišla nemška roka! Kjerkoli odgrnemo plast, pridemo do vode. Celó barje je še polno šote. Vendar kmetje nečejo mnogo rezati, češ da je škoda zemlje, pa da tudi voda rada nagaja, če je pregloboko. Največ so je izkopali v vzhodnem delu.

Kakor je na površju barje nekaj posebnega s svojim življenjem in s svojo poezijo, tako je tudi njegova notranjost zanimiva. Enakega petja in žvrgoljenja nad seboj nisem imel še nikdar na nobeni poti, kakor kadar sem o pomladnem jutru hodil čez barje. Zdi se ti, da je ta megla, ki lahko plava v jutru, trop pevcev, zdi se ti, da bodo škrjanci v ozračju zatemneli solnce... Ob vodi po grmovju pa se glasé novi zbori... Petje napolnjuje celo jutro s tisočero veličastno pesmijo. Prišel sem v vas in moj „spremljevavec“ je šel z menoj.

„Je lepo pri nas, kaj ne?“ je vprašal. „Če greste na barje, vas spremim.“

Bil sem zadovoljen in sem zavil s poti. Prišla sva takoj do jarka. On ga je preskočil z največjo lahkoto in mi podajal roko. Začudil sem se mu. Menda živi na barju in zna tako dobro skakati, sem pomislil. Tam potrebuje tega, pa se je naučil. Skesal sem se. Kakor me je vabila lepota, zadovoljil sem se vendar s tem, da sem pogledal s pota. „Spremljevavec“ je zopet „stopil“ na to stran, in šla sva v vas.

„Zakaj ste me nagovorili italijansko?“ sem ga vprašal.

„Per kapiša per italiana“, je odgovoril.

„Ali ste Italijan?“

„Ne, samo znam...“ In zasmejal se je ter začel nekaj žlobudrati, kar je imelo le tuintam malo podobnosti z laščino, drugače pa se je videlo, da je to eden tistih naših

ljudi, ki se rad pobaha, če zna več kot nič. Poznal sem človeka, ki je hotel znati nemško, in vendar ni znal družega kot: fon Gubniše, fon Piaucbihel, von Škoflic... To je bila njegova nemščina. Pravijo, da imamo dar za tuje jezike. Resnica je, da jih prav radi govorimo, če jih količkaj znamo. Kaj pa je vredno domače? Napaka nas vseh v vsem...

Govorijo nam: Ni poezije na Slovenskem. Priznanega pesnika sem slišal govoriti: „Vse sta popisala Jurčič in Kersnik, nimamo več kaj pisati. Kako morete še pisati?“... Takrat sem se čudil, danes se še bolj. Hodijo po poezijo na Rusko in jo vlačijo kar tako na Kranjsko. Pa se ponesreči. Imamo svoj narod, in literatura mora pokazati njegovo individualnost. Kdor ne vidi naroda, ne vidi poezije njegovega življenja. In mi imamo še celo narodovo zgodovino zakopano in govorimo, da nimamo zgodovine! Odtujujemo se narodu po mišljenju, pišemo nekaj in nikjer ni globoke, na zunaj trde slovenske duše, pa govorimo: „Ni kaj pisati!“ Po cestah nas srečujejo ljudje vsak s svojim življenjem v srcu, s svojimi mislimi v glavi, in mi jih ne vidimo... Skoraj bo treba pač klicati nazaj tiste čase, ko je govoril Stanko Vraz: „Iz naroda za narod!“ Kajti sedanji rod gre čudna pota...

Zavil sem v gostilno. Moj „spremljevavec“ je šel za menoj. Krčma je bila to, slaba, zapuščena. Od nekod se je prikazala gospodinja in povedala, da imajo tudi vina. „Imajo vina“, je dejal moj znanec in se smejal. Kazal je lepe bele zobe ter bil čudovito vesel in zadovoljen. Menda je bil tu stalni gost. Vsaj vedel je celo hišno zgodovino in klical otroke k sebi, pa niso prišli. V malhi je nosil suhih rož-planink. Rekel je, da hodi po nje na Triglav poleti. Vprašal sem ga, kje živi in kako, a o tem je molčal in odgovarjal:

„E, kaj, živi! Živi se, živi! Vsak po svoje. Saj tudi jaz vas ne vprašam. Saj je velik svet in ljudje so hudobni, pa tudi dobri vmes. Ali koga prosim? Piti mi daste itak, ker sem vas spremil. To je pa vse. Ne prosim nikogar nič. Če neče dati kruha, pa

naj ga ima! Sicer pa kot drugi, tako jaz. Pa ne zamerite, sem dober človek. Madeža hudobnosti ni na meni. Pa ne mislite, da sem bogvekaj! Življenje pa smrt, to, kar vi...“ Njegov govor je bil resen, nazadnje pa se je zagledal skozi okno. Z vinom ni bilo nič. Punčka je prišla v hišo in vzela staro ruto za vratmi. Ko sem torej slišal izpoved svojega druga, sem ga vprašal po krajevnih imenih sredi barja.

„A, kaj imena, glavna stvar je, da je! Sezidam si hišo sredi barja, in ne bo imena, pa hiša bo. Teta je dobra. Rekla je, da imam stotisoč, pa je za hišo dovolj. Veste, pa tudi njega sem rad imel. Vzel bi ga pod streho, če bi ne imel iti kam. Saj ste ga poznali. Ni bil napačen, bogat je bil in dober; takih pa nima svet...“

Nehal je, kot da se je v trenutku zavedel, ter jel klicati otroke po imenih. Zdelo se mi je, da je zmešan in govori, kar mu pride na misel. Ženska je prinesla vina. Videl sem, da je precéjeno in kana je še stala po vrhu. Nalil sem ga „znancu-tujcu“ in hlastno je pil. Jaz nisem pil. Spomnil sem se rute in blagroval njega, da ne ve in pije srečno. Spomnil sem se pesmi, ki jo je citiral nekoč moj prijatelj, in prosil pri tem Prešerna odpuščanja. Glasila se je zelo dobro:

Da zdaj, ko že na Kranjskem vsak vinari,
in vino vsak šušmar daje med ljudi,
ta z vodo, oni s špiritom slepari,
jaz tudi v trop, ki se poti in trudi,
ledino orje naše vinarije,
se vriniti želim, se mi ne čudi,
prijatelj, uči mene goljufije...

Te pesmi sem se spomnil. Oni je z veliko žejo pil in zraven govoril resno in neumno, razumljivo in nerazumljivo. Mudilo se mi je dalje. Človek me je spremil na cesto in se tam lepo poslovil, potem pa se vrnil nazaj proti krčmi...

Pot pelje naravnost proti Tomišlju. Na vzvišenem prostoru stoji cerkev z dvema stolpoma in gleda čez vse barje. V nje podnožju leži vas. Ob njej prišumi na dan vesela lška. Pač ne ve, kako žalostni časi jo čakajo tam na barju, kjer teče le počasi,

dočim je dozdej hitro drvela po strugi z gora. Cesta pelje ob robu gorovja. Barje sega prav do podnožja; dočim je drugje skrajni rob barja obdelan, so tukaj le tupatam prvi poizkusi obdelanih njiv. Cesta je izvožena. Lep pogled se ti odpira na gozde bréz proti Lipam, na severu se покаžejo snežniki, na zahodu se vidi enakomerna ravnina tja do Vrhnike...

Pridemo do vasice Jezero. Ali je tu kaj slovenskih prebivavcev, kdo bi vedel? Napis je samo nemški... Odgrne se nam nov pogled na zapad. Na gričih pred seboj zagledamo tri cerkve: Sv. Lovrenca, Sv. Ano in Preserje. Čez pol ure smo v Podpeči. Zanimiva vas. Obrt, kovačija, kamenolom, vse je živahno razvito. Po Grabnu — ljudje so rekli, da reka nima drugega imena — ima zvezo z Ljubljano, po kateri imajo cenen in blizek dovoz do Ljubljane. Ravna cesta drži odtod v središče barja čez Lipe, Črno vas, na lžansko cesto. Kot otoki se dvigajo iz barja: Sinja gorica, Blatna Brezovica, Notranja in Vnanja gorica ter Plešivica. Barje sega skozi prav do poti ob gorovju. Napajajo ga mnoge male vodice, ki drvé z gorâ. Pot pelje dalje prav ob gorovju. Žalostna gora se dviga pred nami. „Mi gremo naprej.“ Hišice so bolj pogostne ob poti. Podobne so „morostarskim“ bajtam. Skozi Goričico in Breg pridemo v treh urah v Borovnico. Čez most smo se gotovo že peljali. Pogledamo si torej to stavbo še od spodaj. Reka Borovnišnica hiti na barje. Vas je prijazna in ima, kot vse vasi okoli Krima, lesno trgovino. Tudi tu sega dolina globoko v gore, kakor z druge strani lška dolina. Svet spominja na barje. Pod lepimi gozdnatimi vrhovi nas vodi pot na Vrhniko. Dasi nagaja ravno od te strani vodovje, je barje tu vendar pridno obdelano. Poleg tega skozi ob poti srečujemo mnogo voz z lesom. Ravnina je premrežena z jarki. Pot je enakomerna in dolga.

Vas Bistra nas zanima. Bistriški menihi so v srednjem veku opetovano prosili cesarja za pomoč proti poplavljanju. Rekli so, da kadar Ljubljana preplove svet, jim seže

v njih spodnje prostore in uniči zaloge. To je bil eden prvih — seveda, kot mnogo drugih — brezuspešnih korakov za osuševanje barja. Kdo se je takrat brigal za take reči? Da pa so menihi res morali precej prestati, vidimo iz tega, da je še za Valvazorjevih časov tekla Ljubljanica skozi Ljubljano tako visoko, kot je zdaj breg, torej skoraj vstricno s cestami, in zato je bila ograja ob Ljubljanici. Nesreče so bile pogostne, posebno, ker je bilo življenje ob Ljubljanici in na njej tedaj sploh živahnejše, kot sedaj. Če ima Ljubljanica še danes tako malo padca, ga je imela tem manj tedaj, in barje srednjega veka si moramo misliti kot neprestopno močvirje, ki je dajalo tuintam mestni gospodi zanimivih lovov.

Dalje pridemo čez Verd na Vrhniko. „Nauportus!“ Dve reči sta mi takrat motili glavo: Odkod ime Verd, in kako je s tem Nauportom in z Argonauti . . . Nobene nisem razrešil. Jih bodo že filologi! Vrhnika je eden najbolj industrijskih in obrtnih krajev na Kranjskem in ima lepo bodočnost. Vkljub temu je pač tu moral videti Cankar ljudi, „ki bivajo na klancu“. Odpočijemo si lahko tu in si ogledamo novo Vrhniko. ‚Oberlaibach‘ ji pravijo, torej je še več kot ‚Lai-bach‘. Cesta, ki pelje z Vrhnike v Ljubljano, gre večinoma ob barju, delala bi torej zahodno mejo. Obe Brezovici, Log in par drugih vasi leži ob meji barja. Ker smo utrujeni, sedemo v vrhniški vlak; tudi noči se, kaj bi torej videli? Sicer ne bomo z vlakom dosti prej v Ljubljani, pa si vsaj počijemo, prostora izvestno najdemo dovolj, in vlak bo naredil enkrat izjemo, ko bo kdo notri. Zaspimo brez skrbi, kajti dalje ne pojedemo kot do Ljubljane, tam pa pravijo, da se Vrhnčan tako prestraši velikega mesta in večjih lokomotiv, da jo kar nazaj pobriše na Vrhniko in še časa nima, da bi se obrnil. Ko je že v teku in vidi, da bo skoraj na varnem, pa zavriska, češ: Mi smo mi . . . Pravijo tudi, da od veselja, češ: Mi ga pihnemo. Ob barju peljejo tri železnice. Powsod je bilo precej dela, preden se je proga utrdila, vdiralo se je v močvirna tla.

Barje sega prav do Ljubljane. V zadnjem času se je začela Ljubljana širiti tudi na to stran. Greben Golovca meji barje na severu. Dolenjska cesta nas pelje ob njem. Takoj ob Ljubljani stoji „slavna Kurja vas“ in odtod se loči cesta preko barja na Ig, druga pa na Dolenjsko. Mimo Rudnika, Laverce skozi Daljno vas pridemo v dveh urah peš na Škofljico, „Dolenjec bi pa rabil skoraj pol ure, da bi nas prestavil sem. S tem je pot okoli barja končana. Ob cesti zapazimo na barju še dvoje gričev. To je Babna gorica. Štirje gospodarji so tod; okoli in okoli so šotarji in tudi tukajšnja opekarna je bila znana.

Tako smo torej zopet doma, kjer smo zjutraj začeli. Po barju leži noč in mi smo trudni in zaspani. Ni tako majhna ta stepa. Po sredi barja leže kočice raztresene. Skupni sta samo Črna vas in Lipe. V poslednji dobi imajo na barju šolo, pa tudi „Poizkuševališče kmetijske družbe“ uspešno uči barjane, kako obdelovati in osuševati to zemljo. Na barju najde slikar lepih partij; žal, da so se zdaj naši slikarji malo mudili na tej zemlji.

To je barje dandanes. In njegova preteklost ter bodočnost?

Dolgo in zanimivo zgodovino ima barje, ki leži še v njem. Kdor jo bo izkopal, jo naj spiše! Jezero je bilo, pravijo, nekoč tod naokoli. Na njem so prebivali mostiščarji. Na kolih sredi jezera si je postavil človek bivališče, da je bil varen pred človekom. Spravljajo jih v dotiko s prazgodovinskimi prebivavci Magdalenske gore, ki leži uro hoda odtod in je ž nje lep razgled na barje. Tamošnje izkopine so kazale, da so istodobno živeli oboji prazgodovinci. Mostiščarji so baje živeli v boju s prebivavci Gore. Mogoče. Zakaj pa ne? Ali pa v miru. Tudi mogoče. Torej jezero je bilo. Griči, ki molé zdaj nad barjem, so bili takrat otoki. Kako so se pogrezali s svojo težo, vidimo najbolje, če pogledamo formacije okoli postaje Preserja. Jezero pa se je posušilo. Rimljani so našli že močvirje. Rimska cesta je šla z Logatca na Vrhniko (Nauportus) in z Vrhnike na Emono, vendar skozi bolj v

gorovju kot sedanja, v znamenje, da se je barje potem že bolj osušilo, da je mogla iti cesta nižje. Nad Vrhniko je peljal velik zid do gorovja. Obramba proti severnemu sovražniku je bila tu prav zaradi neprestopnega močvirja zelo uspešna, dočim bi imeli

gorico proti Igu, odtod čez hribe na Notranjsko v Metullum in odtod proti Reki. Cesta čez tedanje barje je bila pač veliko delo neustrašnih Rimljanov. Cesar Trajan je delal mnogo naprav okoli Emone. Nekaj ostankov vidiš v ljubljanskem muzeju.

VSESLOVENSKI MLADENIŠKI SHOD NA BREZJAH: JAVNO ZBOROVANJE.

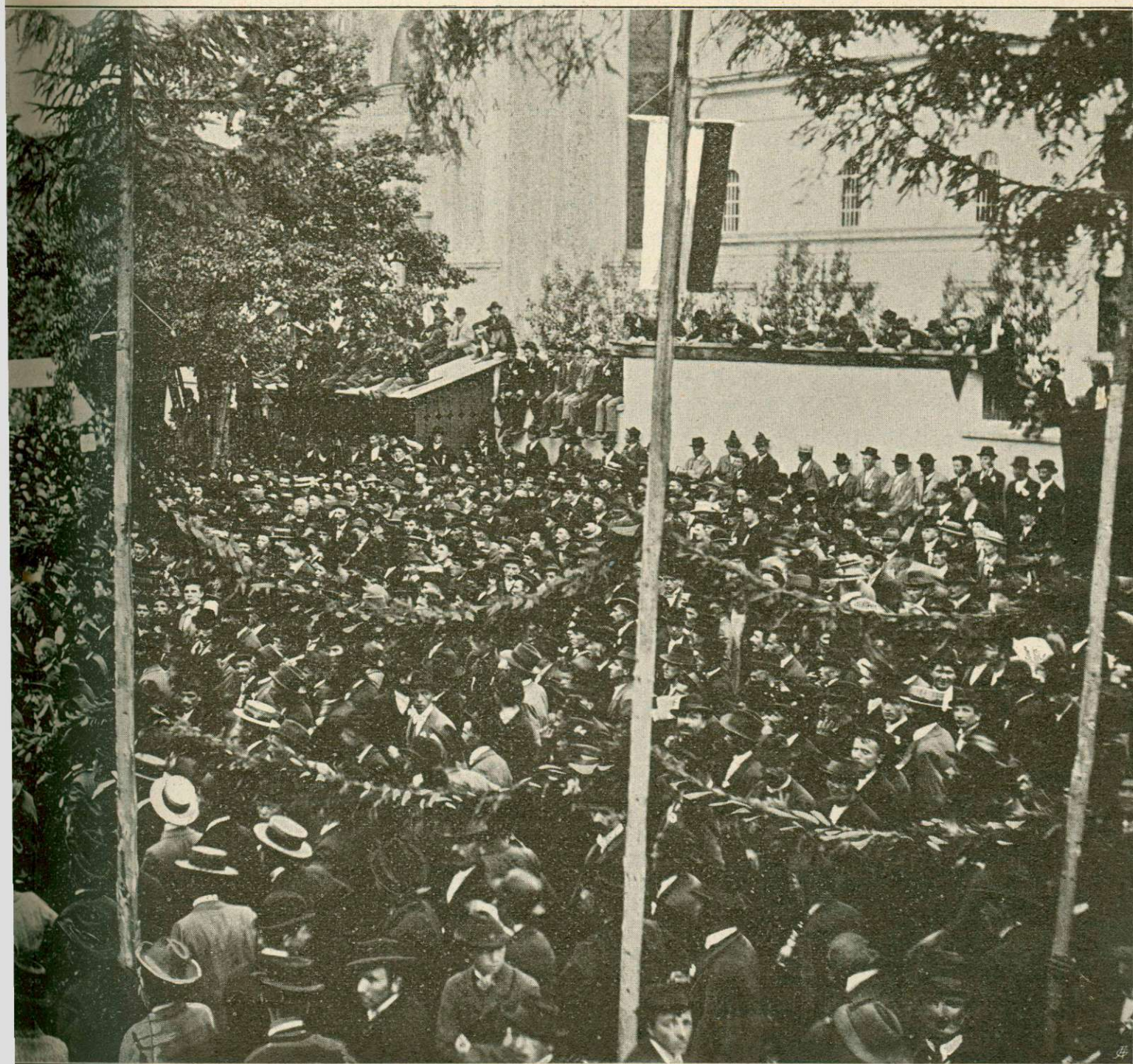
Rimljani hrbet zavarovan. Enako je peljala cesta iz Emone proti Sisciji više od sedanje Dolenjske ceste, nekoliko na levo in vzporedno z današnjo. Prva je peljala dalje na Celejo. Pod Lavrico se je odcepila od glavne ceste postranska, ki je peljala čez Babno

V srednjem veku je bilo barje močvirje. Zaboljšanje se ni nihče brigal. Skrbeli so za strugo le toliko, kolikor jim je bilo treba zaradi plovstva po Ljubljanici. Tako je ležala srednjeveška Ljubljana dobro zavarovana v podnožju svojega močnega gradu, na drugi

strani pa nedohodna vsled močvirja. Nevarnost ji je pretila od šentpeterske strani.

Bolj in bolj se je kazala potreba, da se kaj ukrene z Ljubljano. Izkopali so Gruberjev kanal. Slavni Vega je sodeloval kot inženir pri podjetju. Počasi se je začelo

Kar jih je bilo blizu mesta, so redili krave in prodajali mleko v mesto. Člani družine so lahko hodili delat v tovarne. Vzhodni prebivavci so se ukvarjali s šoto in s poljem. Zemlja je plačala pridnost kmetu, močvirje se je izpremenilo v pusto senošet, ki

barje sušiti ob robu. Začeli so se naseljevati na njem in kopati jarke. Cesar Franc se je še precej zanimal za osuševanje. Zgradili so lžansko cesto preko barja. Stanje barskih prebivavcev je bilo še precej dobro, če jih ni zadela povodenj ali kaka druga nesreča.

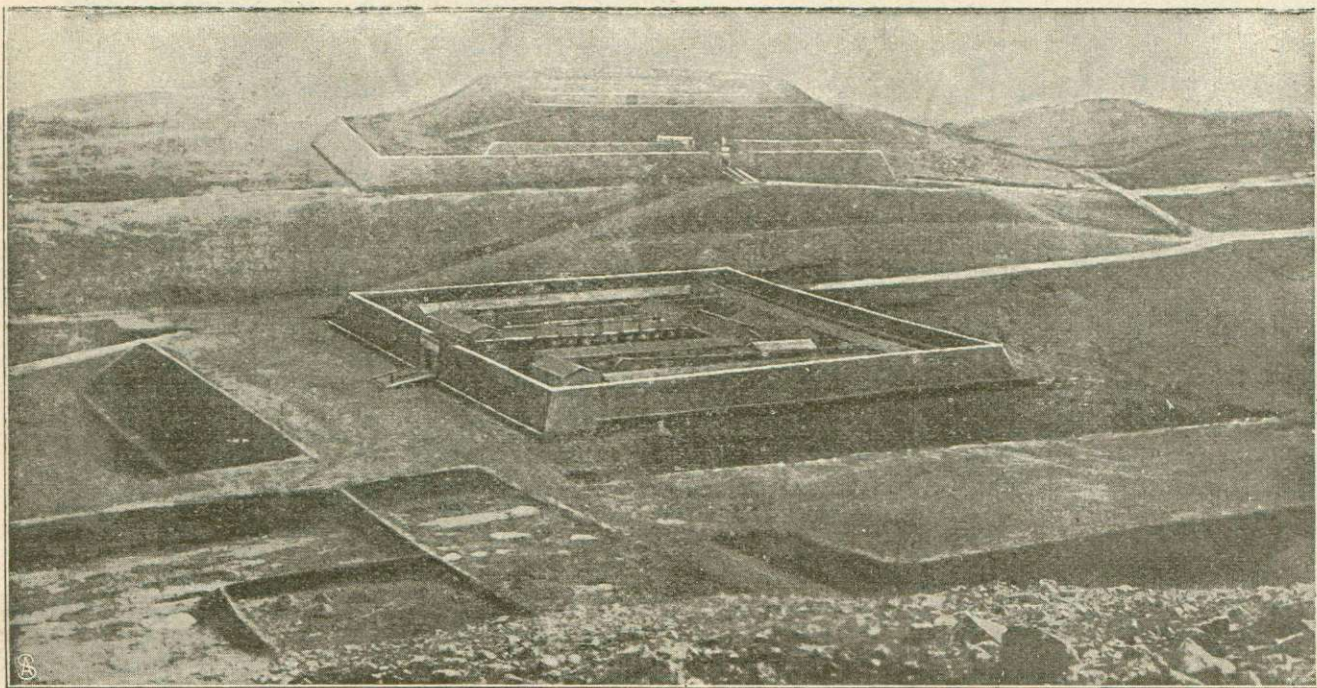
je dajala vsako leto samo starino „loček“, pridni „morostar“ pa si je iz senošeti napravil rodovitno njivo. Tako je zrastle na robu hiša pri hiši in „živelo“ se je!

In bodočnost barja? Ko stojiš na ljubljanskem gradu in gledaš na lepo, ravno

ljubljsko polje tja proti Posavju, kako se vrsti njiva pri njivi in leže vasi med drevjem, ter se ozreš potem na mrtvo, pusto barje, postaneš nekako žalosten. Ob času povodnji so se zbirali meščani na gradu in gledali na stoječe vode. In kdo je mislil, da prav v tem pustem kraju tiči shranjen zaklad, s katerim se bo olepšala Ljubljana? Kdo je mislil, da bo s to pusto pokrajino naredila Ljubljana ob prav važnem času kupčijo, ki ji prinese obzidje ob Ljubljanici, kot se mestu spodobi, ki ji dá tri nove mostove in povrh pa še cel milijon kron dobička! Osuševanje bo stalo okroglih pet milijonov, barje pa bo po osuševanje vredno šest milijonov! Tako nam vsaj zatrjujejo tehnični strokovnjaki. In tako bomo čez nekaj let imeli na jugu Ljubljane prav tako lepo polje, kot je na severni strani; ne bomo več gledali povodenj, in barski samotarji dobé kmalu več stanovavcev, ki bodo s kočami in potem z vasmi napolnili to lepo ravnino. In izpremenilo se bo marsikaj. Na vsak način prinese osušeno barje svojim prebivavcem boljših časov. Ali ne gremo torej nasproti boljšim časom?

Kaj naj še povem? Ali naj razlagam imena: „barje, morost, močvirje“? Čemu, saj se skoraj ta imena ne bodo več rabila, če bomo tako napredovali! Ali naj povem pravljico o „Žegnanem studencu“? Samo Dolenjci poznajo to ime, v okolici vsi pravijo „Škofljica“. Trije rimski kamni so vanj vzdani; kaj je na njih napisano, kdo ve? Kaj proroškega? Kdo ve. Ali naj gremo v „Jamo“? Četrť ure od Škofljice je. Nekdaj so kopali tu svinec in ljudje iz okolice so imeli zaslužek; še danes se spominjajo. „Ko smo hodili v Jamo“ pravijo, kot bi se jim sanjalo o lepših časih. Zapuščeno je tam vse. Nasipi so še. Skrajni konec barja je tu. Tri velike hiše pod gozdom spominjajo, da je nekđaj tu bilo nekaj. Zdaj ni nič; svinec je izgubil vrednost.

Ljudstvo iz okolice barja se mnogo izseljuje. Reva je naša Dolenjska, propad preti povsod. In vendar ima svoje zaklade. Nevzdignjenih kapitalov, kot je barje, ima naša zemlja še mnogo. Dajmo narodu domače industrije, pomagajmo mu vzdigniti zaklade njegove rodne zemlje, da bo mogel jesti svoj kruh v lepi svoji domovini!

UTRDBE PRED PORT ARTURJEM.

KSAVER MEŠKO:

LASTOVKAM NAPROTI.

POTOPISNE ČRTICE.

I.

Načrti.

rihajala je pomlad, in prihajalo je hrepenenje.

Pomlad je prihajala, a vladala je še zima z mrzlim žezlom. V pratiki je bila pomlad, a solnce je še ni dalo. Zmrzovalo je še in je hranilo toploto zase. In zeblo je zemljo in zeblo je mene, ker ljubim plameneče solnce in toploto, vročo toploto, kakor je vroče mlado srce človeško, hrepeneče v nemiru in upajoče v vekovečnem hrepenenju.

„Kak svet je to“ — sem premišljal, ko sem obtičal še v začetku pomladi s konjičem v snegu. — „Čuden svet to“ — je mislil morda tudi bošnjak, migajoč nevoljno z ušesi in stresajoč začudeno z glavo. Čudil se je pač, kako sva zašla v take zamete, in tuhtal je, kod in kako bi se prišlo najlažje iz njih.

Zamerila se mi je ta dežela, polna zime, viharjev in snega.

„Pojdem kam drugam. — Čaj, ali ni nekje dežele, kjer je vedna pomlad, kjer se smeji solnce leto in dan in ne skopari s toploto nikoli? Tja pojdem, na jug grem. Lastovkam pohitim naproti — tako rad jih imam, a videl jih nisem že dolgo.“

Zahrepenel sem po teh lepih krajih z vročim hrepenenjem; vsako pomlad hrepelim po tujini.

Sicer pa sem itak moral na jug. Pri dolgih zimskih in pomladanskih ježah sem se prehladil prav grdo. Navrh me je bolela glava venomer in nervoznost je postajala neznosnejša od dne do dne. Seveda ne prosim sočutja zaraditega, nasprotno, odklanjam ga

hvaležno, tudi tiho in najtišje. Saj smo si krivi mi pisatelji sami, če nas boli glava, ker smo nepraktični ljudje: v brezdelnosti sanjarimo po dolge tedne, potem pa delamo, kakor bi trebalo umreti čez dva, tri dni... In čemu vobče delamo in se vznemirjamo pri tem in trošimo moči? Od sebe jih mečemo, najlepše naše sile, in ko se vprašamo: čemu? — ne vemo odgovora sami, ne dadó nam ga drugi. Res, nepraktični ljudje smo. Sedli bi in pili in spali. Tako bi se odebelili čez leto in dan prav znatno, ne bi nas bolela glava, in nervoznosti bi se smejali oddaleč in zaničljivo, kakor vsi rejeni, sicer vse časti vredni filistri.

II.

Prevalje - Ljubljana.

Zaspan sem bil, ko sem stopil v vlak. A vendar sem bil vesel, ker sem vzradoščen vedno, ko se odpravljam v tujino. Nekje v tujini je moj dom, kje, ne vem sam, zato ljubim tujino, zato nisem navezan s srcem na svoj sedanji dom...

V Celovcu sta vstopila dva gospoda. Zanimala me nista prav nič, le to vem, da je imel eden velik, čudovito rdeč nos. Videl sem ta nos, ko sem ga pogledal med vožnjo enkrat ves začuden. Pripovedoval je sodruhu, da mu soproga boleha na hudi nervoznosti. Pri tem se je izrazil o nji tako, da se mi je neznana reva smilila v srce in sem se sramoval namesto njega.

Če bi poročal več o njem, bi mu skazal čast, ki je ni vreden, in škoda bi bilo črniti in papirja.

Kdor ima smolo v življenju, jo ima pri vsem in povsod. Ne zapusti nas tudi na potu, tudi v tujini ne, ko si oddehnemo prav globoko, češ: „Zdaj sem brez dela,

brez malenkostnih vsakdanjih skrbi, torej tudi brez sitnosti, brez neprijetnosti.“

Mene se drži smola krepko in trdovratno, tako da sem je že vajen in bi se čudil, če je ne bi čutil nekaj časa. Na potu sem jo čutil prvokrat v Beljaku.

Bilo je treba prestopiti na vlak državne železnice. Kjer treba ni in kjer ni časa, najde človeka vedno kdo, ki ima pripovedovati neskončno mnogo, dasi ne pove ničesar. Tako je bilo tudi tukaj. — „Oprostite, treba bo menda iti.“ — „Časa še dovolj.“ — In pri tem obilnem času mi je res odšel vlak navsezadnje. Zaušnico bi si dal človek, ko stoji in gleda za njim. Ali onemu, ki nas je zadržal? Tudi, ko bi se smelo — kaj?

Trebalo se je vdati, dasi s težkim srcem. Tako sem hrepenel, da vidim kmalu divno Gorenjsko, a zdaj naj čakam v dolgočasnem Beljaku vse dopoldne.

Šel sem v mesto. Že je plulo glasno življenje po ulicah. Okna so se odpirala, prikazovali so se mladi obrazi, blede, napol navdahnjeni napol z nežno rdečico, kakor iz cukra tako sladki in tako nežni, v očeh zamišljenost in mehke sledove lepih sanj. Na napetih ustecah so trepetale še te sanje, v modrih in črnih očeh, zročih začudeno na ulico . . . A mene niso zanimali. Sanjaril sem z odprtimi očmi, o lepi Gorenjski sem sanjal.

Zablodil sem v župnišče. Menili so, da ni baš posebna nesreča, ker sem zamudil vlak. Jaz sem bil seveda nasprotnega mnenja, a sem lepo molčal. Nakrmili so me — v pravem pomenu besede — z velikonočnim jagnjetom in ko so slišali, da sem spal prejšnjo noč le tri ure, so me spravili spat.

Poldrugo uro sem se premetaval na zofi, mižal in se silil, da zaspim. Zaman! — „Ali je to otročje! Spati ob belem, solnčnem predpoldnevu!“

Vstal sem, napravil sem se na pot. „Povrni Vam Bog, dobri ljudje, a spati ne morem. Solnce sije zunaj, ulice so polne življenja. Pojdem. Z Bogom!“

Zaželel sem si cvetic. Iskal sem jih po vsem mestu. Nikjer nič.

„Vse smo razprodali včeraj.“

„Ali kako to?“

„Bil je velikonočni ponedeljek. A počakajte do večera. Večer jih dobimo spet.“

„Hvala!“

Pač smela zahteva, naj postopam do večera v Beljaku! Vesel sem bil, ko sem mogel reči tudi njemu: Z Bogom!

III.

Ljubljana - Trst.

Vožnja po Kranjskem mi je vedno mila, a večinoma tudi mučna. Mučna pa zato, ker me je sram vsakokrat, ko vidim, kako se ponižujejo naši ljudje. To sem videl tudi topot. Vstopali so in izstopali, pozdravljali se s „sluga“, a prihodnji stavek je bil že nemški. Nekje med Ljubljano in Postojno sta vstopila gospod in gospa, mlada še. Če je izgovoril on kak stavek slovenski, je odvrnila ona gotovo nemški in narobe. — Kaj si mislijo pač tujci o nas? A čemu govoriti o tem! Kdor sam ne čuti neestetčnosti in nizkosti takega ponašanja, se mu pridiga zaman. Naj se suče svet, kakor se hoče, in bedaki, kakor jim najbolj ugaja, dokler jih Bog še dá kaj. Slovencem jih daje v dvojni meri

Nekje ob Postojni sva ostala sama z vrlo debelo gospo. Čudil sem se skoro, kako je mogla v kupej; sicer pa je to njena stvar, ne moja. Ko sva bila sama, si je ogledala najpoprej malopolitiški obzor. Za daljnogled ji je služila seveda „Zeit“. Za politiko se je podala na kratek izprehod na leposlovno polje. Izvlekla je iz žepa droben zvezek Reclamove knjižnice. Dolgo je študirala naslov, zadnjo stran je pogledala bolj površno. Dovolj — naslov je glavno! Potem je vzela iz majhnega priročnega kovčega lepih rumenih sladkarij. Videl sem jih le od strani, a vendar mi je prihajalo pregrešno poželenje po njih. A dobil jih nisem. Dama jih je hrustala nekaj časa, počasi, previdno kakor mlada miš, ki se boji, da bi ji zmanjkalo prekmalu izrednega vžitka, ali kakor majčkeno dekletce, ki se sramuje tujca v drugem kotu. A mene se milostna menda

ni sramovala, gledal sem na polje, ki je pričevalo zeleneti . . . Potem — če je tudi njuhala, menite? Ali prosim Vas, tega pa res nisem videl. Takega krivega natolčevanja in obrekovanja ne prevzamem na svojo revno dušo. Imam dovolj drugih grehov, ki mi težijo vest malone s težo tako ogromno, kakršna je bila ona vse časti vrednega vis-à-visa.

Ko je bilo opravljeno vse, je položila nogice — čemu ne bi bil človek malo galanten, če se lahko zgodi zastonj in brez truda? — nogice je torej položila lepo na blazine, politiko in leposlovje je spravila v naročje, dokaz, da jih je umela res ceniti po vrednosti, glavico je naslonila v kot in je zadremuckala malo. Da bi smrčala? Protestiram odločno!

Žalosten sem zrl skozi okno. Mislil sem na lepše čase in v srcu sem točil grenke solze nad hudimi, ki so prišli name po onih lepih. — Malo smo se gugali. Hipoma sta zdrknili snivajoči nimfi politika in leposlovje iz naročja.

Čemu ne bi bil človek vljuden, če se lahko zgodi brez truda in brez nevarnosti za mir našega srca? Zato sem pobral vse skupaj.

„Prosim, milostna.“

Poplašal me je za moj neznatni trud, ki nisem zahteval plačila zanj, izredno milosten pogled. In zdaj se je sopotnica razgovorila. Boga mi, take zgovornosti ob taki obsežnosti res ne bi pričakoval.

Bila je Tržačanka in o Trstu je vedela povedati neizmerno mnogo. Ko sem ji priznal, da ne poznam Trsta, ker nisem bil še nikoli tam, me je zadel tako očitajoč pogled, da sem obudil kar najpopolnejši kes čez ta veliki greh. Opravičil sem se, da mi je bila vedno bolj simpatična Reka, zato sem se vozil na jug vedno čez Reko. A v očeh milostne ni našla milosti tudi Reka ne. Da je premalo velikomestna, je menila . . . Res, težko je v življenju, trikrat težko s tako obsežnimi sopotnicami. A kaj se hoče — izročiti se Bogu za vse slučaje in se vdati v nemilo usodo. Amen.

III.

Morje. Miramar.

Morje . . . morje . . . Znižal se je Kras, in v vsi krasoti se je razgrnilo pred menoj: kakor bi ležala velikanska riba v velikanskem tolmunu. Zdaj strese s plavutmi, ki segajo gor do obrežja, zgene se zdajzdaj v vsi dolžini in širini, in zalesketajo se stotere in tisočere luskinе, kakor bi se zibalo v beli mesečini raztopljeno srebro.

Počakajte malo, milostna, da zberem misli. Razpela so mi krila smelo in jako in so pohitele skoro v nedogledne daljave, na vse strani, kakor je daleko in široko morje. Naj jih prikličem spet nazaj, naj jih zberem; naj vmirim srce, ki mi kipi in ki mi širi prsi!

Kako si divno, kako neizmerno, večno morje! Kako te ne bi ljubil, kako ne hrepenel po tebi in kako ne bi trepetal pred teboj . . . Pozdravljeno iz globočine srca! —

Miramar! Že ga gledam pred seboj kakor sen, kakor lepoto pravljico. A kaj, saj je vsaka ped te zemlje „miramar“, ker občudujemo nehote ob vsakem koraku krasoto in neskončnost morja.

A tam spodaj stojé oni zgodovinski zidovi, zidani v sreči in za srečo. Ljubezen je zamislila to čudovito normansko stavbo, ljubezen, ki je resnica vedno in povsodi. Velika, najlepša in najslajša ljubezen ju je posvetila v njihovi mladosti. In če ne bi bilo hrepenenja po velikem in najvišjem, če ne bi bilo kron in prestolov, bi hodila ljubezen najbrž še danes s smehljajočimi lici in prožnimi koraki po divnih sobanah, v čudovitih vrtih. In z ljubeznijo bi hodila večno mlada sreča roko v roki.

Ubogi Maksimilijan, nesrečna Šarlota! Ko sta prišla v kipeči sreči solnčne mlade ljubezni v vajin raj, nista mislila pač, da bo trajala ta sreča le kratka leta. Nista slutila, kaj so vama prisodile rojenice, kaj vama plete usoda. Solnčno sta videla pot pred seboj, polno velike radosti in neskončne sreče; tje dalje nista videla še, one blesteče poti in težavne obenem, oškropljene s srčno krvjo, orošene s solzami gorjupega obupa,

zasenčene od njegove temne hčerke, nezdravljive blaznosti...

Žalostna in pretresljiva je žaloigra te dvojice, a umljiva. Kje je ljudstvo, ki ima močno razvito samozavest in je politično zrelo in bi si dalo vsiliti od tujcev tujega vladarja? In čemu so mu ga vsilili? Da bi zajezili svobodo. A te ne zajezi tudi Napoleon, dasi je bil tedaj še vsemogočen.

Svoboda, vekovečno hrepenenje po prostosti si izsili pot tudi čez prestole, čez maziljene osebe. Kar se stavi v bran ti največji sili, pade prej ali slej. Kaj če teče kri, kaj če se drobé prestoli! Zadej stopijo milijoni, ki kričé, da se dviga njih krik do nebes: „Prostora nam, svobode nam!“

In kdo je, ki bi se jim ustavil? Napoleon? V začetku se je ustavljal svobodi, zakaj se ni ustavil pozneje razbrdanim strastem, da bi rešil nesrečno žrtev svoje nesrečne politike? A menim, da ga v tem ne smemo soditi prehudo. Ustavljal se bi, a ni mogel več, pomagal bi, a kaj, ko je padal sam, ko se je tresel nevarno i njegov prestol. Ni prepustil namenoma nesrečnega cesarja žalostni usodi. Gotovo ni odrekel z lahkim srcem pomoči, ko jo je prosila nesrečna Šarlota kleče in s solzami. Saj je bil človek. A ravno, ker je bil človek, ni mogel pomagati. Sam je bil potreben pomoči in ni vedel, kje je dobiti. Zato ni mogel nastopiti proti Inarezu, ni mogel preprečiti krvavega čina dne 19. junija 1867 v Kverertaru.

Obsojati smemo tem manj nadvojvoda samega. Ni stegnil smelo in iz samopašne razposajenosti roko po prestolu. Saj je odgovoril prvemu odposlanstvu, da sprejme krono le, če ga izvoli ves narod. Verujem pa, da mu je ena misel kazala nenavadno častno ponudbo v blesteči, solnčni luči, misel, povzdigniti ljubljeno soprogo na prestol. To

mu je laskalo, kakor bi vsakemu drugemu. Bil je tudi človek. In Šarlota pred vsem.

Morebiti bi se vrnil, ko je videl, da se maje prestol. A kako, da je prišel grof Rechberg še v zadnjem hipu, ko je bila že dana beseda Američanom, z zahtevo, naj se odpove nadvojvoda vsem pravicam v Avstriji? In ker se je odpovedal, kako je mogel potem nazaj? V tem tiči velik vozle te žaloigre. In zakaj je prišlo tako? Je moralo tako biti? Mu je bilo pisano v knjigi usode tako že od pamtiveka? Težko je, ne biti fatalist.

Zamišljen, z resnimi občutki sem zrl mrtve zidove na obrežju. Nič več nekdanje sreče v njih, nič smeha, nič ljubezni, nič nekdanjega visokega hrepenenja, nič več lepih sanj. Morje buči pod njimi, v njih stopajo tujci z vsakdanjimi, pusto dolgočasnimi obrazi. Ne umevajo vse velike tragike, ki polni neme sobane, a če jo umevajo kolikor toliko, jim ne sega v srce tako globoko, da bi jih pretresla do dna...

Ko pa na večer vtihne vse po sobanah in vrtih in leže tiha noč na grad in okolico, prihajajo črne sence in stopajo zamišljeno, s sklonjenimi glavami med čudovitimi nasadi, po hodnikih, po sobanah. Postajajo ob oknih in gledajo zamaknjeno čez daljno morskoplan. Valovi pljuskajo ob obrežju, pojó skrivnostno in vabijo mehko. Zdi se, kakor bi klicalo iz tujine, iz daljnih prekmorskih krajev, kjer je vse lepše, krasnejše življenje, kjer so krone in prestoli.

In vitka, visoka senca se skloni na okno, zakrije blede lice z rokami, in dol na morje se glasi kakor krčevit, s silo zadušen plač...

O ljubezen, o sreča -- kje sta? Ali mineta tako naglo? Kje ste, lepe nekdanje sanje? Ali varate tako bridko? — — —

Ko ne bi bilo vsejano v dušo človeško hrepenenje po vedno novi sreči, bi bilo več sreče na svetu...

(Dalje.)

LIVŠKI:

IZ KRANJSKE NA GORIŠKO — POD ZEMLJO.

TEHNIČNA DELA PRI BOHINJSKEM PREDORU.

različnih časnikih smo čitali o zaprekah radi obilega priteka vode v bohinjskem predoru. Morda bo zanimalo čitatelje izvedeti natančnejših podatkov o tem; tudi mislimo, da je umestno, če za beležimo nekoliko zgodovino te za našo deželo gotovo važne gradbe.

Predor leži skoraj po vsej dolgosti v apnencu, večinoma v triglavskem apnencu. Da se v tej formaciji pretaka dosti vode, zato imamo na Gorenjskem uprav klasičnih primer. Omenimo le izvira Save, ki prihaja na dan v mogočnem slapu, neposredno deročem iz visoke pečine, ali pa izvira potoka Bistrice v Bohinju, katera vre iz mnogostevilnih skalnih razpoklin. Ozrimo se slednjič še na krasna Triglavska jezera, pri katerih se vidi, kako tu voda priteka iz skale, tam pa izginja v razpokline. Z ozirom na vse to, na lice sveta nad predorom in na dejstvo, da ni videti na višinah vsega gorovja v bližini ne enega studenca, je bilo pričakovati vode v predoru samem, a to šele onkraj lapornate, vodo kot jez zapirajoče terciarne formacije, tam, kjer začenja triglavski apnenec, pri *km* 1·6 od severne strani. In res, kakor hitro so ga navrtali, se je pokazala mokrota. Skala je razorana z večinoma strmo proti severu padajočimi razpoklinami, katere jasno kažejo, kako se je morala cepiti in umikati skala velikanskim silam, katere so nakopičile polagoma gorovje, porinivši cele formacije in tudi njih dele proti jugu zaporedoma drugo nad drugo, ali v smeri skladov, ali pa največkrat ne mené se zanje, kar polomivši jih vprek.

(KONEC.)

Voda je šinila navadno v začetku v mogočnem curku, do tri prste debelem v rov — znak, da je bila pod velikim tlakom. Pritekala je iz tankih razpoklin; polagoma se je njen tlak znižal, in voda se je iztekala potem mirno. Ali pa so naleteli na bolj široke razpokline, iz katerih so se izlivali mogočni studenci, brez posebnega tlaka. Takih je bilo pri *km* 1·91, 2·58 in 2·62. Iz nekaterih je voda prinašala prav drobnega okroglega peska, toliko da je pokrival tir, in so ga zato morali odvažati vsakih par dni. To je zanimivo, ker kaže, da so morda večje votline nad predorom.

A voda je pritekala ne samo iz razpoklin, ampak tudi iz večjih votlin, neodvisnih od mehaničnih sil; in te votline so posebna lastnost našega apnenca. A niso prazne, ampak napolnjene z rdečo apnensko snovjo, mehko in v vodi razpadajočo. Najbrže je to posledica izluževanja v vodi se kemično raztopivšega apnenca. Rdeča barva pa je od železa. V votlinah se nahaja ruda, saj so v prejšnjih časih v Bohinju pridobival dovolj železa iz take po votlinah v gorovju nabrane rude. Te apnenčeve lastnosti je prav dobro opisal Morlot že pred več kot 50 leti. Po njem so to pravi kamini, navadno navpično ležeči z močno menjajočim se premerom. Dostikrat se delé na veje, tako da je skala vsa razjedena. Take kamine so navrtali na več krajih v predoru; največji je bil pri *km* 1·82. Meril je 4·5 *m* v premeru, in v njegovi rdeči snovi so našli sledove rude in tudi — vode! Pritekala je iz prazne votline, ki je bila tik stene kamina samega.

Množina vode se je sčasom povečevala. Razpokline in kamini se izperejo in vedno

več vode prihaja iz njih. Posebno v omejenem velikem kaminu je odpadlo veliko materiala, tako da ga je bilo treba vzdržati s posebno močnim zidovjem. Obenem pa se menjava množina vode z vremenom. Ob deževju in ko se taja sneg, je je mnogo več kakor sicer. To se vidi že par ur po dežju, kar nam dokazuje, da segajo votline na plano in da dere voda precej hitro na dno gorovja. Iz razpoklin pri *km* 1·91 na primer je pritekalo začetkoma 50 litrov v vsaki sekundi. Pozneje pa je znašala množina vode samo tam do 500 sek. lit! Merimo pa vodo s pomočjo pred predorom postavljenega lesenega vodohrana, v katerega se izteka iz predorovega kanala. Ako štejemo sekunde, katerih je treba, da se napolni, in ako poznamo vsebino vodohrana, lahko izračunamo število sek. litr. Natančnejše merijo vodo z Voltmanovim vijakom, katerega vtople v kanal. Iz števila in časa obratov dobimo boljši rezultat. Nakratko razvidimo razločno množino vode v predoru iz sledeče tabele, katera nam podaje napisanega dne vs o iz predora vsako sekundo izteklo vodo:

13. oktobra	1903	. .	290 sek lit.
23. "	"	. .	400 "
14. novembra	"	. .	180 "
19. "	"	. .	310 "
29. januarja	1904	. .	210 "
6. februarja	"	. .	400 "
11. "	"	. .	380 "
10. marca	"	. .	570 "
8. maja	"	. .	660 "
13. "	"	. .	830 "
16. "	"	. .	1000 "
19. "	"	. .	830 "
25. "	"	. .	1000 "
8. "	"	. .	470 "
10. junija	"	. .	1000 "
15. "	"	. .	540 "
25. "	"	. .	320 "
27. "	"	. .	1100 "
2. julija	"	. .	435 "
9. "	"	. .	335 "

27. junija 1904 je izteklo torej v 24 urah skoraj 1 milijon hektolitrov!

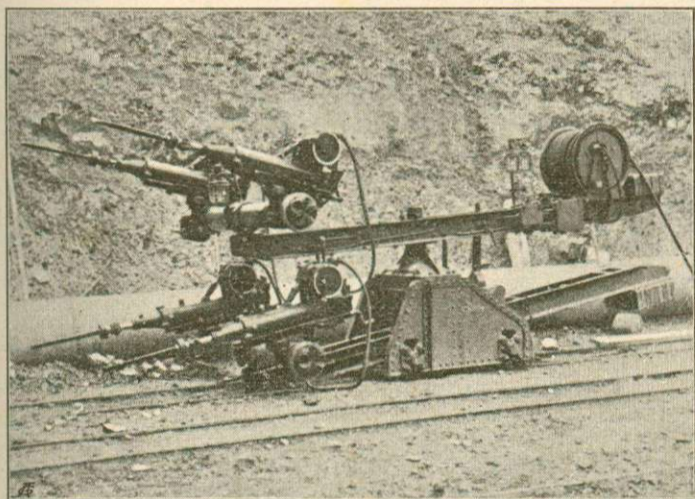
Voda je izdatno vplivala na temperaturo v predoru. Gotovo je, da je krožila že prej precej hitro v gorovju; toplomer je kazal v vodi 6·5—7·1° C, v suhi skali pa le za malo stopinj več, znamenje, da jej je mrzla tekoča voda znižala toploto. Temperatura skale je zato izredno nizka, ravno nasproti drugje že neštevilkokrat potrjeni teoriji, da je tem višja, čim globlje je v gori. Ako bi bila voda prej stalna, bi se narobe navzela toplote bolj in bolj gorke skale. Za merjenje skalne temperature vpeljemo toplomer v 1·15 *m* globoko luknjo ter ga pustimo par dni v njej. Rezultat teh merjenj nam podaje naslednja tabela, iz katere vidimo, da je temperatura skale na severu tam najnižja, kjer se nahajajo vodne razpokline in votline, katerih lego smo že prej označili.

Daljava od severnega vhoda	Temperatura Celsius	Daljava od južnega vhoda	Temperatura Celsius
<i>m</i>		<i>m</i>	
0	8·2	0	—
1000 .	9·3	1000 .	12·0
1200 .	9·6	1200 .	12·2
1400 .	8·8	1400 .	12·8
1600 .	8·1	1600 .	13·0
1800 .	7·1	1800 .	12·8
1900 .	6·8	1900 .	—
2000 .	8·2	2000 .	12·7
2200 .	7·5	2200 .	12·4
2400 .	7·6	2400 .	11·4
2600 .	6·8	2600 .	10·0
2800 .	8·4		
3000 .	9·4		
3200 .	19·4		
3400 .	10·4		

Tudi temperature na južni strani so zelo nizke, dasi tam ni bilo vode. Vidimo torej, da je mrzla tekoča voda ohladila vse gorovje nad predorom, kar gotovo tudi vpliva na klimatične razmere teh krajev.

Velika množina vode in nizka temperatura sta seveda močno vplivali na delo v predoru. Delavci so bili oblečeni na takih krajih v močne plašče, ki držé vodo, proti

mrazu pa so si pomagali s tem, da so se moške večkrat menjavali. A pri vsem tem je bilo delo zelo mučno. Razpokline so mašili, kakor se je dalo, z lesovjem, postavljali so strehe iz železnih plošč, večje studence pa so zajeli v lesene ali železne cevi. Seveda se je s tem delo v predoru sploh zamudilo. Vrtanje v rovu se je dostikrat ustavilo, dne 13. oktobra l. 1903. na primer za cel mesec. Naleteli so takrat na zadnje velike studence pri *km 2.62*. Rov je bil ves poplavljen, provizorični kanal ni mogel več odnašati vode; a ta je le rasla, in ko je slednjič napolnila še zračne cevi, je bilo delo ustavljeno. Položaj je bil zares kritičen. Morali so položiti za vodo 1500 *m* železnih cevi s premerom 50 *cm*, na vsaki strani rova po eno, zračno

Vrtalni stroj.

cev pa so morali vzdigniti in izčistiti v isti dolžini; zraven so še vzdignili tire za 50 *cm* iz vode in slednjič podaljšali definitivni kanal za nekoliko sto metrov. Vse to je bilo dovršeno tekom 1 meseca, dne 8. novembra l. 1903. pa so začeli zopet normalno delo po celem predoru. A težkoč vendar ni bilo še konec. Pri širjenju rova na celi premer se je navadno na onih mestih povečala množina vode, in zidanje potem ni bilo lahka reč. Res, ponosni so lahko vrli delavci na delo svojih rok. Da bi le videli tega, kako stopi ravnodušno v mrzli, mogočni slap, da ga vodni curek vsega pokrije, ker treba je prijeti vodo z veliko leseno cevjo — ali pa onega, kako postavlja

na mesto velik četerovoglat kamen, ko mu dere voda čez glavo — in temperatura vode je 6.5°! Pa ker je bil delavnik kratek — samo po štiri ure — in ker so si po večkrat menjavali obleko v leseni zakurjeni bajti v predoru samem, so prebili možaki tudi te slabe čase. Pa tudi zaslužek je bil izvrsten. Zdravstveno stanje delavstva sploh je bilo v tem času precej ugodno.

Da ne hrumi voda pozneje od vseh strani iz zidovja, ga pokrijejo zadaj, kjer je treba, s cementom in železnimi ploščami. Te služijo le v to, da držé začetkom cement na zidovju; sčasom razpadejo v vodi, a okameneli cement ostane; voda ne more prek zidu, ampak odteka skozi ob tleh nastavljene odprtine v veliki kanal.

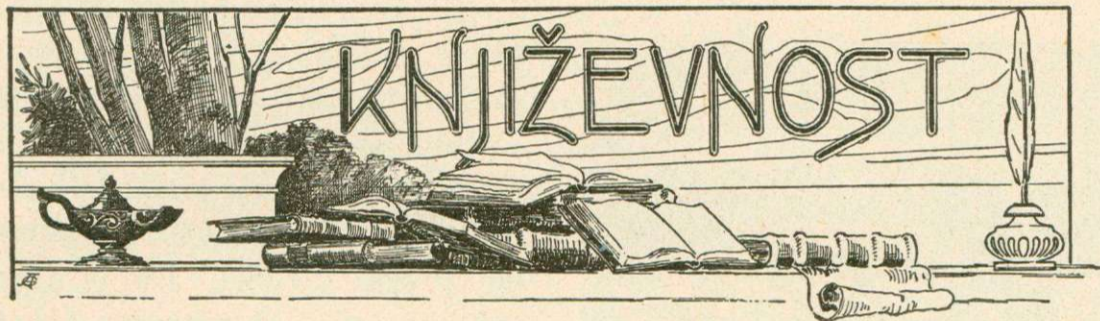
Po *km 2.62* pa ni bilo še konca zaprekam. Skala je namreč pokazala pri *km 2.852* še slabšo, in rekli bi, prav neprijetno lastnost. Večkrat se je slišal velikanski pok in odletel je večji ali manjši kos skale z veliko močjo od stene. To pa vse naenkrat, preden se je človek zavedel. Da je bilo tukaj delo zelo nevarno, je naravno. Vrtanje je šlo le počasi od rok, morali so rov dobro vtesati, preden se je vrtalni stroj zopet poprijel skale, in še to ni bilo povsem zanesljivo. Dobro, da je to trajalo le nakakih 30 *m*, ker možaki tukaj niso delali radi, tudi pri širjenju ne; saj res nikogar ne veseli, da bi bil na tak način kar naenkrat „ustreljen“! Štiri delavce je zaporedoma zadelo, a hvala Bogu, le mimgrede, tako da so vsi zopet povsem okrevali. Takih pokov je bilo prav mnogo. Enkrat so ga slišali kakor strel na par sto metrov v rovu, in kakih 8 *m*³ skalovja je ležalo po tleh. Drugič, pri širjenju, je zopet počilo, da so ugasnile svetilke daleč naokrog, tir pa je bil vzdignjen na 10 *m* za 20 *cm*, dve 45 *cm* debeli debli vtesanega lesa pa sta bili zlomljeni i. t. d. Apnenec je kazal tam oolitično strukturo; videti je bil trd, krhek kakor steklo. In ravno pri *km 2.852* je meja med triasnim in juraskim apnencem. Tolmačiti je morda ta pojav s pomočjo latentne napeitosti v masivni skali. Nastala je na več krajih, posebno pa na meji formacije, polagoma v

isti meri, kakor so velikanske sile nakopičile gorovje. Kakor hitro se odpre na onem mestu votlina, rov, nastopi izenačenje dinamičnega ravnotežja, napetost postane prosta in odpahne z velikim pokom in silo površino skale.

A ne voda, ne trdost, ne pokanje skale ni moglo zadržati človeka, da si ne bi izvojeval poti skozi vekovečno goro. Vztrajnosti je sledil uspeh, in slednjič je napočil 20. dan maja meseca 1904, ko sta vrtalo in dinamit predrla zadnjo, malo metrov debelo steno. Ko so slavnostno otvorili rov 31. dne i. m. se je pokazalo, kako so res izvrstno

merili. Predor je samo za 57 cm krajši od proračunane dolgosti, osi od severa in juga se ne strinjata samo za 5 cm, višine pa samo za 3 cm. To je najboljši uspeh med vsemi takimi gradbami, kar se jih je dosedaj dovršilo!

S tem pa, da je predor predrt, je konec vsem neprijetnim razočaranjem pri delu. Ostaja le še, rekli bi, shematično delo — dogotovljenje zidovja. Mogočni predor, tako imenitnega pomena za naše kraje, je gotovo dejstvo. Da bode pa nova železnica res tudi v prid našim krajem v gmotnem in narodnem oziru, v to pomoz Bog!

Zur slavischen Lehnwörterkunde von Prof. dr. Karl Štrekelj. Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil. histor. Cl. Bd. L. 1904. 40. 89. — Prvi avstrijski znanostni zbornik, v katerem od Miklošiča sem še noben Slovenec ni našel prostora, je po dolgem času zopet enkrat prinesel učene raziskave Slovenca dr. K. Štreklja, s čimur je slavna akademija izkazala zasluženost čast slovenskemu učenjaku. Že samo ime tega zbornika nam je porok, da je delo za svojo vrsto pomenljivo. Pisatelj je v tem delu preiskoval tuji izvir raznih slovanskih besed, zlasti pa slovenskih in hrvaških. Učenjaki so že marsikaj zasledili, koliko besednega posojila imajo Slovenci od svojih sosedov in koliko oni od njih, zlasti za vzhodne mejaše si je pridobil Miklošič preobilo zaslug; menj je bilo dosedaj preiskane o zahodni sosesčini, kar pa je v veliki meri izpolnil Štrekelj s tem delom. Predmet njegovih raziskavanj so slovanske besede, ki so izposojene zlasti iz nemščine, italijanščine ozir. furlanščine, madjarščine in drugih. Najprej je s tem delom mnogoterno spopolnil dosedanje slovanske etimološke zbornike, postavim Miklošičev „Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen“, popravil in dopolnil

Matzenauerjevo češko delo „Cizí slova ve slovanských řečech“, Pleteršnikov pomenljivi „Slovensko-nemški slovar“, nadalje slovar južno-slovanske akademije in več drugih slovanskih. Navzlic temu obsega večji del lastna, nova etimološka izpeljavanja. Veliko besedam, katere so doslej imeli za domače tvorbe ali katerih etima so bila premalo ali tudi čisto neznana, je zasledil Štrekelj njih pravo domovino. Pisatelj si je izvolil te vrste preiskavanja s posebno vnemo ter je v daljših in krajših zbirkah pojasnil že celo vrsto besed. In s temi zbirkami si je utrl pot do tako bogate in obširne, kakršno je podal sedaj. S svojim mnogojezičnim znanjem in poznanjem literature družil Štrekelj veliko najdljivost, ki zasledi ž njo sorodnost besed sosednih ljudstev. Odtod toliko uspehov pri odkrivanju izposojenih besed. Ali imamo potemtakem Slovenci in drugi Slovani svoj jezik tako prepojen z izposojenkami? Izposojenke se morajo ločiti v dve dôbi. V prvi, starejši dobi si narod, ko bolj sam zase živi, le kaj malega izposodi; v poznejšem času pa si izposodi toliko več, kolikor več znanja ima s sosedi. Vedeti je tudi treba, da izposojenke niso po vseh krajih enako razširjene, kakor so domače besede, marveč jih je ob meji veliko,

v sredi menj. Zatorej število izposojenk ne multiplicira kulturnega viška ali padca kakšnega naroda. Predmet temu delu so večjidel izposojenke novejšega in najnovejšega časa, kakršnih ima vsak narod več ali menj, in kakršnih se narodu ni treba sramovati, dasi niso vse od kraja za navadno književno pisavo. Pomenljivo je določevanje izposojenk ne le v zgolj jezičnem pogledu, ko se pokažejo tako zanimive jezične prikazni, ampak tudi v kulturno-historičnem oziru, ko se spozna medsebojni kulturni vpliv sosednih narodov.

Dosedanji uspehi naj izpodbujajo dr. Štreklja, naj še zanaprej tako marljivo preiskuje medsebojno besedno posojanje, da bo mogoče Slovencem sestaviti kdaj etimološki slovar. Kakor je bil namreč Pleteršnik poklican, da je nakopičil tak dični slovar, tako je Štrekelj poklican, da nam ga etimološko dožene.

A. B.

Zapuščinski akt Prešernov. Objavil August Žigon. (Izvestje c. kr. drž. gimnazije ces. Franca Jožefa v Kranju za l. 1903/1904.) Str. 53. — G. Žigon, c. kr. profesor v Kranju, nam je zelo ustregel, ker je objavil ves zapuščinski akt Prešernov z vsemi zapisniki in računi. To so seveda le suhoparni uradni dokumenti, a imajo vendar kolikortoliko važnosti, ker se dá iz njih na marsikaj sklepati. Literarnim zgodovinarjem bo ta spis vedno važen, ker nam daje trdnih, neizpodbitnih podatkov.

Čudno je, da v zapisniku zapuščenih knjig manjka „Novic“, „Illyr. Blatta“, da je v njem le en zvezek „Zhebelize“ itd. Pač pa so v njem francoske in angleške knjige. Najbrže se dá to razlagati tako, da je Prešeren izposojal slovenske knjige, ki mu jih niso vračali, ali jih je razdajal. Saj reda ni imel Prešeren nobenega. Gospod pisatelj pravi, da to dejstvo „podpira Finžgarjevo misel, da je nekdo izločil iz Prešernovih zapuščenih stvari, kar se mu ni zdelo, da pride iz Prešernove sobe med ljudi“ (str. 7.). A to ni verjetno, ker ta bi bil gotovo „Novice“ in marsikatero drugo slovensko knjigo, ki je pogrešamo v zapisniku, vendar pustil. Najbolj zanimive so za literata razne italijanske, francoske, zlasti pa angleške knjige, ki so jih našli v zapuščini Prešernovi. Sicer je pa vsa njegova iz 107 knjig obstoječa knjižnica bila uradno cenjena le na 38 gld. 14 kr. tedanjega denarja!

S „Poezijami“ ni šlo tako gladko, kakor bi si človek mislil. V dveh letih — od izida do Prešernove smrti — je bilo le 183 izvodov razprodanih. Od 600 vezanih izvodov je do 15. marca 1849 našlo 216 izvodov odjemalce, od 600 nevezanih pa nobeden ne! Naslednja

zgodovina „Poezij“ tudi ni bila posebno srečna in tudi ni šlo vse v pravem redu, kakor dokazujejo dejstva.

Bodi dovolj, da se danes le površno ozremo na to zanimivo publikacijo! Gotovo bo zbudila komentarjev, ki bodo osvetljevali literarno zgodovino Prešernove dôle. G. Žigon pa zasluži vse priznanje za to eksaktno in točno objavo!

Dr. E. L.

Mučenci. Starokrščanska povest. Hrvatsko spisal Milutin Mayer. S pisateljevim dovoljenjem poslovenil Emonski. V Ljubljani. 1903. Založil Tomo Zupan. Natisnil Dragotin Hribar. Str. 167. — Ta povest iz starokrščanske zgodovine ima za Južne Slovane tudi lokalni pomen, ker se končuje v Sremu z mučeništvom, katero je tako mojstrsko naslikal čopič Medovičev. Štirje mučeniki, ki so delali tu v kamenitniku kot kamenoseki in pretrpeli smrt, ker niso hoteli darovati bogu Eskulapu, nam kažejo moč krščanske ideje, ki v smrti in v trpljenju zmaguje. V tej povesti pisatelj dobro označuje razloček med krščansko in staro pogansko omiko. Seveda, tako globoko ne sega, kakor Sienkiewicz v svojem znanem romanu, a za nas ima ta povest tem večjo vrednost, ker se nanaša kolikortoliko na naše kraje. To povest jako priporočamo ljudskim in šolskim knjižnicam.

Sv. Ahacij s tovariši mučenci, Kranjske dežele pomočnik. V prid družbi sv. Cirila in Metoda spisal Ivan Vrhovnik. V Ljubljani, 1903. Založila „Družba sv. Cirila in Metoda“. Natisnil D. Hribar. Str. 35. — Gospod pisatelj je nabral zgodovinske podatke, ki jih imamo o svetem Ahaciju, svetniku, katerega spomin je tako ozko spojen z zgodovino kranjske dežele. Dobro je, da se tako poživlja spomin prejšnjih časov, častnih za naš narod. Jezik v tej knjižici, kakor tudi v prej omenjeni, je jako skrbno opiljen. Zdi se nam pa nekoliko preveč, ako se v jeziku, četudi z najboljšim namenom, umetniči. Tak zgled vidimo n. pr. v Gregorčičevi, sicer vse hvale vredni pesmi, prevodu stare sekvencije na čast sv. Ahaciju in tovarišem:

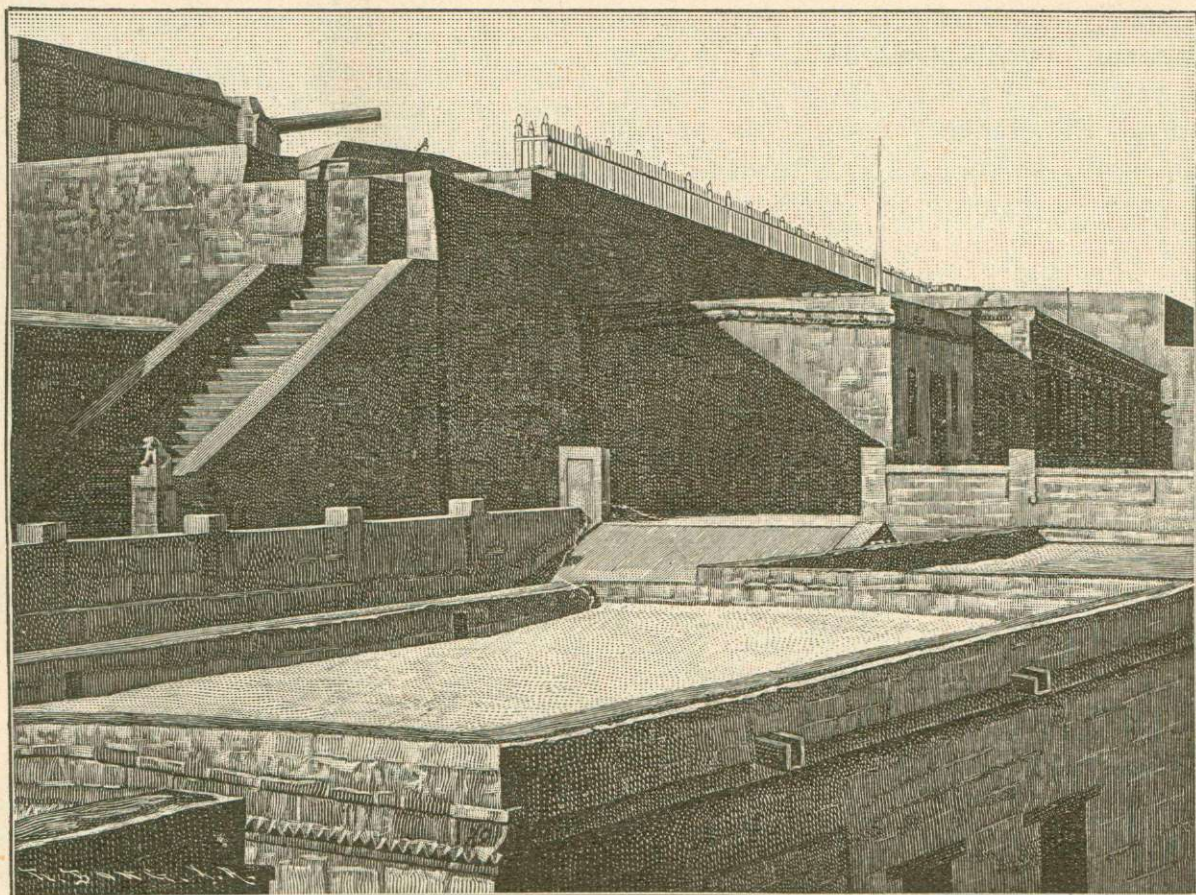
Vslišani se veselijo:
Saj On, kateri nje častijo,
Reši škod in škodnikov.
Po priprošnji Ti njihovi
Jezus, kralj, i nas pozovi
V družbo Tebi vgodnikov.

Taka dikcija se preveč razločuje od narodne govorice. A to le mimogrede. Posebno zanimivi so podatki o češčenju sv. Ahacija po raznih slovenskih krajih. Obe knjižici jako toplo priporočamo.

D. S.

Šolska izvestja. V letošnjem izvestju kranjske gimnazije nahajamo še sestavek Antona Jeršinovića „Komentar h Gollingovi izdaji Kornelija in Kurcija za III. gimnazijski razred“. — „Tretje izvestje mestne nižje realke v Idriji“ objavlja občiren spis Vinka Levičnika: „Začetni pouk o prostem risanju na realkah“. Nam je ta spis jako ugajal zaradi točnosti. Opazka na str. 59. o risanju po naravi je popolnoma opravičena. Marsikateri „moderni“

pisuje življenje lesnega trgovca Ivana Rodeta, ki je zapustil več vsot za narodne namene. — Dr. Janko Šlebinger je v „Izvestju c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani“ priobčil jako stvaren članek „Dobrovský in Slovenci“. V istem izvestju je priobčil dr. Dragotin Lončar: „Zemljevid o naseljenosti prebivalstva na Kranjskem“. — V izvestju c. kr. višje gimnazije v Novem mestu nadaljuje dr. Kaspar Pamer zgodovino novomeške gimnazije.

UTRDBA PORTARTURSKA.

risarski učitelj smatra geslo „Nazaj k naravi!“ tako, da morajo že začetniki risati vse po naravi. Uspehi so grozni. Pisatelj pravi: „Biti moramo jako previdni pri temu pouku, če si hočemo vzgojiti iz svojih učencev dobre risarje! Najprej jim moramo nuditi krepke in tečne hrane — osnovne oblike in slog — ko so to dobro prebavili, potem šele lahko pričnemo na trdnem temelju staviti stavbo lepe umetnosti!“ M. Pirnat v istem izvestju kratko po-

Savinske planine. Vodnik po gorah in dolinah v Savinskih planinah. Sestavil Franc Kobek. Izdala Savinska podružnica „Slovenskega plan. društva“. V Ljubljani 1904. Založil A. Cvenkel v Št. Petru v Savinski dolini. Tiskal Drag. Hribar v Ljubljani. Str. 122. — Ta lična knjižica obsega navodila hribolazcem, popisuje Savinske planine vobče, potem pa posamezne doline, prehode in gore. Pridejan je tudi zemljevid. Za hribolazce jako raben vodnik!

NAŠE SLIKE.

Vinjeta Žmitkova str. 449. nam kaže prizor iz vročih počitnic. Dečki so se šli kopat. Kako to dobro dene, ako hladna voda objemlje ude in osveži razgreto telo s prijetnim pljuskanjem! A po kopanju pride – apetit! In naši junaki – ne sodimo jih preostro – so zagledali blizu vode njivo s turščico. Sveže, še mlečno klasje vabi tako prijazno. Kmalu je zapaljen ogenj, in v njem se peko rumeni koruzni klasi.

Langusovi sliki, kakor tudi v zadnji številki priobčeni podobi umetnikovi, sta posneti po fotografijah gosp. F. Kotarja, fotografa v Ljubljani.

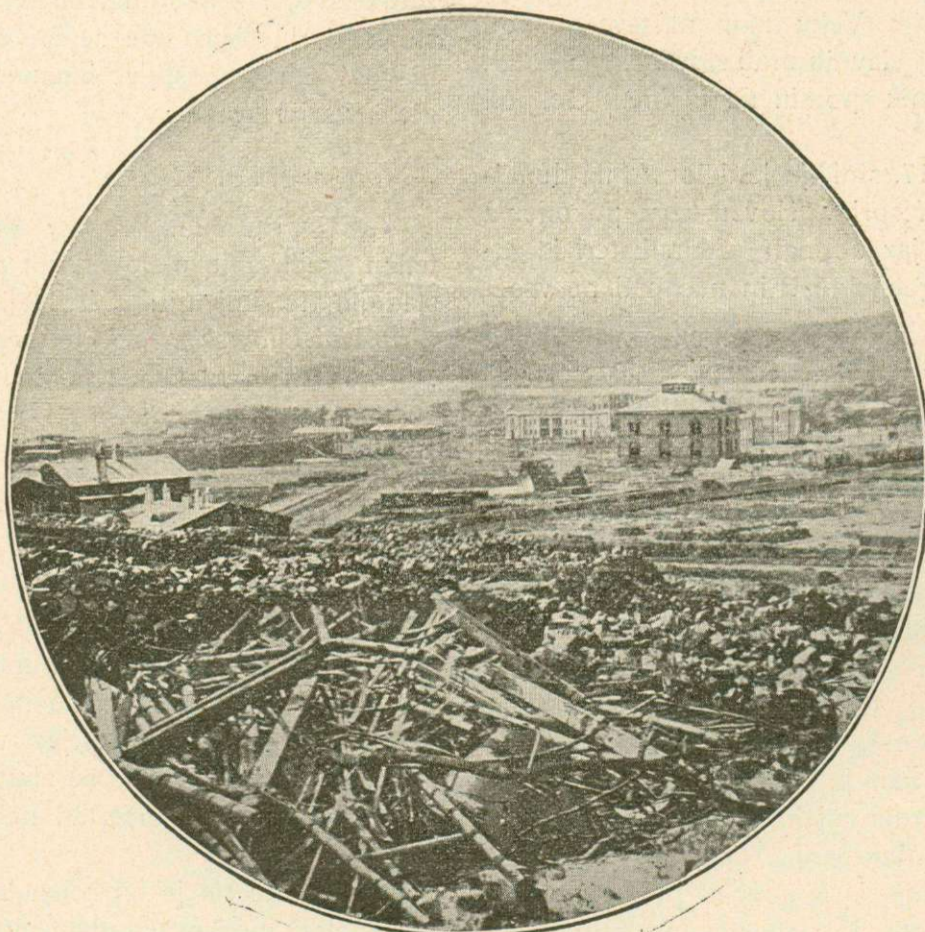
„Stavbe na kolen“ (str. 333.) nam kažejo prizor iz starodavnih časov. V ljubljanskem muzeju „Rudolfinu“ se vidijo ostanki takih stavb in orodje, ki so ga rabili ljudje v tej temni – vsaj za nas jako temni – dobi. Zabili so kole v vodo in nanje postavili svoja ubožna prebivališča. V gozdih so bili tedaj medvedje in volkovi, in človek se je pred njimi zavaroval z vodeno trdnjavo. Ali so ti kdaj sanjali, da bo nekdanj drdrala po tej zemlji železnica in da se bodo dvigale v njih bližini mestne palače z električno razsvetljavo in prodajalnice, polne bliščečega bogastva? Bogve, ako čez dvatisoč let ne pridejo za nami drugi, ki bodo na nas gledali, kakor mi zdaj na te mostiščarje v živalskih kožah!

Zemljevid ljubljanskega barja je vtoliko pomanjkljiv, da ni načrtana v njem vrhniška železnica.

To se pa ni zgodilo zato, ker bi mi nemara ne znali dostojno ceniti tega važnega prometnega sredstva, ampak ker je naš zemljevid starejši od nje. Pokojni urednik „Dom in Sveta“ je namreč nameraval napisati o Ljubljanskem barju obširno studijo ter je pripravil zanjo precejšnjo zbirko slik. Načrtal si je zanjo tudi ta zemljevid ter dal narediti klišeje. Smrt mu je vzela pero iz rok, da ni mogel dokončati kakor marsikaterega drugega, tudi tega obširno zasnovanega dela.

Vsesloven. mladeniški shod na Brezjah je bil eden najpomembnejših velikih shodov, kar smo jih imeli še v naši domovini. „Slovenska krščansko-socialna zveza“ je zasnovala v naši domovini že veliko

število mladeniških društev. Namen teh društev je, napolniti slovenske mladeniče z duhom krščanske omike in pravega, vnetega rodoljubja. V teh društvih se goji vse, kar more izobraziti in povzdigniti slovenskega mladeniča. — Četrty dan julija meseca bo ostal vsem društvnikom v živem spominu, kajti ta dan so se prvič sešli naši mladeniči k velikemu vseslovenskemu mladeniškem shodu na Brezjah. Zlasti Štajerci so se odlikovali po veliki udeležbi. Slika na

Učinek japonskega bombardiranja v Port Arturju.

str. 481. nam kaže prihod društvenih zastav; bilo jih je 42! Druga slika nam kaže velikansko zborovanje pod milim nebom. Čez 6000 zborovavcev je tu sklepalo o razširjenju slovenske mladeniške organizacije na krščanskem temelju. Fotograf nam je ohranil trenutek, ko govori ravno dr. Ivan Šusteršič, ki pa stoji

na naši sliki za mlajem. Fotografiji je izvršil gospod A. Vengar, fotograf v Radovljici. Naj prospevajo ta društva v našem narodu, naj goje v njem versko in narodno zavest z omiko, umetnostjo in gospodarskim poukom in nam naj dajo mož, ki bodo ohranili slovenski narod zdrav, čvrst in krepak!

Vsesokolski zlet v Ljubljano dne 17. julija nam je pa privedel na Slovensko slovanske „Sokole“. Posebno Čehov je prišlo veličastno število. Naša slika str. 505. vam kaže telovadce na krasno prirejenem slavnostnem prizorišču. Pred njimi na vzvišenem prostoru vidimo voditelja, za njim pa veliko pestro množico uvrščenih telovadcev. Druga slika nam pa kaže prizor pred Mestno hišo ljubljansko, kjer „Sokoli“ z odkrito glavo pevajo slovansko pesem. Bilo je navzočih 2000 „Sokolov“ s 15 zastavami. Slavnost je ob krasnem vremenu sijajno provzpela; težavne telesne vaje „Sokolov“, izvršene z veliko spretnostjo, so pokazale, da so slovanski telovadci mojstri v tej stroki.

Slavni Slovenci prejšnjih dob.

V knjižici o Juriju Vegu nam našteva gospod Frid Kavčič nekaj slavnih mož slovenskega rodu, kateri zaslužijo, da njih spomin ne izgine. Gospod stotnik piše:

Že v 15., 16. in 17. stoletju je delovalo na dunajski univerzi 17 profesorjev slovenskega pokolenja (toliko vsaj sem jih jaz dognal). Marsikateri je zaslovel zaradi svoje genijalnosti in učenosti po vsem učenem svetu, tako n. pr. naš slavni celjski rojak Prelokar, ki se je nazival Thomas de Cilia, „Tomaž iz Celja“, in je bil vzgojitelj „zadnjega viteza“, učenega in vedi naklonjenega cesarja Maksimiljana, ter je umrl kot škof Konstancije. Najslavnejši pravnik 16. stoletja je bil Virnik, doma iz Polhovega gradca, ki si je, kakor je bilo takrat sploh običajno, svoje ime polatinil v Pegeja (Pegeus). Še 150 let za njim so pravniki zajemali in črpali iz njegovih neprekosnih juridičnih knjig.

V vrsto teh rojakov spada tudi naš slavni skladatelj Petelin (Gallus), čigar življenje in delovanje na glasbenem polju nam je izvrstno ocenil in opisal naš vrli glasbeni strokovnjak, amanuensis dvorne knjižnice, g. doktor Mantuani. Veleučeni in slavni dunajski škof Slatkonja, ki je igral na polju cerkvene godbe, cerkvenega petja, humanistične vede in umetnosti veliko vlogo, je bil tudi kranjski rojak. Brikcij Preprost, najboljši retorik (govornik) dunajske univerze v sredini 15. stoletja, je bil sin prostih kmetijskih staršev iz celjske okolice. Trikrat je bil rektor dunajske univerze in kot tak je pozdravil prvič na Dunaj došlega cesarja Maksimiljana z ognjevitim govorom v cerkvi svetega Štefana. Znamenito za nas je tudi, da je bil Slovenec Preprost prvi rektor dunajske univerze, kateremu je podelil cesar

Maksimiljan častni naslov „magnificus“. Andrej Perlah, porojen 1490. l. kmetijskim roditeljem v Svičini nad Mariborom, je bil na matematičnem polju vreden prednik Vegov. Bil je profesor dunajske univerze ter najboljši prijatelj slovečega dunajskega humanista Gundelna. Izdal je mnogo knjig astronomične in matematične vsebine. Po poklicu je bil zdravnik, doktor medicine. Aschbach ga prišteva najodličnejšim zdravnikom one dobe, dočim ga sloveči Melanchthon vvršča mej najizvrstnejše matematike onega stoletja. Slavni jezikoslovec in naravoslovec Žiga Popovič, ki je stvoril Nemcem besedo „Sternwarte“, je bil tudi štajerski rojak iz Arclina pri Celju.

Naš mali, hrabri narod, iz katerega se je porodilo do novejšje dobe primeroma le jako malo število častnikov, šteje pa vendar sedem vitezov reda Marije Terezije.

Ti možje so: Seničar (Spodnjištajerec), Čehovin (Kranjec), Novak (Kranjec), dva Šerpona iz Gradiške, Jablonsky po maternem pokolenju slovenski Štajerec (Mati mu je bila dekla, oče pa kočijaž v Radgoni) in končno Vega, ki je zaradi svojih učenih matematičnih knjig seveda najslavnejši, in čigar ime se še dandanes, 100 let po njegovi smrti, spoštljivo imenuje po vseh višjih učilnicah vsega sveta.

„Slowiański klub“ v Krakovu prireja vsak teden predavanja o slovanskih razmerah. Izmed poslednjih imenujemo: „O ideji cirilo - metodijski“ (dr Zdziechowski), „O Jovanoviču in Kumičiču“, „O modernem ruskem leposlovju“, „O litovski abecedi“ itd.

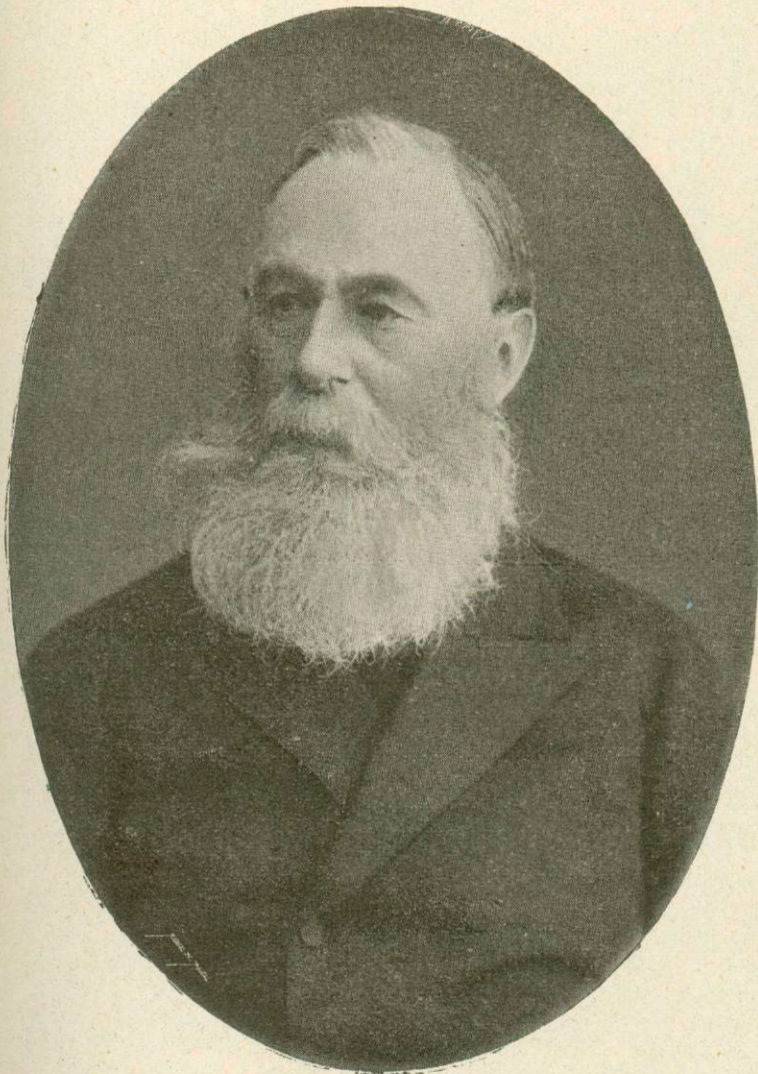
Boris Čičerin.

Pred kratkim je umrl na Ruskem mož, kateri je daleč presezal po svojih dušnih zmožnostih običajno družbo. Bil je Rus, kateri je mislil dalje, nego misli oficialna Rusija. Ker se je o njegovih idejah tudi na shodu slovanskih časnikarjev v Dubrovniku vnela vroča debata, katere so se zlasti udeleževali Poljaki in Rusi, hočemo tu načrtati nekaj njegovih vodilnih misli.

Boris Čičerin je bil rojen leta 1828. in je bil potomec stare moskovske plemenite rodbine. Po svojem sorodstvu in svaštvu — bil je poročen z grofinjo Kapnistovo, sestro ruskega poslanika na dunajskem dvoru — je spadal med višje kroge ruske družbe. Študiral je najprej v Moskvi, potem je pa šel na zapad, kakor mnogi mladi ruski talenti, da tam proučuje novodobno znanost. Tu se je nasrkal Heglovih naukov o „neskončnih silah človekovih“, o „človeku-bogu“, o „popolni, neskončni vedi“. Ti nauki so vneli rusko mladež, iz katere so izšli „idealisti 40 let“.

A ta Heglov idealizem se je razvil v dve nasprotni struji. Dr. M. Zdziechowski („Przegląd Polski“ 1904. 616.) nam popisuje ta razvoj tako-le:

„Eni (Belinskij, Hercen, Bakunin) so povzeli od Hegla idealizacijo človeka, v katerem se razodeva absolutno bitje — Bog, in so iz nje izvajali popolno svobodo posameznika, ki ne sme biti omejena po ničemer; ti so začeli skrajni individualizem prevratnih in anarhičnih struj, ki so kmalu pretresle Rusijo. Druge so napotili Heglovi nauki do zgodovine in do prava, tembolj, ker je zgled k temu dal že njihov učitelj; saj je Hegel učil, da je najvišji

Boris Čičerin.

stvor človeka - boga država, in sicer pruska država. Tu so učenci mojstra popravili in so namestu Prusije postavili Rusijo ter učili mesijansko poslanstvo Rusije, katera bo dala svetu popolno ureditev na ruskih temeljih: veri pravoslavni in carski avtokraciji. Nazori te struje, ki so jo zastopali Kirjejevskij, Homjakov, Aksakov, so postali pozneje orodje nacionalistiške reakcije in rusifikacijske politike.“

Čičerin pa se ni nagnil niti na eno, niti na drugo stran. Zdziechowski trdi, da ga je Kantovo modroslovje odvrnilo od heglovskega obožavanja človeka. Čičerin je svoje nazore postavil na vero osebnega

Boga - Stvarnika in je smatral to vero kot prvo moralno dolžnost človeško.

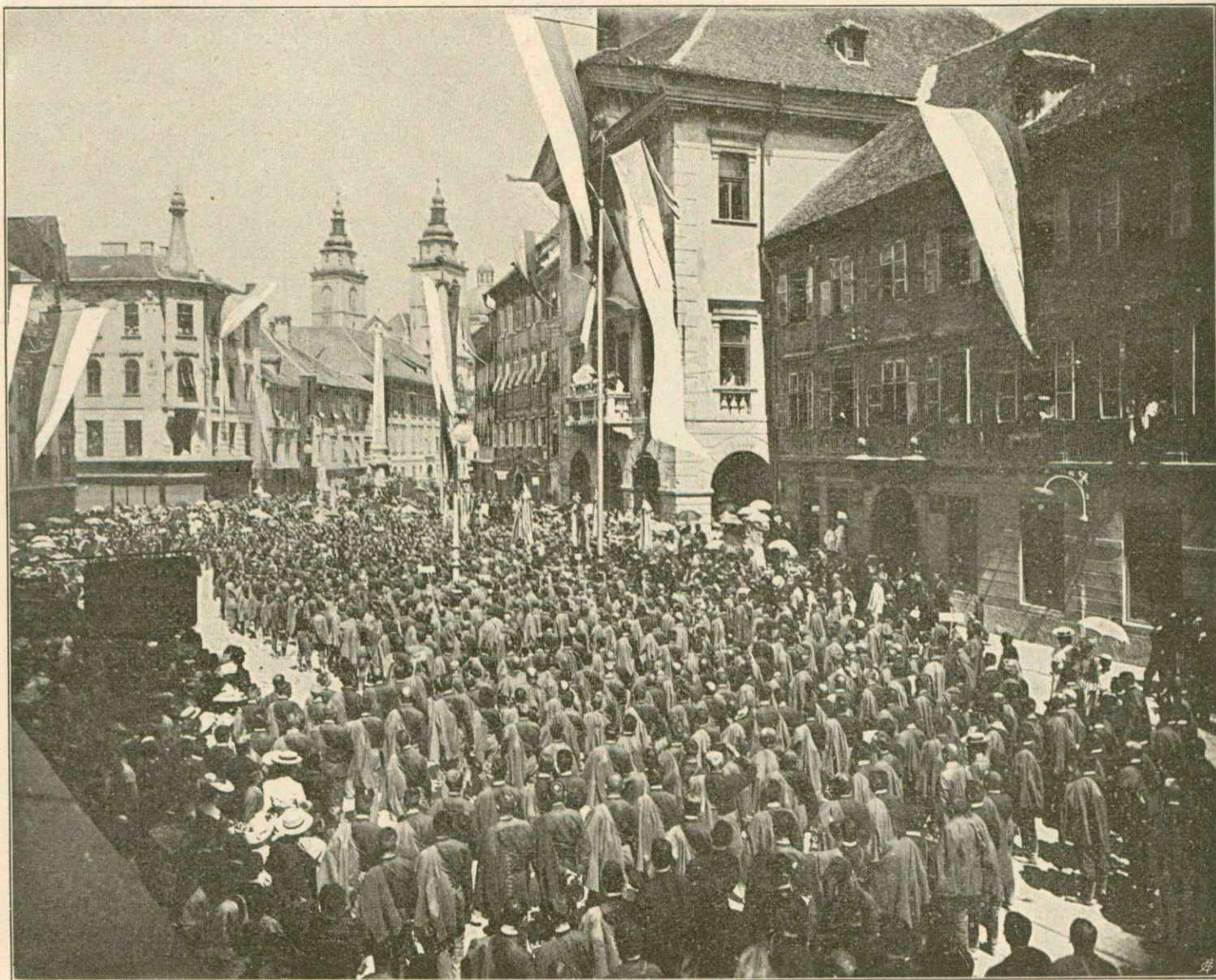
Čičerin se je posvetil posebno pravoslavnim študijam in je daljšo vrsto let bil profesor državnega prava na moskovskem vseučilišču. Pozneje je postal župan moskovskega mesta. Tedaj je bilo slovesno kronanje carja Aleksandra III. Takrat je pri banketu, ki so se ga udeležili zastopniki vseh ruskih mest, izpregovoril pozdrav, ki je postal zanj usoden. Čičerin je nazdravil „edinosti vseh deželnih sil, smotrečih k blagru domovine“, ter izrazil upanje, da vlada pokliče te sile do glasovanja, kajti „brez udeležbe družbe izgube svoj smisel vse reforme prejšnje vlade“. Te besede je vlada smatrala kot željo po skupnem državnem zboru. S to mislijo se je bil res baval zadnje dni svojega življenja umorjeni car Aleksander II. A pogumni govornik je vsled teh besed padel v nemilost in moral odstopiti iz javnega življenja.

Čičerin je šel na deželo in živel odslej samo znanosti. V njej je imel edino uteho, zlasti, ker so ga zadele še razne rodbinske nesreče. Baval se je z zgodovino ruskega prava, z državnim pravom, s pravno filozofijo in z modroslovnimi vprašanji sploh. Spisal je knjige: „Provincialne institucije v Rusiji“, „Skice iz zgodovine ruskega prava“, „Zgodovina političnih znanosti“ (4 knjige, 1868 - 1878), „Lastnina in država“ (2 knjigi, 1862 - 1883), „Kurz državne vede“ (3 knjige), „Počela logike in metafizike“, „Filozofija prava“, „Znanost in vera“. Pravniki cenijo najbolj njegove zgodovinske spise. Bil je v nasprotju z rusko vladno notranjo politiko. Čičerin je svoje pravne nazore razvijal v idealističnem duhu na podlagi krščanskih nazorov o Bogu in o človeških dolžnostih. Bil je prepričan, da ne more biti protislovja med vero, znanostjo in moralnim pravom. Tudi država se mora ravnati po nraavnih načelih; res je sicer, da so tudi z nenravnimi sredstvi postale države mogočne, a nenravnost vendar ne more roditi trajne kulture in splošnega blagra družbe. Iz tega je izvajal razmerje med gospodujočim in podjarmljenim narodom. Gospodovanje nalaga težko moralno dolžnost: Narod, ki hoče drugemu vladati, mora biti ne le popolnoma pravičen, ampak mora tudi nraavno stati nad njim, da more podložniku dajati novih kulturnih dobrot. Po tem načelu je sodil razmerje ruske vlade do podložnih ji narodov in odločno obsojal njeno politiko. Rekel je, da če se Rusija ne izpremeni, bodo prišle težke notranje katastrofe nad njo.

V modroslovnih spisih pobija moderni pozitivizem, za katerim se skriva goli materializem, in ki je kriv tudi politične zdivjanosti. „Odtod splošna zmeda“, pravi Čičerin, „odtod mrak, negotovost, kakršne nikdar doslej ni bilo; močno prepričanje, jasna misel, vzvišen značaj postajajo vedno bolj redki.“ V etiki pozitivistov vidi nasprotje do pravega razmerja človeka do Boga in nasprotje do logičnega mišljenja. „labo služijo znanosti onemu, ki je v

svojih mislih ugasnil počela metafizike; obsodil se je k temu, da leze vedno le v nižavah realizma in da izgubi slednjič zavest, da je bil poklican do druge vede in do drugega življenja!“ Čičerin je bil prepričan, da se modroslovje povzdigne do novega idealizma, ki bo poživil religijo v družbi in utrdil demokratični ustroj človeške družbe, a tako, da bo dal umskemu delovanju nadvlado nad fizičnim delom. Kot najvišjo stopinjo človeškega duha pa opisuje Čičerin religiozno prepričanje. Razmerje med vedo in vero mu je kakor razmerje med silogizmom in molit-

Po teh načelih je sodil Čičerin tudi o razmerah človeške družbe. Ko je Mommsen izdal svojo brošuro o Čehih, v kateri jih zaničuje kot nižji narod, jo je Čičerin obsodil, in ravno tako je obsojal tudi krivice, ki jih je Rusija storila Poljakom. Zato čudno, da je jagelonsko vseučilišče v Krakovu imenovalo Čičerina za častnega doktorja. „Skozi Poljsko“, je pisal sivolasi modroslovec, „vodi pot nas Ruse do slovanstva, do vsega, kar je vzvišenega v človeštvu, do moči gmotne in moralne . . . Vzajemno zблиžanje teh dveh največjih slovanskih rodov na

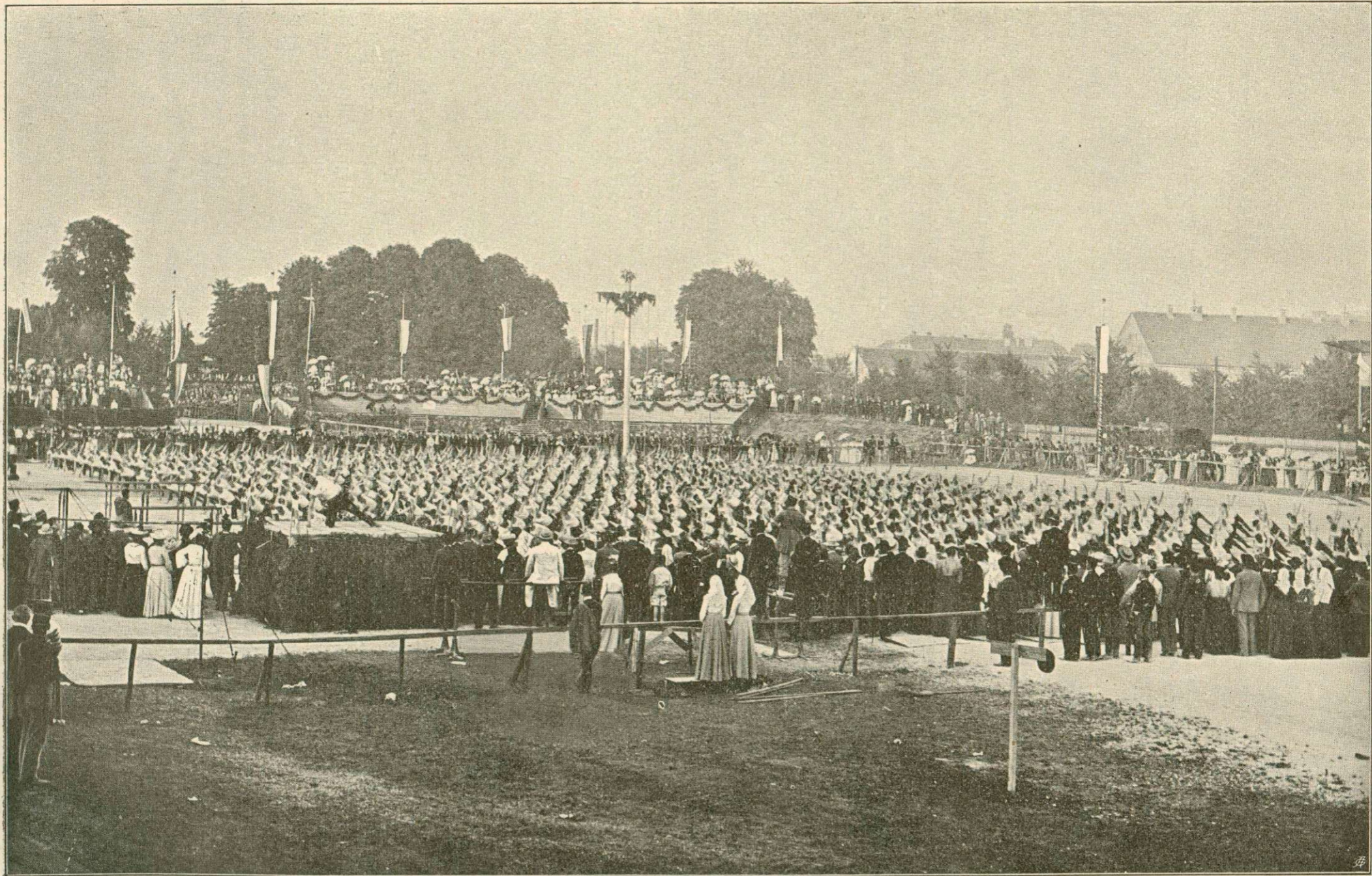

„SOKOLI“ PRED MESTNO HIŠO V LJUBLJANI.

vijo. Modroslovje mu je spoznavanje absolutnega, religija pa teženje, čim najtesneje občevati ž njim. A Bog — pravi Čičerin — se človeku razodeva v toliko, v kolikor ga ta more pojmiti; mera občevanja je odvisna od mere spoznanja, in zato je modroslovje uvod k religiji; čim bolj uvaja človeka do spoznanja absolutnega bitja, s tem globljim čaščenjem ga navdaja do Boga, ki je Bog, živi, najvišji Razum, vtelešena Beseda, ki po Kristusu govori k človeku. To je globoki temeljni nazor Čičerinov.

podlagi popolne ravnopravnosti bi bilo za nas tako koristno, da se ne upamo niti verovati v možnost tega zблиžanja; Bismarckovi spisi nam svedočijo, kako so se Nemci tega bali l. 1863.; ne dvomim, da če bi Rusija bila pravična Poljakom, bi povzdignila tudi svojo lastno silo.“

V jeseni l. 1900. se je Čičerinu primerila velika nesreča. V njegovi hiši je nastal požar, in pri tem si je starček nevarno opeknel glavo. Moral je dalj časa ležati, a v kljub trpljenju ni prenehal v literarnem

VSESLOVENSKI SOKOLSKI ZLET : JAVNA TELOVADBA.

delu. V svojem zadnjem delu, posvečenem obrani Finske, kliče Rusom: Pred vsem moramo podati roko od nas podjarmljenemu slovansk. bratu in ga vzdigniti iz ponižanja, v katerem ga držimo.“

Seveda Poljaki častijo spomin tega moža, ki je v ruskem jeziku tako jasno izrekel njihove želje. In profesor Zdziechowski, po katerem smo posneli te vrstice, pravi: „Njegova smrt zbuja v nas žalostne odmeve; kdo — vprašujemo — nam nadomesti tega moža po duhu božjem, ki je z mogočnim glasom karal greh svojega naroda, kličeč k pokori in k izpreobrnitvi?“

Dr. E. L.

† A. P. Čehov.

V noči na 2. julija st. sl. ob treh popolnoči je umrl v Badenweileru Anton Pavlovič Čehov, vsemu slovanskemu svetu znani najizvrstnejši novodobni ruski pisatelj, o katerem je pred kratkim pisal tudi „Dom in Svet“. Dolga bolezen — jetika, kateri je podvržen ves rod Čehov in od katere se je zdravil tudi pokojnik v inozemstvu — bolezen, kateri je trepetno sledila vsa Rusija, se je končala s srčno kapjo. Poslednje težavne dni je preživel Anton Pavlovič s svojo ženo, znano igralko Th. L. Knipper-Čehov; na njenih rokah je v miru zaspal.

V A. P. Čehovu je izgubila novejša ruska literatura glavno svojo moč; kajti L. N. Tolstoj ni sin sedanjega veka. Podajem torej tu glavne podatke iz njegovega nedolgega, a plodovitega življenja.

Anton Pavlovič je bil rojen dne 17. jan. l. 1860. v Taganrogu. Najprej se je učil v taganroški gimnaziji, ki ima, kot ruske gimnazije sploh, dveletni pripravljalni tečaj. Dokončavši gimnazijski tečaj je vstopil v najstarejše rusko vseučilišče v Moskvi, da študira zdravilstvo. L. 1884. je dokončal medicinske študije s pravom zdravnika. Pa A. P. nikoli ni izvrševal zdravniškega poklica, tudi državne službe nikoli ni sprejel. Literarne svoje poizkuse je A. P. začel priobčevati še kot dijak moskovskega vseučilišča. Njegovi prvi proizvodi so izhajali v humorističnih listih „Budilnik“ in „Oskolki“. Te kratke spise je podpisoval A. P. s psevdonimom „Antoša Čehonte“. Od humoristike je prešel A. P. kmalu k povestim, katere se zovejo po njem značilno „razskazi à la Čehov“. Njegove prve leposlovne proizvode je priobčevala „Peterburgskaja Gazeta“, katera mu je tiskane vrste prva začela plačevati po 7 kopejk! Končno pa je sprejel A. P. sedanji lastnik in izdajatelj največjega in najspretnjšega ruskega dnevnika „Novega Vremena“ A. S. Suvorin. „Jaz tiskam vse, kar napišete“, mu je rekel, „in vam bom plačeval dražje, nego vsi dosedanji vaši gospodarji“ . . . Tako ima Suvorin - oče zaslugo, da je o pravem času pomagal A. P. iz bede ter ga ohranil ruski književnosti. Prvi zbornik Čehovih „razskazov“ je izšel l. 1886. Leta 1887. pa je izšel drugi zbornik „V mraku“ („V sumrakah“), kateremu je Akademija

znanosti prisodila nagrado Puškinovo. Odslej je Čehov slaven in priznan pisatelj.

Prvi dramatični proizvod, s katerim je nastopil Čehov na gledališkem odru, je bila enodejanska burka „Medved“. Prošlega leta pa je moskovski „Hudožestvennij teater“ predstavljal poslednji dramatični proizvod A. P. „Višnjevi sad“. — S to predstavo je ruski literarni svet združil tudi 25letnico književne delavnosti Čehove, o kateri je poročala tudi slovenska beletristična kronika Mir prahu Antona Pavloviča! Ta veliki talent zasluži, da se Slovenci podrobneje zanimajo zanj. Truplo so prepeljali v Moskvo.

Prof. Štifter.

Dimitrij Ivanovič Mendelejev. Slavni ruski kemik, o katerem je pred leti že obširneje pisal „Dom in Svet“, je praznoval dne 9. febr. t. l. svojo sedemdesetletnico. Mendelejev je sin mrzle Sibirije. Njegova mati, revna, neizobražena, je vse storila, da pridobi svojemu sinu višjo izobrazbo. Dimitrij Ivanovič se jej je izkazal hvaležnega, ko je, stoječ na vrhuncu svoje slave, l. 1887. posvetil eno svojih najboljših znanstvenih del — svoji materi. Njegova „Počela kemije“ so prevedena skoro na vse kulturne jezike. Največje zasluge ima kot preiskovavec kemičnih prvin.

Pesnik iz carske rodbine, veliki knez Konstantin, je praznoval svojo književno 25letnico. Ob tej priliki je docent Protejkinskij v javnem predavanju analiziral njegove pesmi.

Konec umetnice. V Parizu se je nedavno ruska umetnica Ivanova obesila — vsled gladu. Listi ji zdaj pišejo vroče nekrologe in kažejo do nje velike simpatije — prepozno.

Rusko - japonska vojska.

Nekaj mesecev zdaj že igrata šah Kuropatkin in Kuroki. Nasproti sta si postavila svoji armadi in vsak izmed njiju premika svoje čete naprej, na levo in na desno, da bi dobil primerno postojanko, iz katere bi mogel zadati nasprotniku smrtni udarec. Kuropatkin še zdaj ni dovolj močan, da bi si mogel želeči odločitve. Zato se pomika počasi nazaj, a nikjer brez boja. Japonci so pa tudi spoznali, da jim prehitro prodiranje utegne postati nevarno, in se pripravljajo z veliko previdnostjo k velikemu udarcu. Tudi deževno vreme je obe armadi zadržalo. Deževje je preplavilo južno Mandžurijo, reke so izstopile in armadi sta obtičali v blatu.

Rusi stražijo z največjo pazljivostjo svojo železnico, ker na tej niti visi njihovo življenje. Čete Hunhuzov in Kitajcev, ki jo izkušajo razdreti, pa skrbno zasledujejo in kaznujejo s smrtjo vsak tolovajski poizkus. Ob postajah vise kletke, v katerih so v svarilo razobešene glave kaznovanih tolovajev.

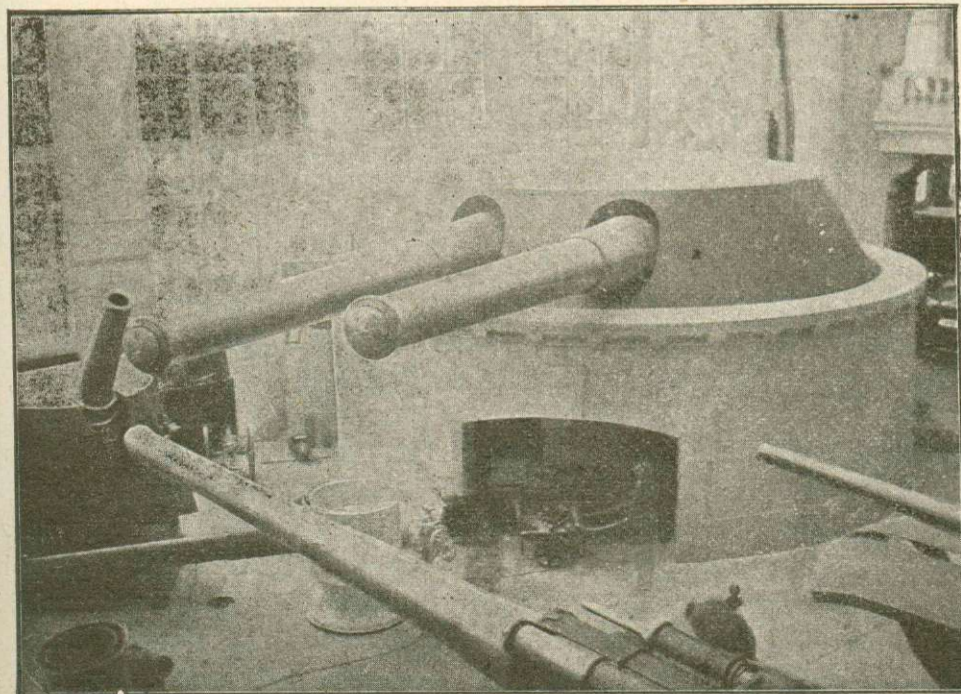
Ruske čete so se umikale proti glavnemu taborišču Kuropatkinovemu v Ljaojanu, braneč prelaz za prelazom, mesto za mestom, da bi zadržale sovražnika in pridobile časa. Stakelberg se je bil vrnil od svoje brezuspešne poti na jug in se je združil z ostalo rusko armado. Dan za dnem se bijejo manjši boji med prednjimi stražami, katere odpošiljajo od obeh strani naprej, da poizvedujejo o nasprotnih silah.

Večja bitka se je vnela za Kajpin 9. julija, kjer so se Rusi, močni 30.000 mož, dobro utrdili. A po kratkem boju jih je japonska premoč prisilila, da so zapustili mesto. S tem so pa dobili Japonci pristo pot do Njučvana in njegovega pristanišča Inkova.

Natančnejših vesti je težko dobiti z bojišča, kajti oba nasprotnika strogo pazita, da časnikarji ne izdajo njiju skrivnosti. Od večjih bojev zadnjih dni je znano to, da je general Keller napadel Japonce v Motjenskem prelazu, a se je moral umakniti po težkih izgubah.

Vroč bitka se je vnela 25. julija pri Dašičavu. To je važna postaja ob železnici, ki veže Ljaojan s Port Arturjem in ima odtod stransko progo v Inkov, pristanišče Njučvana. Rusi so napadli japonske postojanke vzhodno od Dašičava. Boj je trajal štirinajst ur. Odzačetka so bili Rusi močnejši. A ko je z gričev začelo streljati desno japonsko krilo, so se morali Rusi umakniti. Izgube so na obeh straneh velike. Delovalo je največ topništvo, katerega kroglice so zemljo čisto razrile na bojišču.

Proti jugu pa napadajo Japonci utrdbe pred Port Arturjem. Z velikimi izgubami so jih nekaj že vzeli. Slika na str. 500. nam kaže, kake so te utrdbe. Toliko je gotovo, da Kuropatkin ne more priti Port Arturju na pomoč. Vprašanje je, ali se bodo mogle te trdnjave držati, dokler se ne odloči boj med velikima armadama.

Model dvotopnega stolpiča na portarturski utrdbi.

Zjutraj dne 23. junija so ruske križarice z oklopniciami šle iz portarturskega pristanišča. Admiral Togo jih je napadel. Boj je trajal od 3. ure popoldne do 4. ure prihodnjega popoldne. Ker je hotel Togo odrezati rusko brodovje od pristanišča je ruski poveljnik admiral Withöft ukazal, da se je vrnilo v pristanišče. Japonci so nato s suhega in od morja ponavljali svoje napade, ki so jih pa Rusi vedno

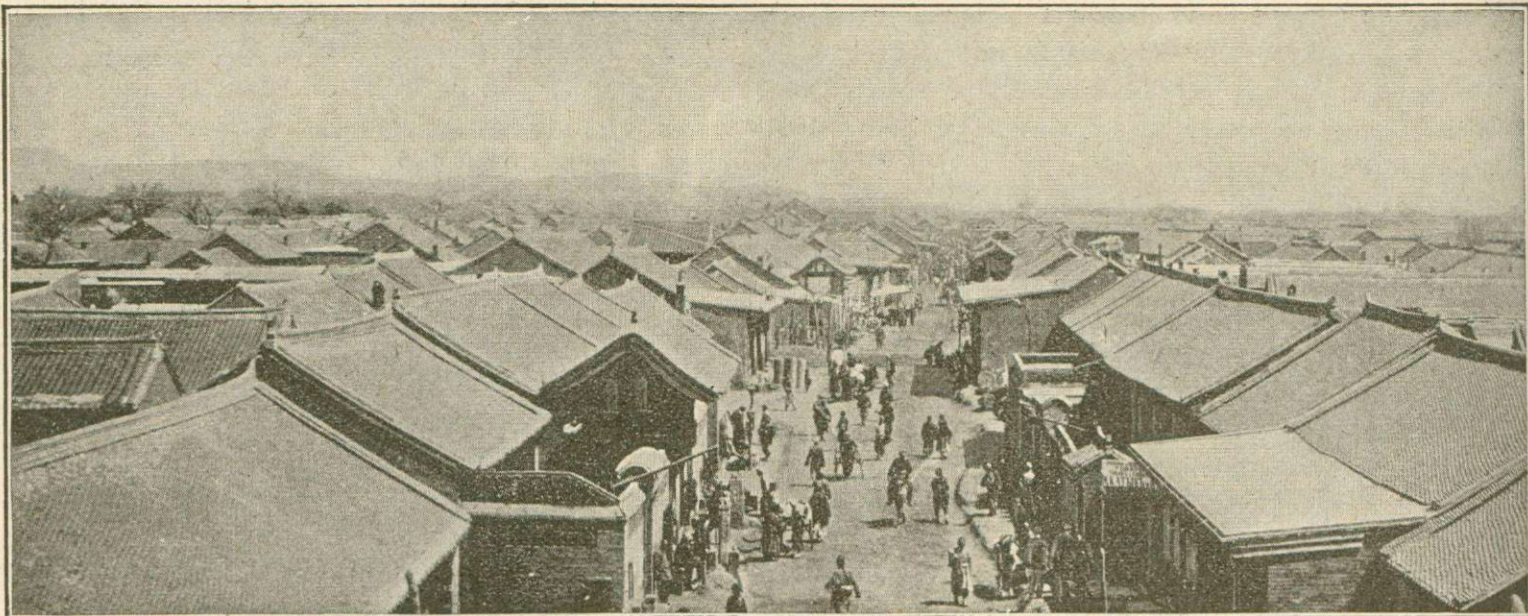
Maršal Ojama,
vrhovni poveljnik vse japonske armade.

odbijali. Zadnje dni se o brodovju admirala Toga ni slišalo nič, najbrže mora popravljati svoje ladje.

Admiral Skrydlov pa z vladivostoškim brodovjem pridno lovi japonske ladje. Napadel je celo Genzan v Koreji ter ga bombardiral; ruske granate so zapalile tam japonsko vojašnico. Podadmiral Bezobrazov izpolnjuje drzno ukaze glavnega poveljnika.

Naša slika str. 509. nam kaže prehod japonskega oddelka skozi reko Jalu dne 1. maja. Japonsko vojaštvo je moralo bresti daleč po vodi, da napade na drugi strani ruske utrjene postojanke. Silno krvavi boj se je končal s porazom ruskega generala Zasuliča. Na str. 507. pa je model topniškega stolpa iz Port Arturja. Da je top zavarovan proti sovražnim strelom, je skrit v jeklenem stolpu. Sovražna krogla, ki prileti v stolp, odleti od njegove okrogle stene brez škode.

Japonski cesar je poslal na bojišče kot vrhovnega poveljnika vseh japonskih čet in podkralja pribojevanih pokrajin maršala Ojama. Ta je bil na sedanjem bojišču že v japonsko-kitajski vojski ter se je odlikoval kot

ULICA V LJAOJANU, GLAVNEM TABORU GENERALA KUROPATKINA.

drzen vojščak. Postave je majhne in zabuhle glave, lica so mu razorana od kozâ. Kdor ga prvič vidi, bi mislil, da ne zna do pet šteti. A kratek pogovor prepriča vsakoga o izrednih zmožnostih tega na videz tako neokretnega moža.

K Petrarkovi 600-letnici.

Italija je praznovala dné 20. julija t. l. 600-letnico po rojstvu enega svojih največjih pesnikov. Francesco Petrarca, z lovorom venčani pesnik zgodnje renesanse, eden najglobljih lirikov svetovnega slovstva, v katerem se zrcalijo vse prednosti in vse napake one dobe, v kateri je bila Italija raztrgana po notranjih bojih, papeštvo prisiljeno bivati v prognanstvu, ko so se začeli krščanski nazori mešati s poganskimi in ko je v književnost začela prodirati ljudska italijanska govornica, dotlej potiskana v kot od gosposke latinščine — ta zgodnji cvet mladega slovstva je tudi za Slovence važen, ker je podal Prešernu ne le vzorec oblike, ampak tudi snov za marsikatero njegovo pesem. To razmerje med Prešernom in Petrarcom hočemo drugi pot natančneje zasledovati: Danes se ozrimo le nekoliko na Petrarkovo življenje!

Oče in mati sta sledila papeškemu dvoru v Avignon z mnogimi Italijani, in tam je mladi Petrarka spoznal trubadursko in provensalsko pesništvo. Oče, notar po poklicu, je iz sina hotel narediti pravnika. Petrarka se je res učil prava, a ves prosti čas je posvetil pesništvu. Mladi pesnik je začel opevati „madono Lavro“, v kateri je posebej ženski ideal, kakor ga je ustvaril viteški kult srednjega veka. Bil je ognjevit, južne narave, in njegova ljubezen gotovo ni le platonična. Naglo je postal slaven. Pozneje ga vidimo na papeškem dvoru v cerkveni službi, in italijanski knezi ga vabijo na svoje dvore, da se ude-

ležé slave njegovega imena. On pa peva o Lavri, o njeni lepoti in kreposti, a njegova izpočetka čustvena ljubezen se vedno bolj povzdiguje in očiščuje.

V tri dele se dajo razdeliti njegove poezije: Soneti in canzoni „In vita di madonna Laura“ so pesmi ljubavnega hrepenenja, polne žive domišljije in neizcrpne v pesniškem izrazu. Lavra umrje, in Petrarka peva pesmi „In morte di madonna Laura“. Na mesto čutnega hrepenenja začne stopati razmišljanje. Posvetna ljubezen, očiščena od trpljenja in smrti, išče višjih vzorov; ženski ideal se vedno bolj razliva v podobo mile kreposti in svete čistosti, dokler pesnik ne najde najvišjega ideala v Materi božji, in vsi akordi njegove pesniške duše se zlijejo v najkrasnejši spev cele zbirke, v mogočno marijansko himno: „Vergine bella, che di Sol vestita . . .“

Tretji del so pa „Trionfi“, v katerih združuje v eno celoto misli in občutke, raztresene po prejšnjih sonetih in pesmih v „Canzonieru“. Silno čustvenost, ki zveni iz njegovih sonetov, hoče tu spraviti v sklad z božjo postavo, tako da slednjič res vsa pesniška zbirka kaže pot od zemskih strasti do večne sreče. Človek je v mladosti ves podvržen čutnosti, katera se najbolj kaže v ljubezni. A pozneje vidi, da v tem vživanju in hrepenenju ne najde popolne sreče, se začne boriti proti čustvenosti in jo zmaga z zdržnostjo in čistostjo. Ko se pa tako bori, ga prehiti smrt, ki izenači vse, zmagovavce in premagane, in jih vzame s sveta. A smrt vendar ne vzame človeka vsega s sveta: Ostane spomin velikih mož, ki so s svojimi deli smrti oteli vsaj en del svojega bitja, ki živi dalje v slavi. A tudi ta slava zamre in ne zadošča človeškemu srcu, ki ne najde drugod popolne utehe, kakor da se raduje v Bogu in vekomaj živi pri njem. Tako si torej slede „Trionfi“: Ljubezen najprej zmaguje nad človekom, a njo zmaga čistost; smrt pa triumfira nad obema; slava zmaguje smrt;

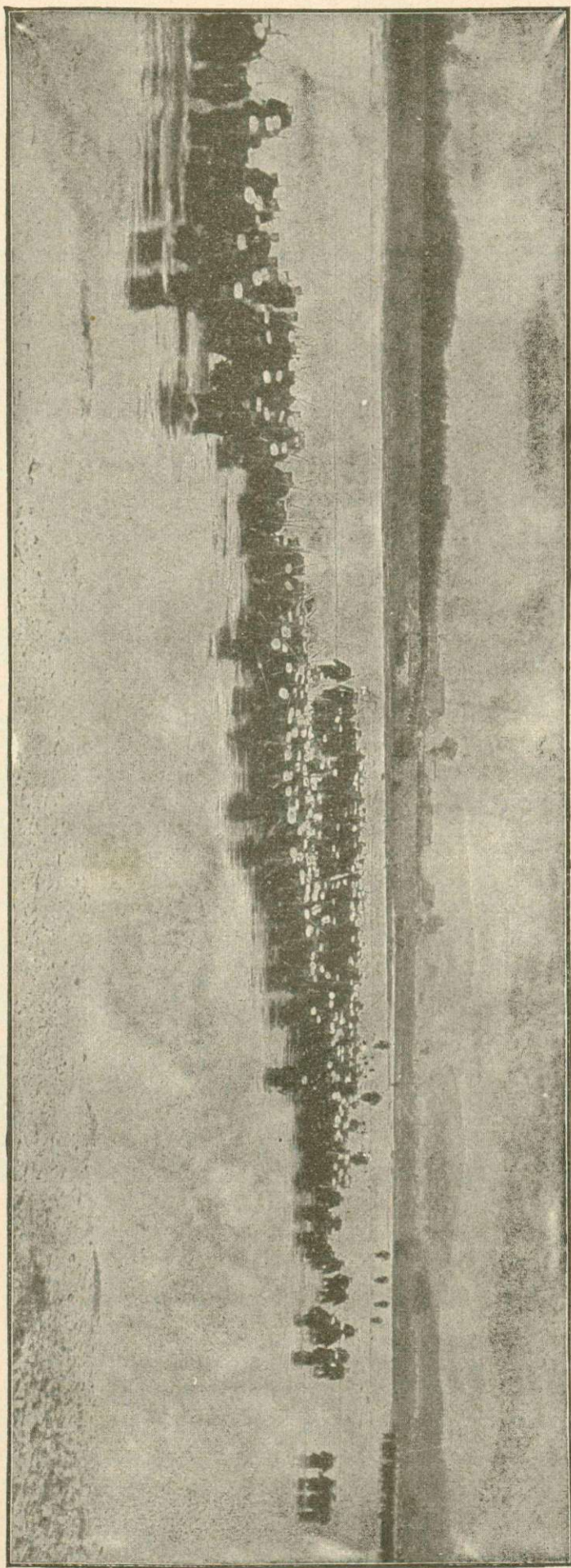
čas umori slavo, a večnost triumfira nad časom. In tako stopnjuje Petrarka svoj ideal: Koncem prvega

do vrhunca poezije, do slave božje. — Seveda pa niso vsi deli Petrarkovih poezij prav skladni s to veliko celoto. Mladostne poezije njegove so polne žareče erotike, katero je Prešeren sicer posnemal, a je ni mogel doseči v njenem popolnem plamenu.

Bilo je nekaj, česar mi danes ne moremo umeti, da so pesnika, skoro izključno erotičnega, tako proslavljali. Papeži so ga odlikovali, knezi so hoteli z njegovo prisotnostjo dati sijaj svojim dvorom, in tri mesta so tekmovala za čast, da ga venčajo z lovorom. Pariz in Napolj je prezrl, da je odlikoval Rim, kjer so ga na Kapitolu z veliko slovesnostjo venčali z lovorovim vencem za kralja pesnikov. Bil je pač častihlepen in samoljuben, da je zaželel takega čaščenja — a bilo je v duhu tedanje renesanške dobe, ki je oboževala vse stare klasične tradicije.

Petrarka je sodobnikom opeval viteški kult žene, kateri je bil takrat izraz omike in rahločutja nasproti posirovelim in odurnim vojnim navadam. Zato je našel toliko priznanja. A šel je predaleč v oboževanju ženske. Tudi njegovo življenje ni brez madeža. In tako vidimo, kako ga poleg erotične sentimentalnosti spremlja vedno tudi kesanje in želja po višjem, neminljivem. Bil je nemiren duh. Prepotoval ni le Italije, ampak Evropo od Prage do Holandske. Občeval je s cesarji, vojščaki, škofi, od vseh sprejet z največjo dobrohotnostjo. A žene ga v samoto, zakoplje se v knjige, pokori se za grehe in toži, da je v proslavljanju ničnih krasot zamudil višjega, plemenitejšega dela. Veliki ljubitelj klasicizma, ki je za visoke vsote kupoval stare rokopise, ki je svetu rešil in ohranil Varronove spise, zgodovino Plinijevo, drugo dekada Livijevo, pisma Ciceronova in dva njegova govora — ta gladki humanist se vrne k psalmom in k evangeliju. Ljubljenec dvorov, ki mu je življenje nudilo vso svojo opojnost, da jo kot privilegiranec človeške družbe pije do omamljenosti, se posti kot puščavnik, da izbriše grehe svoje mladostne pohotnosti. In nazadnje se zateče v samotni Arquà pri Benetkah. Menihi mu dajo sveta, kjer si sezida hišico. Papež ga vabi v Rim, on gre, a se vrne v samoto. Tu se izprehaja v zelenju, premišljuje svoje življenje ter piše svoje „Trionfi“. V noči od 18. na 19. julij, sedeč pri mizi v svoji delavnici do pozne ure, sklone belo glavo na odprto knjigo. Bile so „Izpovedi“ sv Avgušтина. Glave ni več dvignil. Pesnik Lavre je bil mrtev.

Koliko jih je, ki se naslanjajo ob zvonkih, kot žamet mehkih verzih njegovih sonetov! A kdor njegove poezije ne sodi v tem celotnem okviru, ne pozna Petrarke. *Dr. E. Lampe.*

JAPONCI BREDEJO SKOZI REKO JALU.

cikla obožuje Lavro. — zemeljsko žensko, v drugem delu se povzpne do čistega ideala ženske, do čaščenja Marijinega devištva; slednjič pa se povzdigne

Tristoletnico „Don Quixota“ praznuje letos Španija. Štiri mesta so se prepirala, češ da se je v njih rodil slavni Cervantes. Končno so dognali, da je bil rojen v Alcali de Henares v Novi Kastiliji. Ko je izdal prvi zvezek „Don Quixota“, se nihče ni zmenil za to duhovito satiro Cervantes si je pa znal pomagati. Izdal je brezimno brošuro, v kateri brani pred napadi nekega „gospoda Cervantesa“ in namiguje, da so v njegovi knjigi popisane istinite sodobne osebe. Ljudje, ki so bili že pred tristo leti željni senzacije, kakor danes, so iz radovednosti začeli kupovati „Don Quixota“, in v nekaterih tednih je bil Cervantes slaven mož. Doslej so zgodbe tega smešnega viteza izdali na Španskem 422krat, v Angliji 100krat, na Francoskem 200krat itd.

George Sand. Ob stoletnici rojstva te znane pisateljice so ji postavili spomenik v luxemburškem vrtu v Parizu. Bila je emancipiranka in prvoboriteljica za „žensko osvobojenje“. Francoski pisatelj Belleville pravi o njej: „Njena babica ni imela vere, njena mati ni imela čednosti, in njen mož ni imel duha, da bi jo bil razumel.“ Njeno življenje, ločeno od soproga, je bilo razuzdano. Že v mladosti se je hotela nekoč umoriti. Pozneje se je oblačila v moško obleko, si je nadela moško ime — Jurij —, a je ostala ženska, prav posvetna, strastna svetovna dama. Rodbinske sreče ni poznala in se je odpovedala rodbinskemu življenju. Jela je sovražiti družbo in njene moralne nauke, katere je dolžila, da so lažnjivi. Razuzdano življenje je obrnilo pozornost nanjo, velika pisateljska nadarjenost, ki se je zlivala v ognjevite romane, jej je pridobila ime, in postala je slavna in oboževana. Vendar pa kot pisateljica ni padla tako nizko, kakor poznejši francoski pisatelji. Edino, kar je ostalo dobrega na njej, je bila dobrotnost, s katero je razdajala potrebnim svoje s peresom pridobljeno premoženje.

Ko jo njeni častivci brezmejno proslavljajo, je pač le pravično, ako naglašamo, da so družbi škodljivi oni nazori, ki jih je razglašala v spisih in izvajala v svojem življenju.

J. F. Watts. V kratkem času so umrli trije izmed največjih sodobnih slikarjev: Whistler, Lenbach in Watts. Poslednji je bil rojen v Londonu l. 1817. V mladosti je potoval na jug in se v Italiji navzel umetniškega duha. Prvo njegovo veliko delo je bila romantična slika „Pavel in Frančiška“, dalje

„Roland hiti za Fato morgano“ in „Usmiljeni Samarijan“. Okolo l. 1880. je stopil v krog takozvanih pre-rafaelitov. Kot mislec in pesniško navdihnjen romantik je Watts v tej šoli, ki se je oddaljila od realizma, našel največ sebi sorodnega. Pozneje pa se je posebno odlikoval kot portretist. V portretu so Angleži mojstri, bolj kakor v drugih strokah, a Watts je zaslovel po pravici kot prvi med njimi. Kdor gre skozi „Portretno galerijo“ v Londonu, se nehote ustavi pred Wattsovimi slikami, ki so izredno glo-

Glave hunhuških roparjev, v kletkah za svarilo izobešene v Mandžuriji.

boke in izrazite. Obraz kardinala Manninga na primer je gotovo eno najglobljih portretnih del. Poleg tega je slikal alegorije, polne predrznih idej. Njegove alegorične podobe se zde kakor vržene vun v veselstvo, plavajoče ideje v meglenih svetovih. Njegova „Nada“ n. pr. sedi na svetu z zavezanimi očmi in nagiba uho k struni, na kateri lahko igrajo njeni prsti. Bil je tudi kipar. Kot prvi je slikarsko umetnost zanesel tudi v plakate. Dasi star blizu devetdeset let, je še letos razstavil svoje slike v Londonu.

A. BREZNIK.

SLOVARSKI NAVRŽKI.

tato. ta'to iti; v vas iti, obiskati (le v otroškem gov.) Enaka fraza je v češč., rabi se pa v pomenu: einen Besuch machen, ne le v otroškem, ampak tudi v splošnem govoru. Doslovno je ne morem povedati, ker si je (beroč) nisem zapomnil.

teló'vje, a, s. n., telovje zavleči, teloh zavleči, die Nieswurz einem Vieh durchziehen Pl. (Breznica). Telovje (coll.) je nastalo po krčenju iz telóhovje, kar se izgovarja тѣвóвле; v konč. vje (= strsl. vije) se za v vstavlja l- epent. v tem dialektu. Kolektivno poznamenovanje za zelišča je v tem dial. zelo pogostno.

te'ntèlj, èlj'na, s. m., neke vrste jabolko. (Ihan.)
ti'dèlj'ček, čka, s. m., neke vrste drobno, belkasto jabolko (Zminec).

tori'lček, čka, s. m., das Schüsselchen, Schälchen (Ihan).

tra'cka, e, s. f., tudi troska, ženska, katera vse na obleki za tracka (Virmaše). Služi sploh za psovko trošljivi ženski. Pintar (L. M. Sl. 1895. 46) ima glagol trackati, wüsten, iz katerega je postala naša beseda (Ihan).

trakna'ti, a'm, v. impf., trositi, wüsten, verschwenderisch gebrauchen (Ihan). Kor. je trata, kjer se je t pred odpadlim a razvil v k; slično iz trata-tracka (Pintar, l. c.). Iz glagola je nadalje adj. traknávast, a, o, verschwenderisch; samost. pa je traknáč; tvorba na n+áč je po analogiji pripone ikѣ.

trbo's, o'sa, s. m., kolesnica, jamič po slabih kolovozih (Naklo).

trbosa'ti, a'm, v. impf., hitro, a površno storiti (Javornik). Trbosa (Javornik). Odtod tudi psovka trbosan.

trdoglava'n, a'na, s. m., neke vrste rastlina (Naklo). Govori se: trdogwan; iz -gwawan. Trdoglavan (Тѣрdagwan) se imenuje v Ihanu tudi oni znani slov. junak Trdoglav (in Marjetica).

trebi'vnica, e, s. f., ona nerabna slama, katera ni za pletenje (Ihan).

treblj'a'va, e, s. f., kar se natrebi (Javornik). Trebljava izraža dejanje in predmet dejanja.

trohnja'ti, a'm, v. impf., fračkati, vergeuden. (Št. Vid n. Lj.) Odtod psovki: trohnal,

a'la (trohnow, awa), in tro'hnja, fračkavemu človeku. Trohnjati je od troha.

trhleno'ba, e, s. f., lenoba, Faulheit (Črni vrh nad Idrijo). Pl. ima podstavo: trhlen, faul. Trhlenoba se rabi tudi za psovko lenemu človeku; trhlenoba trhlena!

tu'rčati, am, v. impf., v sest.: poturčati, pobiti koga, usmrtiti. Beseda je iz nem. turtschen, ki je po naslombi na Turek dobila naš pomen.

tu'rklj'a, e, s. f., neke vrste hruška (Ihan). Prim. Štrekelj (L. M. Sl. 1894. 31) po Miklošiču: Türkisch bezeichnete das Fremde, über das Meer gekommene.

uboglav'v, a'va, adj. gologlav (Tunjice). Iz ljuboglav, kjer se je lj tako obrazil, kakor si je P. Škrabec „Cvetje“, I. 6, mislil za * ljuboeden. Vendar pa tudi naš zgled ni tak, da bi podprl ljuboeden — obeden.

učeni'kovka, e, s. f., učenikova soproga. (Ihan). Prip. -ka je dobila peiorativen značaj za poznamenovanje stanu; rabi se le v preprostem ali pa v poniževavnem govoru. Enako se godi tej priponi v češč. (Archiv für sl. Ph. XII. 69).

uka'sati, am, v. impf.; ta od kositi narejeni opetovavnik ima stalno rabo v pomenu: Goveji živini za svežo klajo sproti kositi. (Gorenjsko).

upa'han, a, ò, adj., neumen, zabit (Javornik). Pl. ima za pahati podoben pomen: stolz einhergehen.

uša'bje, a, s. n., sveže repno in korenje perje (Zminec). Posušeno se zove ré'pnik.

va'da, e, s. f. vado imeti, na vadi biti, Rendezvous. (Javornik).

va'hina, e, s. f., neko rdeče jabolko (Zminec).

vi'čarica, e, s. f., navadna krastača (Virmaše). O tej okoli človeških poslopij se plazeči krstači pravi vraža, da se v nji duše vícajo, zato je nihče ne sme ubiti.

vi'skati, am, verb. impf., (govori se u'skat) = ujčkati, schaukeln; mati otroka viška. (Virmaše). Med viškanjem govori otroku: uška ta ta...

voda'r, a'rja, s. m., oselnik, voder (Ihan).

vó'tlež, eža, s. m., neke vrsto jabolko (Ihan).

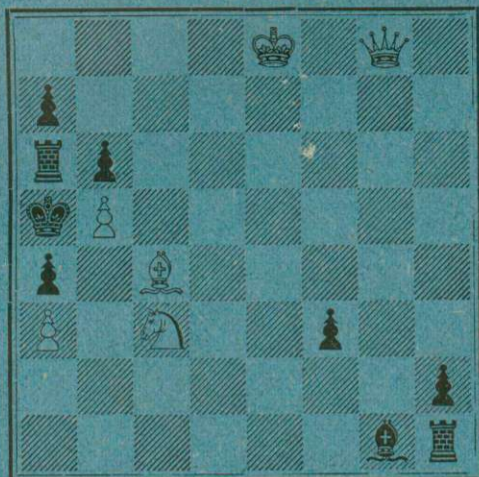
- vozna'č, a'ča**, s. m., vozač (Ihan). Tvorba na $n+ač$ je nastala po naslombi na voz+ n +ik, imajoč za podstavo pridevnik vozn-; beseda je mlajšega datuma, ker se je prvotno priklepala ta pripona neposredno na deblo. Po naslombi nastale tvorbe so še: mostnar (po nasl. na mostnina); vrtnar (na vrtnik); nasprotno pa je hudik nastal iz -dič, ko se je *k* za *č* privzel; zakaj, glej pod jedeta.
- vple'sk**, medmet, švrk (Javornik). Ta medmet je soroden glagolu vplest koga (jemandem einen Schlag versetzen), iz čigar korena plet. je postal.
- vrata'riti, rim**, v. impf., neprenehoma vun in notri skozi vrata hoditi (Ihan). Šašelj („Dom in Svet“ 1897, 544) podaja iz Belokrajine, vratóvati = vrata odpirati.
- vr'bovèc, vca**, s. m., neke vrste jabolko (Tunjice).
- vred**. Na vred gre mrtvak ležeč na mrtvaškem odru, kadar mu jame sokrvica iz ust ali iz nosu teči (Ihan). Govori se: naré'diti, toda red je postaviti k deblu vred = Verletzung, Eiterbeule; vreden, geschwürig Pl., le pomen je v našem slučaju malo poskočil.
- vstročji, a, e**, adj., vstročji fižol, fižol v stročju (Javornik). Pleteršnik pravi pod adj. stročji: „menda nastalo iz v stročju“. To razlago pustimo rajši naši obliki, Pleteršnikova oblika pa naj se brez strahu smatra za tvoritev iz strok+ijb.
- vzklobovsté'ti, i'm**, v. pf., vino vzklobovsti, ko se zgosti in skísa (Tunjice).
- vzkobara'ti se, a'm**, v. pf. = vzkomacati Pl. po Besedniku = vzkobacati Pl. po Levstiku (Javornik). Sinkretizem.
- vzkobatova'ti, a'm**, v. pf., vzkobatova' vrela jed v loncu, kadar čez rob uide (Ihan). Onomatop.
- vzkofelja'ti, a'm**, v. pf., ko kokoš zakolješ, tedaj vzkofelja', t. j., pojemajoč prhuta z razprostrtimi perotmi. Rabi se tudi pri človeku: iznenaden nad hitro novico vzkofelja, t. j. ves se strese (Ihan).
- zahva'l, i**, s. f., kakor je od hvala postala i-skl.: hval, i, v sestavah: na hval biti, priti, hoditi Pl., tako je od oblike zahvala Pl. nastala: zahval, i. (Ihan).
- zakla'l, a'la**, m., kar se zakolje (Ihan).
- zaprtè'k, tka'**, s. m., velé človeku, ki slabo raste, Knirps (Zminec). Prvotni pomen je izkoženo jajce. Enako psovko pozna tudi češčina. Vondrák, l. c. 47.
- zarožena'ti, a'm**, v. pf., nad kom hud biti (Javornik). Enako: zaropótati, zaorati Pl. ima adj. zarožen = hud, schlimm.
- zavija'č, a'ča**, s. m., po vinogradih nalašč za to ob potih nakopani jarki, da se v njih nabira blato in podobno gnojilo, ki pride iz kolovoza. (Škocjan p. D.).
- zé'klj'a, e**, s. f. Vzporedno s Pl. z e'c živi na Bledu zeklja.
- zelo**. Za zelo se imeti, sich wichtig machen. (Ihan). Prav porabna fraza!
- zelé'nèc**, s. m., neke vrste jabolko (Ihan).
- zra'vnj'i, a, e**, adj. Kdor je zraven drugega. (Ihan). Služi: zravnji konj: Nebenpferd; drugi v paru je va'jetni konj. Vajetni je na levi, zravnji na desni strani ojesa.
- ža'movèc, ca**, s. m., žamanje, odpadki „požamanih“ desek. Breznica. Služi tudi za psovko majhnemu otroku.
- žamla'ti, a'm**, v. impf., težko žvečiti (o starih ljudeh). Enako: gamžva'ti.
- žlambu'r, u'rja**, s. m., žlambor, izdolbina v starih drevesih. (Ihan).
- žlè'manj'e, a**, s. n., voda, v kateri klavec čreva pere, da iz njih klobase dela.
- žlè'mnica, e**, s. f. Tako pa se imenuje treska, s katero klavec v žlemanju čreva čisti. To je preprosta, sproti napravljena treska z zarezo ob robu. Glagol, ki služi za podstavo, ima Pl.: žlemati (čreva), ausschleimen. Iz nem.
- žli'ca** = iglica, der Deichselnagel, (Tunjice).
- žmrklj'a'ti, a'm**, v. impf. Ob deževnem vremenu v čevlje zajeta voda ti žmrklja, ko se prestopiš. (Ambrus). Iz onomatop. medmeta: žmr'k, izražajočega tak glas.
- žnè'dra, e**, s. f., žlobudra, Plappermaul (Ihan). Glagol: žnedra'ti: plappern, Dummzeug reden. Prim. nem. schnöde, verächtlich, untauglich, stolz, kar se glasovno dobro ujema, le pomen bi bil slovenski malo ostrejši.
- žvepljé'nka, e**, f., z žveplom namazan papir, ki ga denejo v panj, da čebele pomoré. (Tunjice).

ŠAH.

Naloga št. 145.

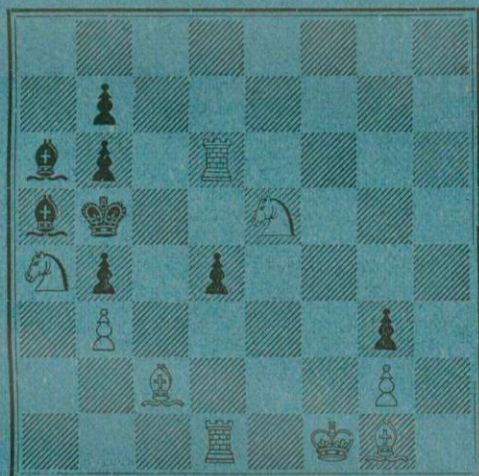
A. Uršič.
(Prva objava.)

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 146.

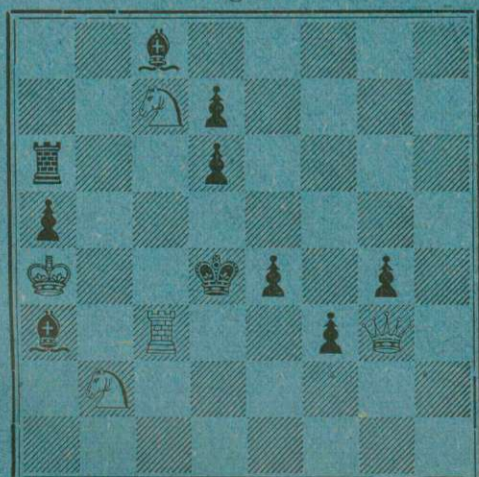
Dr. E. Palkoska.
Original.

Samomat v tretji potezi.

Naloga št. 147.

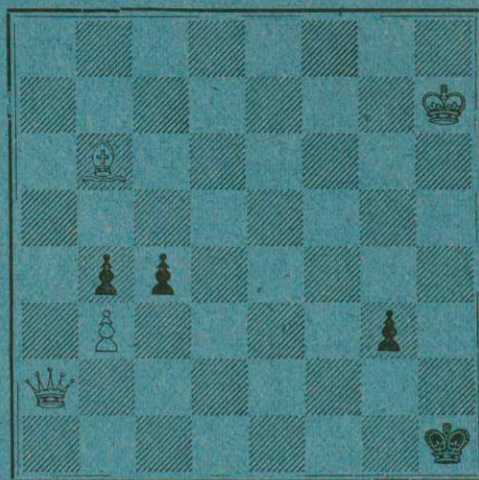
V. Košek.
Original.

Mat v drugi potezi.

Naloga št. 148.

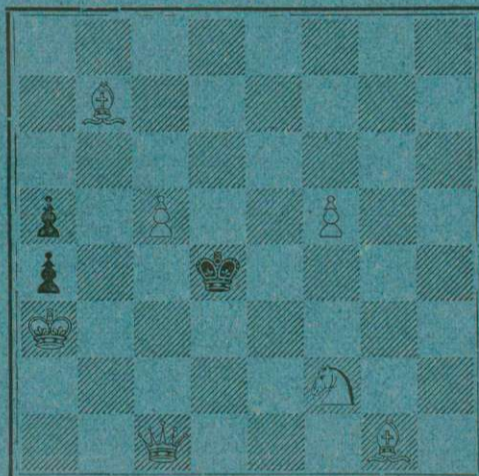
J. Möller.
(Nationaltidende).

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 149.

B. Hülsen.
(D. Wochenschach.)

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog.

Št. 130. 1. Ke2!! f1D +! 2. Ke3! ♞ + 3. LT mat (drugo lahko; tudi pri naslednjih nalogah). — Št. 131. 1. Th5, L×T. 2. Sh7+ i. t. d. — Št. 132. 1. Sg3, K×g3. 2. D×e7 itd. — Št. 133. 1. Kd8 ♞, 2. D, L, p mat. — Št. 134 in 139. 1. Tb7 ♞. 2. S, DTL mat.

Razno.

Današnji nalogi 145. in 146. imata enako pointo: uničenje in zabranitev lastne premoči; naj tudi dir. Berger imenuje to pointo „Versteckenspielen“, zabranil je ne bo! Lloyd praznuje letos 50 letnico kot komponist. J. M. „Journal Historial“ v Barceloni razpisuje mednarodni turnir za tri zložke (po eno). Naslov: M. V. Marin, Rue Buensuceso 13. Barcelona, do 31. avgusta. „Sydney Morning Herald“ (Avstralija) razpisuje tudi turnir za dvozložke (poljubno števil.) do 31. decembra letos. Rok za dpošiljanje rešitev v št. za julij (nagrada) do 25. septembra uredništvu ali pa Andr. Uršiču, Orehek, p. Cerkno, Primorsko.

V našem založništvu je začela ravnokar izhajati

Vojska na Daljnem Vzhodu.

Prireja dr. Evgen Lampe.

To delo bo prinašalo natančni popis vojske in vzhodnih dežel, v katerih se je vnela sedanja velepomembna vojska. Vsak snopič bo bogato ilustriran. Prinašal bo bojne slike, portrete vladarjev in vojskovodij, pokrajinske slike, zemljevide in tehnične podobe.

Na mesec izideta po dva snopiča, katerih vsak bo obsegal 16 strani po dve koloni.

☛ *Cena snopiču 20 h.* ☚

Naročnina za letnik 24 snopičev znaša 4·80 K, za 12 snopičev 2·40 K.

Naročnino sprejema

Upravništvo „Dom in Sveta“ v Ljubljani.

SKRIVALNICA.

Kje je kitajski mandarin?